

Проект USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»)

Громадська організація «Європейський діалог»

Аналітичне дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад

Це дослідження створене ГО «Європейський діалог» у рамках проекту «Посилення залученості громадян і впливу громадянського суспільства» та стала можливою завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) та щирій підтримці американського народу через Проект USAID «ГОВЕРЛА». Зміст цієї публікації не обов'язково відображає погляди USAID та Уряду США.

Зміст

ЧАСТИНА I	4
Резюме дослідження	4
Методика дослідження.....	5
Перелік скорочень.....	7
Глосарій.....	7
1.Поняття демократії і громадянської участі.....	12
Проміжні висновки	14
2. Аналіз існуючих методологій дослідження поняття «Громадянської участі»	15
2.1 «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» (в частині дослідження методологій «Громадянської участі»).....	15
Принципи громадянської участі.....	15
Рівні участі.....	17
Етапи прийняті політичних рішень	19
Матриця громадянської участі	20
2.2. Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні» (в частині дослідження методологій «Громадянської участі»)	21
2.3. Бенчмаркінг доброго врядування (в частині дослідження методологій «Громадянської участі»)	22
2.4. Ключові суб'єкти формування та реалізації політичних рішень на місцевому рівні	23
Проміжні висновки	25
3.Аналіз досліджень щодо методик та інструментів «Громадянської участі»	26
3.1 «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» (в частині дослідження методик та інструментів громадянської участі)	26
3.2. Бенчмаркінг доброго врядування (в частині методик та інструментів громадянської участі).....	29
3.3. Інструменти громадянської участі на рівні територіальних громад в Україні.....	30
3.4. Інструменти електронної демократії	35
3.5. Практики використання інструментів громадянської участі в Україні.....	38
3.6. Залучення груп громадян, які потребують особливої уваги	43
3.7. Навчальні матеріали щодо інструментів громадянської участі	46
3.8. Вплив кризових явищ на практику використання інструменти громадянської участі.....	47
Проміжні висновки	49
4. Аналіз досліджень щодо оцінки методів та інструментів «Громадянської участі»	51
4.1. .Бенчмаркінг доброго врядування (в частині оцінки методів та інструментів громадянської участі).....	51

4.2. Методологія визначення індексу місцевої е-демократії.....	52
4.3. Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні» (в частині оцінки методів та інструментів громадянської участі).....	52
4.4. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні.....	53
4.5. Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.....	54
4.6. Інші дослідження щодо оцінки методів та інструментів «Громадянської участі»	54
Проміжні висновки.....	55
5. Практики програм USAID	56
5.1. Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»)	56
5.2. Програма USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE).....	60
5.3. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення	61
Проміжні висновки.....	62
ЧАСТИНА II	63
1. Принципи громадянської участі.....	63
2. Матриця громадянської участі (варіант 1)	66
3. Матриця громадянської участі (варіант 2)	72
4. Оцінка рівня громадянської участі на місцевому рівні.....	75
Показники (індикатори) оцінки.....	75
Джерела даних для оцінювання показників (індикаторів) оцінювання громадянської участі на місцевому рівні	80
Шкала оцінки рівня громадянської участі на рівні громади.....	81
Додатки.....	84

ЧАСТИНА I

Резюме дослідження

Проект USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА») має на меті сприяти Уряду України у впровадженні реформи децентралізації шляхом підтримки органів місцевого самоврядування, які повинні стати більш спроможними, підзвітними перед громадянами та такими, які здатні ефективно надавати послуги. Проект USAID «ГОВЕРЛА» також допомагає чіткіше визначити та розмежувати повноваження між органами влади різних рівнів. Ця мета проекту має бути досягнута шляхом реалізації наступних 3 цілей:

Ціль 1: Забезпечення дедалі більшої інституціоналізації та ефективності системи місцевого самоврядування в Україні.

Ціль 2: Сприяння більш самодостатньому регіональному управлінню.

Ціль 3: Створення механізмів, що допоможуть громадянам відігравати дедалі більшу роль у місцевому самоврядуванні

В рамках цілі 3 громадською організацією «Європейський діалог» реалізується проект «Посилення рівня залучення громадян та впливу громадянського суспільства» за підтримки Проекту USAID «ГОВЕРЛА». Цілі цього проекту:

Визначити рівень залучення громадян до процесу прийняття рішень на прикладі 30 територіальних громад у Львівській, Житомирській та Закарпатській областях.

Підвищити рівень залучення громадян та громадської активності у цих територіальних громадах.

Для досягнення першої цілі проекту була розроблена Методологія оцінки громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад (МОГУ). Своєю чергою, для розробки МОГУ було проведено аналітичне дослідження існуючих на сьогодні методологій, методик, інструментів та способів оцінювання рівня громадянської участі як в Україні, так і закордоном.

Важливо зазначити, що дослідження діючих методологій аналізу громадянської участі («дослідження досліджень») виявилась достатньо складною проблемою, оскільки формування дизайну опису та аналізу раніше проведених досліджень є глибшим завданням аніж формування нового дизайну «з чистого аркушу», оскільки автори попередніх досліджень виходили кожен зі своєї логіки і завдань. Тому сформувати єдине русло бачення попередніх матеріалів було завданням чималого рівня методологічної складності.

На основі проведеного аналітичного дослідження (частина I) була сформована робоча версія МОГУ, в основу якої покладена Матриця громадянської участі, яка добре візуалізує етапи процесу прийняття політичних рішень та їх зв'язок із рівнем залучення та інструментами громадянської участі і була використана в «Кодексі рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень», розробленому в 2009 році Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи.

Для розробки остаточної версії МОГУ було проведено обґрунтування вибору окремих компонентів (частина II) та їх логічної послідовності. Основною вимогою при цьому було отримання достатньо простої, зрозумілої і зручної для практичного використання моделі МОГУ. Важливими додатками до МОГУ стали також наступні елементи: деталізована шкала оцінки громадянської участі, анкети для опитування представників органів місцевого самоврядування та представників неурядових організацій і громадян.

Результатом практичного застосування МОГУ став Аналітичний звіт за результатами дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень у 30-ти територіальних громадах Житомирської, Закарпатської та Львівської областей, який дозволив визначити рівень залучення громадян до процесу прийняття рішень у 30 територіальних громадах Львівської, Житомирської та Закарпатської областей..

Методика дослідження

При проведенні пропонованого аналітичного дослідження (частина I) важливим елементом стала розробка технічного завдання на дослідження спільними зусиллями експертів ГО «Європейський діалог» та консультантів Проекту USAID «ГОВЕРЛА». Згідно технічного завдання ключовими вимогами стало наступне:

розробити Методологію оцінки участі громадян (громадянської участі) у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад. У пропонованій методології планувалось поєднати існуючі ключові елементи демократичного врядування, зокрема методики, інструменти та способи оцінювання рівня участі громадян при прийнятті політичних рішень, викладені у відповідних дослідженнях;

розробити критерії базової порівняльної оцінки рівня залучення громадян у територіальних громадах

Технічним завданням також обумовлювався перелік складових громадянської участі, які необхідно дослідити: а) регламентація інструментів місцевої демократії у місцевих нормативних актах; б) практика використання інструментів демократії участі, зокрема: загальні збори громадян, громадські слухання, громадські консультації, місцеві ініціативи, звернення громадян, електронні петиції, громадська експертиза; в) діяльність дорадчих органів (громадських рад, робочих груп, громадських комітетів тощо); г) діяльність громадських організацій та різноманітних форм самоорганізації населення.

Особливу увагу мало бути приділено інтеграції в життя громади груп громадян, які потребують особливої уваги, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО), жінок, людей з інвалідністю та соціально незахищених громадян.

Структура дослідження.

Перший розділ «Поняття демократії і громадянської участі» дає розуміння видів демократії крізь призму громадянської участі й акцентує роль партисипаторної (учасницької) демократії, яка найповніше пропонує механізми активної участі громадян (громадянської участі) у різних сферах суспільного життя.

Другий розділ «Аналіз існуючих методологій оцінки поняття «громадянська участь» пропонує огляд основних документів, у яких наявні описи методологій оцінювання громадянської участі. Ключовим серед цих документів можна вважати «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі в процесі прийняття рішень» Ради Європи, який містить опис та логіку побудови Матриці громадянської участі, базованої на принципах громадянської участі у поєднанні з рівнями громадянської участі на кожному етапі прийняття політичних рішень з використанням конкретних інструментів громадянської участі (інструментів локальної демократії).

Третій розділ «Аналіз механізмів та інструментів громадянської участі» дає поглиблений аналіз одного із найважливіших елементів методології дослідження – методів та інструментів громадянської участі. При цьому використовується як опис методів та інструментів, пропонованих Матрицею громадянської участі, так і поглиблений аналіз цих інструментів, у тому числі інструментів електронної демократії та бенчмаркінгу доброго врядування, наведений у численних міжнародних та

вітчизняних дослідженнях. Важливим доповненням до досліджень методів та інструментів громадянської участі є аналіз громадських практик використання окремих інструментів, їх регламентації, ролі органів місцевого самоврядування та неурядових організацій, а також інших форм самоорганізації населення. Вкрай важливим є також аналіз методів залучення груп громадян, які потребують особливої уваги, зокрема жінок, молоді, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, представників меншин, що регламентується Стандартами громадянської участі Ради Європи. Значна увага також приділена освітній сфері, яка відіграє важливу роль у підвищенні ефективності дії інструментів громадянської участі. Додатково у цьому розділі аналізується вплив кризових явищ на практику використання інструментів громадянської участі, зокрема пандемії COVID-19 та війни РФ проти України.

Четвертий розділ «Аналіз досліджень щодо оцінки методів та інструментів громадянської участі» концентрує увагу на оцінюванні методів та інструментів громадянської участі, який дає основу для синтезу Базових критеріїв порівняльної оцінки рівня залучення громадян у територіальних громадах. Важливо відзначити, що на відміну від численних досліджень методів та інструментів громадянської участі, кількість досліджень щодо їх оцінювання, зокрема таких компонентів як показники/індикатори оцінки, шкала оцінки джерела інформації та методи отримання даних є достатньо обмеженою. Найбільш комплексним можна вважати дослідження «Бенчмаркінг доброго врядування», який передбачає вимірювання, оцінку та порівняння рівня впровадження принципів доброго врядування та їх складових за чітко визначеними індикаторами. Це дослідження, а також «Інструментарій CLEAR» Ради Європи пропонують і опитувальники для представників громади і органів місцевого самоврядування, які дозволяють виміряти значення індикаторів.

П'ятий розділ «Програма USAID» є вкрай важливим для глибшого розуміння політики міжнародних інституцій та програм, особливо USAID, у питаннях розвитку демократії і, зокрема, громадянської участі в Україні, використання їхнього багаторічного досвіду у цій сфері як в Україні, так і в інших країнах. Для цілей дослідження особливо важливим є аналіз тих міжнародних проєктів, у рамках яких проводились відповідні дослідження, підводились підсумки використання окремих практик. З огляду на необхідність розробки Базових критеріїв для порівняльної оцінки рівня залучення громадян в територіальних громадах особливо важливим є аналіз критеріїв конкурсів USAID для відбору виконавців проєктів у сфері громадянської участі та підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування.

Кожен із розділів дослідження містить проміжні висновки, які служать основою для обґрунтування методології оцінки громадянської участі (МОГУ) та наповнення конкретним змістом її складових (частина II цього дослідження).

Для дослідження використовувалася широкий спектр відкритих джерел інформації у сферах демократії, громадянського суспільства, місцевого самоврядування тощо. Зважаючи на дуже значний обсяг матеріалів увага концентрувалась на джерелах, прямо чи опосередковано пов'язаних із питанням «громадянська участь». З огляду на статус документів до уваги брались наступні нормативно-правові документи: на міжнародному рівні - документи Ради Європи та відповідні програми USAID; на національному та місцевому рівні – закони України та підзаконні нормативно-правові акти, зокрема, статuti територіальних громад, регламенти, місцеві бюджети, положення, програми тощо.

Однак найбільша увага була приділена аналітичним дослідженням щодо методологій, методик та інструментів громадянської участі, а також методичних посібників та підручників для поглибленого аналізу окремих понять. Важливим джерелом інформації виступали збірники кращих практик українських органів

місцевого самоврядування (ОМС) та неурядових організацій (НУО) в питаннях демократичного урядування та використання інструментів залучення громадян до публічного управління з особливою увагою до практик залучення груп громадян, які потребують особливої уваги, зокрема ВПО, жінок, людей з інвалідністю та соціально незахищених громадян.

Важливо відзначити, що для поглибленого аналізу окремих питань щодо залучення НУО та громадян до публічного управління, якісними джерелами інформації виступали не тільки аналітичні дослідження, але й первинні документи, наприклад, анкетування представників органів місцевого самоврядування, неурядових організацій та громадян; зміст нормативно-правових актів; описи та умови грантових конкурсів міжнародних програм за пріоритетом «Громадянська участь».

Для зручності користування бібліографією цього дослідження у його тексті наведені відповідні посилання, а у **додатку 1** наведені ключові джерела інформації, назви документів та опис їх змісту, що були використані при аналізі, класифіковані за розділами дослідження.

Перелік скорочень

АЗ – аналітична записка
ВПО – внутрішньо переміщені особи
ГУ – громадянська участь
МОГУ – методологія оцінки громадянської участі
ОГС – організація громадянського суспільства
ОМС – орган місцевого самоврядування
НУО – неурядова організація
СЕР – соціально-економічний розвиток
ТГ – територіальна громада
ТЗ – технічне завдання

Глосарій

Агентство США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) - незалежне агентство федерального уряду США. Відповідає за невійськову допомогу США іншим країнам. Адміністратора Агентства та його заступника призначає президент за згодою Сенату, вони діють в координації з Державним секретарем США. До основних напрямів роботи Агентства входять підтримка торгівлі, сільського господарства, економічного зростання, охорони здоров'я, екстрена гуманітарна допомога, сприяння у запобіганні конфліктам та підтримка демократії в понад 100 країнах світу.

Адвокація, Адвокасі - термін з практики діяльності громадських організацій, який означає кампанію, спрямовану на представництво і захист прав та інтересів певної соціальної групи. Об'єктом впливу для адвокасі-кампанії є державні установи; мета впливу — здійснення певних структурних змін (наприклад, ухвалення законів) щодо групи, інтереси якої лобіюються.

Бюджет розвитку - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Волонтерство - форма громадянської активності, яка базується на безкорисливості та бажанні допомагати оточуючим. Волонтери можуть працювати в різних сферах, від допомоги в хоспісах і пришкільних закладах до участі у міжнародних гуманітарних місіях. Вони відіграють важливу роль у підтримці вразливих груп населення, збиранні коштів на лікування та допомогу постраждалим від природних катастроф.

Громадська активність - активність людей, направлена на розв'язання громадських (суспільних) проблем під час якої для досягнення мети активісти співпрацюють з іншими людьми.

Громадська експертиза - складова механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства (громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації) оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі.

Громадська організація – добровільне об'єднання фізичних або юридичних осіб для здійснення захисту прав і свобод.

Громадська рада – тимчасовий консультативно-дорадчий орган, який утворюється при органі місцевого самоврядування з метою здійснення координації заходів, пов'язаних із забезпеченням проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації місцевої політики.

Громадянська участь - система дій, методів, інструментів та механізмів (об'єднаних логікою відповідного алгоритму) участі громадян у визначенні та вирішенні їхніх проблем та адвокації інтересів у громаді. На відміну від залучення, громадянська участь передбачає ініціативу саме громадянина.

Громадянське суспільство - суспільство громадян з високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних властивостей, яке утворює розвинені правові відносини з державою; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага.

Громадський бюджет участі (громадський бюджет, бюджет участі, партисипативний бюджет) – демократичний процес дискусії та прийняття рішень, в якому кожен мешканець населеного пункту має змогу впливати на що витратити місцевий бюджет; частина місцевого бюджету, яка виділяється на конкурсній основі для фінансування проектів, що подані представниками територіальної громади та отримали в рамках конкурсу необхідну кількість голосів мешканців.

Громадські слухання – зустрічі жителів територіальної громади із депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Громадськість - соціально активна частина суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Діє як безпосередньо, так і через різноманітні об'єднання громадян.

Громадянин - означає будь-яку особу (включаючи, у відповідних випадках, іноземних громадян), яка належить до місцевої громади. Належність до місцевої громади передбачає наявність стійкого зв'язку між особою і цією громадою.

Демократія - політичний лад, порядок здійснення влади, спосіб управління суспільними справами за участю та в інтересах народу; практичне втілення ідеалів свободи, справедливості, рівності можливостей, людських прав; соціальна активність, участь громадян в ухваленні та здійсненні суспільних рішень, у житті громади, розв'язанні проблем.

Електронна петиція - це звернення громадян до органів державної влади та місцевих рад з вимогою розглянути важливе питання чи вирішити проблему. Розгляд електронної петиції може бути ініційований громадянами шляхом збору підписів на офіційному веб-сайті органу влади або на веб-сайті громадського об'єднання. Електронна петиція розглядається у випадку, якщо було зібрано встановлену кількість підписів.

Загальні збори громадян - зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення.

Залучення громадян – механізми, які спрямовані на те, щоб усі громадяни, незалежно від статі, національності, стану здоров'я тощо, мали певні повноваження щодо рішень, які впливають на їхнє життя. Передбачає ініціативу з боку органу місцевого самоврядування, який пропонує громадянину долучитись.

Запит на публічну інформацію - до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту.

Заява - це звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ; організацій комунальної форм власності, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Звернення громадян - викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Індикатори (закладені у механізмі методики) – це конкретизовані інтегральні показники-вимірювачі, які допоможуть не лише експертам недержавних організацій, а й службовцям здійснювати моніторинг і контроль результатів управлінської діяльності у важливих сферах реалізації прав і свобод громадян, та відстеження своєчасності й повноти дотримання вимог чинного законодавства.

Інструмент CLEAR - є практичним інструментом Ради Європи з питань участі громадян у суспільно-політичному житті на місцевому рівні із використанням спеціальної понятійної структури. Інструмент складається з опитувальника, який базується на 5 принципах (складових) та змінних, які допомагають оцінити вищезгадані 5 принципів з метою отримання обґрунтованої діагностики питань участі громадян у суспільно-політичному житті на місцевому рівні.

Інструменти громадянської участі – механізми, які дозволяють активним мешканцям і мешканкам впливати на ухвалення рішень у своїх громадах.

Клопотання - письмове звернення до органу місцевого самоврядування чи підприємства, установи, організації комунальної форми власності з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Консультативно-дорадчий орган - колегіальна установа або орган, які створені при органі публічної влади на постійній чи тимчасовій основі з метою забезпечення участі громадян в управлінні державними та суспільними справами шляхом проведення консультацій з громадськістю, попереднього обговорення питань, віднесених до компетенції органу публічної влади та здійснення громадського контролю за його діяльністю.

Методика - сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи.

Методологія - сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці.

Місцеве публічне життя - означає всі питання, послуги та рішення і, зокрема, управління та керівництво справами, що відносяться до місцевої громади або стосуються її.

Місцеве самоврядування - право та змога територіальних громад як безпосередньо, так і через представницькі органи місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права й які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи.

Місцевий референдум - форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

Місцеві ініціативи - право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Молодіжна рада - консультативно-дорадчий орган, який утворюється при органах місцевого самоврядування із представників молоді для консультування, розробки та реалізації молодіжної політики на місцях.

Неурядова організація – легальний суб'єкт правовідносин, створений для діяльності, що керується окремо від держави. Неурядовими організаціями в Україні називаються громадські організації, громадські об'єднання, благодійні організації (благодійне товариство, благодійна установа, благодійний фонд), професійні спілки, їх об'єднання, об'єднання організацій роботодавців, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій, творчі спілки, їхні територіальні осередки.

Орган місцевого самоврядування - орган, який утворюється територіальною громадою у встановленому законом порядку для виконання завдань та функцій місцевого самоврядування, наділений відповідно до закону владними повноваженнями, які реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах.

Орган публічної влади - виконавчий, законодавчий чи адміністративний орган на державному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема особи, що здійснюють виконавчі повноваження й адміністративні функції.

Органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста.

Організація громадського суспільства - це зареєстровані відповідно до чинного законодавства громадські організації, професійні спілки, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, творчі спілки, органи самоорганізації населення та інші організації, діяльність яких не пов'язана із здійсненням владних повноважень і отриманням прибутку з метою його розподілу.

Оцінювання - аналітичний інструмент, або процедура, призначенням якої є вимірювання прямих ефектів, результативності та довгострокових наслідків реалізації державних програм, галузевих політик, оцінювання впливу, а також програм розвитку, проектів неприбуткового сектору, корпоративних програм. Важливо зазначити, що оцінювання – це міждисциплінарне дослідження, яке використовує економічні, соціологічні, політологічні методи у відповідності з національними і міжнародними стандартами у сфері оцінювання.

Петиція - індивідуальна або колективна вимога, звернення, пропозиція, скарга, прохання, клопотання, яка подається в органи державної влади у письмовій формі.

Пропозиція (зауваження) - це звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органу місцевого самоврядування, депутатів ради, посадових осіб органів самоврядування, що поширюють свою компетенцію на територію громади, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і відповідно громадського життя відповідно до компетенції органу, соціально-культурної та інших сфер діяльності громади.

Процес прийняття рішень - розробка, прийняття, впровадження, оцінка та уточнення формулювання політичного документа, стратегії, закону чи норми на державному, регіональному чи місцевому рівнях або будь-який процес, де орган публічної влади з відповідними повноваженнями приймає рішення, яке має вплив на громадськість або її частину.

Публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації.

Публічні консультації – консультації суб'єкта владних повноважень з питань формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення, підготовки проектів стратегічних та програмних документів (концепцій, стратегій, програм, планів заходів тощо), нормативно-правових актів для узгодження публічних та приватних інтересів. Форми публічних консультацій:

- електронні (онлайн) консультації;

- **публічні обговорення** шляхом проведення публічних заходів (засідань за круглим столом, слухань, конференцій, фокус-груп, зустрічей, інтернет-, відеоконференцій тощо);
- **адресні консультації** шляхом надсилання заінтересованим сторонам консультаційного документа для з'ясування позиції заінтересованих сторін щодо суті проекту акта, зокрема у частині впливу на інтереси таких сторін.

Робоча група - формальна група, яка складається з посадових осіб органу місцевого самоврядування та усіх зацікавлених сторін з числа громадськості, які разом працюють над одним спільним завданням; створюється з метою ефективного розподілу роботи і вирішення важливих питань.

Скарга - це звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій комунальної форми власності, посадових осіб.

Статут територіальної громади – основний акт місцевого самоврядування, який закріплює механізми реалізації своїх прав і свобод територіальною громадою та регулює сукупність соціально-політичних та економіко-господарських взаємин між суб'єктами територіальної громади.

Територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр.

Шкала Лікерта – шкала відповідей, яка часто використовується в опитувальниках, та є поширеною для оцінювання тих чи інших тверджень (факторів, принципів). Шкала Лікерта включає п'ять наступних пунктів: 1) повністю не погоджуюсь, 2) не погоджуюсь, 3) більше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь, 4) погоджуюсь, 5) повністю погоджуюсь.

1. Поняття демократії і громадянської участі

Демократія – це система управління державою, джерелом влади в якій є сам народ, який вирішує, які закони та норми необхідні для гармонійного існування і розвитку держави. Таким чином, кожна людина в демократичному суспільстві отримує певний набір свобод і зобов'язань, сформованих з урахуванням інтересів всієї спільноти.

На сьогодні існує дві основні концепції здійснення народної влади в демократичному суспільстві:

- Безпосередня (пряма) демократія
- Представницька демократія

Пряма демократія – це система, при якій всі рішення приймаються безпосередньо самим народом через його пряме волевиявлення. Дана процедура стає можливою завдяки проведенню різних референдумів і опитувань. До основних проблем прямої демократії можна віднести такий аспект як кількість людей. Принцип постійного прямого народного управління можливий тільки у відносно невеликих соціальних групах, де можливі постійні обговорення і компроміси. В іншому випадку, рішення завжди будуть прийматися на догоду настроям більшості, не враховуючи думку меншості. Рішення можуть бути прийняті на основі симпатій більшості, а не на логічних і об'ґрунтованих думках меншості.

Представницька демократія – це найпоширеніший вид управління державою, при якому люди делегують частину своїх повноважень обраним на виборах фахівцям. На обрану владу лягають зобов'язання з управління країною. Люди у свою чергу залишають за собою право контролювати владу використовуючи різні важелі впливу: імпічмент, відставка уряду (чиновника), революція, люстрація, референдум, тощо. На даному етапі розвитку людського суспільства, саме представницька демократія показує себе найефективнішим способом управління. До основних проблем даної форми можна віднести: бюрократію, популізм, корупцію, узурпацію влади тощо.

В сучасній політичній науці виділяються 4 ключові елементи демократії: 1) політична система, що передбачає обрання та зміну влади через вільні й чесні вибори; 2) активна участь людей як громадян у політиці та громадському житті; 3) захист прав людини для всіх громадян; 4) верховенство права, за якого права і процедури застосовуються однаково для всіх громадян.

Громадянська участь (2 елемент демократії) стосується різних механізмів вираження думки громадськості, що дозволяє громадянам чинити вплив на суспільні рішення. Громадянська участь є необхідною умовою існування демократії - при відсутності належного громадського контролю представницька демократія насправді нічим не відрізняється від авторитарних режимів, крім наявності періодичних виборів, що часто носять суто іміджевий характер. Підвищення рівня невдоволення громадян внутрішньою політикою власних країн змусило держави зі сталою демократією шукати варіанти відповіді на проблему.

Такою відповіддю стало розширення можливостей громадянської участі в прийнятті політичних рішень, зокрема через модель дорадчої (деліберативної) демократії, яка пропонує механізми активної участі громадян в обговоренні важливих політичних питань у період між виборами. Незважаючи на недоліки даної моделі (проблематичність досягнення загального консенсусу, нівелювання важливих соціальних відмінностей у процесі досягнення компромісу, непідготовленість громадян до раціонального діалогу тощо), світова практика свідчить про все ширше використання процедур дорадчої участі громадян у різних сферах суспільної життєдіяльності і з різною метою - від вирішення проблем освіти і екології, медицини і місцевого бюджету до прийняття нової конституції.

Дорадча демократія, у свою чергу, тісно пов'язана з партисипативною (учасницькою) демократією. Обидві моделі багато в чому схожі між собою в тому, що є формами правління, за якого вільні і рівні громадяни обґрунтовують рішення, надаючи один одному аргументи для досягнення зважених висновків, що мають бути покладені у рішення органів влади. Дорадча модель забезпечує широке і постійне залучення громадян та їхніх асоціацій до обговорення проблем суспільно-політичного життя (за ініціативою як самих громадян, так і державних інституцій). Однак, не передбачає прямого впливу на прийняття рішень, що потенційно вирішує учасницька демократія.

Неурядові організації (НУО) становлять найважливішу складову процесу участі у відкритому, демократичному суспільстві завдяки залученню великої кількості осіб. Той факт, що багато хто з цих осіб також є виборцями, підкреслює додатковий зв'язок з представницькою демократією. Відповідно до Кодексу кращих практик громадянської участі цей термін використовується для позначення організованого громадянського суспільства, у тому числі об'єднань волонтерів, некомерційних організацій, асоціацій, фондів, благодійних організацій, а також спільнот або груп активістів за географічним положенням або за інтересами. Основні види діяльності неурядових організацій зосереджені на принципах соціальної справедливості, прав людини, демократії та

верховенства права. Метою неурядових організацій є просування цих принципів та поліпшення життя людей.

НУО можуть принести у процес прийняття рішень знання і незалежну експертизу, що переконало органи управління всіх рівнів, від місцевих і регіональних до національних, а також міжнародні установи, використовувати при розробці та здійсненні політики відповідний досвід і компетентність НУО. НУО мають унікальну довіру своїх членів і суспільства в цілому в озвучуванні проблем, представленні їхніх інтересів та залученні до участі у процесах, забезпечуючи тим самим вирішальний внесок у розробку політик.

Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні узагальнює основні теоретичні засади, кращі вітчизняні та міжнародні практики, документи міжнародних організацій з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні. Посібник базується на унікальній (та єдиній в Європі) правовій базі Ради Європи у галузі місцевої та регіональної демократії та містить аналіз інноваційних інструментів щодо її розвитку. Ключові новели посібника - *Форми партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні та Основні документи з питань розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні* містять глибокий аналіз кожного із елементів демократії участі, у тому числі «Громадянської участі».

Проміжні висновки

1. *Громадянська участь* є однією із 4-х складових поняття «демократії» (вільні й чесні вибори; активна участь громадян у політиці та громадському житті – «громадянська участь»; захист прав людини; верховенство права)
2. Можливості громадянської участі розширюють *моделі дорадчої та учасницької демократії*, які пропонують механізми активної участі громадян в обговоренні важливих політичних питань у період між виборами та передбачають прямий вплив громадян на прийняття рішень.
3. *НУО становлять найважливішу складову процесу участі у відкритому, демократичному суспільстві*. НУО мають унікальну довіру своїх членів і суспільства в цілому в озвучуванні проблем, представленні їхніх інтересів та залученні до участі у процесах, а також можуть принести у процес прийняття рішень знання і незалежну експертизу, забезпечуючи тим самим вирішальний внесок у розробку політик
4. Правова база Ради Європи у галузі місцевої та регіональної демократії узагальнює *основні теоретичні засади, кращі вітчизняні та міжнародні практики, документи міжнародних організацій з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні* та містить глибокий аналіз кожного із елементів демократії участі, у тому числі «Громадянської участі».

2. Аналіз існуючих методологій дослідження поняття «Громадянської участі»

Аналіз відкритих джерел інформації у сферах, які дотичні до поняття «Громадянська участь», засвідчив, що практично всі наявні дослідження є аналізом методик та інструментів громадянської участі і практик їх застосування на місцевому рівні. Комплексних досліджень щодо методологій є буквально одиниці. Їх аналіз наведений нижче.

2.1 «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» (в частині дослідження методологій «Громадянської участі»)

Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень», розроблений у 2009 році Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи можна вважати найбільш комплексним документом у питанні аналізу громадянської участі. У цьому документі викладені обґрунтування, схема і засоби розширення участі громадськості. Документ був підготовлений досвідченими представниками громадянського суспільства, детально розроблений під час процесу загальноєвропейських консультацій, випробуваний і прокоментований членами національних та міжнародних неурядових організацій (НУО) і на сьогодні широко використовується активістами та представниками органів влади у повсякденній практиці.

«Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» Ради Європи не має обов'язкового характеру, не встановлює правила і не унормовує механізми застосування. Він пропонує всім учасникам демократичних процесів керівні принципи, що впливають з конкретного практичного досвіду діалогу та співпраці між НУО та органами державної влади.

Принципи громадянської участі

Участь

НУО збирають та поширюють думки своїх членів, груп споживачів та зацікавлених громадян. Цей внесок має вирішальне значення для процесу прийняття політичних рішень, підвищуючи якість, розуміння і довгостроковий характер застосування політичної ініціативи. Попередньою умовою для дотримання цього принципу є вільний та доступний процес участі.

Довіра

Відкрите та демократичне суспільство ґрунтується на чесній взаємодії між суб'єктами і різними секторами суспільства. Хоча неурядові організації та органи державної влади покликані відігравати різні ролі, спільна мета - поліпшити життя людей - може бути успішно досягнута лише у тому разі, якщо вона буде ґрунтуватися на довірі, що передбачає прозорість, повагу та взаємну надійність.

Підзвітність і прозорість

Діяльність у суспільних інтересах вимагає відкритості, відповідальності, ясності, підзвітності як від неурядових організацій, так і органів державної влади, із забезпеченням прозорості на всіх етапах.

Незалежність

НУО повинні бути визнані вільними і незалежними органами щодо своїх цілей, рішень і заходів. Вони мають право діяти незалежно і відстоювати позиції, що відрізняються від позицій органів влади, з якими вони можуть співпрацювати іншим способом

Документ «[Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень](#)» Ради Європи також пропонує *принципи*, які доповнюють принципи громадянської участі, наведені у «Кодексі рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень», зокрема:

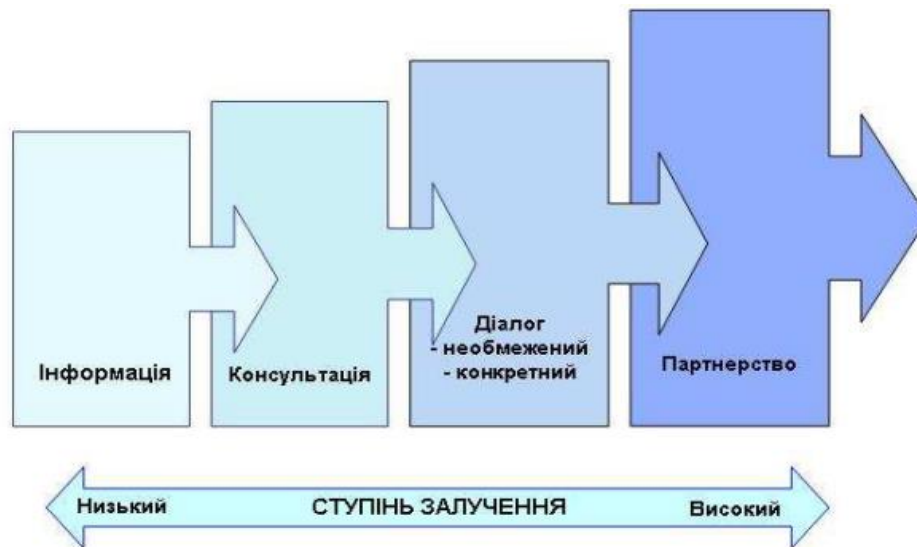
- 1) взаємоповага між усіма суб'єктами як основа для чесної взаємодії та взаємної довіри;
- 2) повага до незалежності НУО, незалежно від того, чи їх погляди відповідають точці зору органів публічної влади; повага до позиції органів публічної влади, на яких лежить відповідальність і підзвітність за прийняття рішень; відкритість, прозорість і підзвітність;
- 3) оперативність, де всі суб'єкти пропонують відповідний зворотний зв'язок;
- 4) недискримінація та інклюзивність, щоб усі менш привілейовані та найбільш уразливі могли бути почутими, а їхня думка бути врахованою;
- 5) гендерна рівність і рівноправна участь усіх груп, зокрема тих, що мають особливі інтереси та потреби, як-от молоді, людей похилого віку, неповносправних осіб і меншин;
- 6) доступність завдяки використанню чіткої лексики та відповідних засобів участі, офлайн або онлайн, і на будь-якому пристрої.

Документ «Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень» Ради Європи також декларує *умови*, які забезпечують ефективність громадянської участі (щоб усі залучені чесно та щиро обмінювалися своїми точками зору, задля гарантії того, що органи публічної влади з повноваженнями приймати рішення ефективно враховують позиції громадянського суспільства), а саме:

- 1) повагу до прав людини та основоположних свобод, верховенства закону, дотримання фундаментальних демократичних принципів, політичних зобов'язань, чітких процедур, спільного простору для діалогу й загалом добрих умов для життєздатного, плюралістичного та сталого громадянського суспільства;
- 2) створення та підтримку державами-членами сприятливого середовища, створення політичної структури, нормативної бази (якщо доречно) і практичної бази, що гарантує окремим особам, НУО та громадянському суспільству в цілому права на свободу об'єднань, свободу зібрань, свободу висловлювання та свободу доступу до інформації;
- 3) визнання, захист і підтримку ролі громадянського суспільства у плюралістській демократії, його функцій з точки зору адвокатування та моніторингу громадських справ та його внеску у розбудову розмаїтого й активного суспільства.

Наступним важливим елементом «Кодексу рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» є *поняття «Рівні участі»* громадськості у процесі прийняття рішень, зокрема через надання інформації, консультування, діалог і партнерство.

Рівні участі

1. Інформація

Доступ до інформації є основою всіх наступних кроків на шляху залучення НУО до процесу прийняття політичних рішень. Це відносно низький ступінь залучення, який зазвичай полягає в отриманні інформації від органів державної влади, та не потребує і не передбачає втручання або залучення неурядових організацій. Інформація актуальна на всіх етапах процесу прийняття рішень.

2. Консультація

Це така форма ініціативи, коли органи державної влади просять неурядові організації висловити їхню думку стосовно конкретного політичного питання чи політичного процесу. Консультація зазвичай включає інформування НУО органами державної влади про поточний стан політичного процесу та прохання прокоментувати, висловити думки і відреагувати. *Ініціаторами та авторами тем є органи державної влади*, а не НУО. Консультація актуальна на всіх етапах процесу прийняття рішень, особливо на етапах складання проекту політики, моніторингу та повторного формулювання.

3. Діалог

Будь-яка зі сторін може ініціювати діалог, який своєю чергою може бути необмеженим або конкретним. Необмежений діалог - це двостороннє спілкування, яке ґрунтується на взаємних інтересах та потенційно спільних цілях з метою забезпечити регулярний обмін думками. Його межі можуть варіюватися від відкритих громадських слухань до спеціалізованих нарад між НУО та органами державної влади. Діапазон питань для обговорення не обмежується, і обговорення не пов'язане безпосередньо з поточним політичним процесом.

Конкретний діалог ґрунтується на взаємних інтересах стосовно окремого політичного процесу. Такий діалог зазвичай веде до вироблення спільної рекомендації, стратегії або законопроекту. Конкретний діалог є більш результативним, ніж необмежений діалог, оскільки він складається зі спільних, як правило, частих і регулярних зустрічей та має на меті розробку основних політичних стратегій і часто призводить до узгоджених результатів.

Діалог високо цінується на кожному етапі процесу прийняття політичних рішень, але має вирішальне значення для встановлення порядку денного, складання проекту політики та повторного формулювання.

4. Партнерство

Партнерство передбачає спільну відповідальність на кожному етапі процесу прийняття політичних рішень: від встановлення порядку денного, складання проекту і прийняття рішень до реалізації політичних ініціатив. Він є вищим рівнем участі.

На цьому рівні НУО та органи державної влади збираються разом для тісного співробітництва, забезпечуючи, щоб НУО і далі залишалися незалежними і мали право проводити кампанії та діяти незалежно від партнерських відносин. Партнерство може включати такі заходи, як делегування НУО конкретного завдання, наприклад, у сфері надання послуг, а також форуми участі і створення органів із прийняття спільних рішень, включаючи питання фінансового забезпечення.

Партнерство може здійснюватися на всіх етапах процесу прийняття політичних рішень і є особливо актуальним на етапах встановлення порядку денного або здійснення політики.

Важливо відзначити, що «Рівні участі», застосовані у цьому документі, є одним із різновидів інших досліджень типологій громадянської участі, які наведені у **додатку 2**.

Етапи прийнятті політичних рішень

1. Встановлення порядку денного

Порядок денний встановлюється спільно парламентом і урядом, але може бути сформований неурядовими організаціями чи групами неурядових організацій шляхом проведення кампаній та лобіювання окремих питань, потреб та проблем. На цьому етапі завдання НУО полягає в тому, щоб в ім'я колективного інтересу впливати на тих, хто приймає рішення, і діяти таким чином, щоб це доповнювало політичні дебати.

2. Складання проекту політики

Органи державної влади зазвичай мають добре відпрацьовані методи складання проекту політики. Тут НУО часто залучаються в такі сфери, як виявлення проблем, надання варіантів рішень та обґрунтування обраної ними пропозиції за допомогою, наприклад, інтерв'ю або досліджень. Розширення можливостей для проведення консультацій повинне бути ключовим елементом на цьому етапі, як і різні форми діалогу для збирання пропозицій від головних учасників.

3. Прийняття рішень

Форми прийняття політичних рішень варіюють в залежності від національного контексту та національного законодавства. Загальними характеристиками для них є прийняття директиви про урядову політику міністерством; чи законодавча діяльність (наприклад, ухвалення закону шляхом парламентського голосування); або проведення загальнонаціонального референдуму, який потім вимагає законодавчого закріплення.

Проекти законів та пропозиції повинні бути відкритими для впливу та участі НУО. Органи державної влади повинні оцінити різні точки зору та думки перед тим, як прийняти рішення. На цьому етапі консультація є основою для вироблення обізнаного рішення. Однак, якщо рішення не прийнято за підсумками загального голосування, референдуму чи завдяки механізму вироблення спільного рішення, право зробити остаточний вибір залишається за органами державної влади.

4. Здійснення політики

Це етап, на якому багато НУО є найбільш активними, наприклад, у наданні послуг та реалізації проектів. Більша частина роботи, що здійснюється НУО на попередніх етапах, спрямована на те, щоб вплинути на втілення у життя політики. Ця фаза

особливо важлива для забезпечення отримання запланованого результату. На цьому етапі є важливим доступ до ясної та прозорої інформації щодо очікувань та можливостей, так само, як і активне партнерство.

5. Моніторинг

На цьому етапі роль неурядових організацій полягає у моніторингу та оцінці результатів реалізованої політики. Важливо мати ефективну та прозору систему моніторингу, яка гарантує виконання поставлених цілей політики/програми.

6. Повторне формулювання

Дані, які були отримані шляхом оцінки реалізації політики, відповідно до зростаючих потреб суспільства, часто вимагають повторного формулювання політики. Воно повинно ґрунтуватися на доступі до інформації та можливостях проведення діалогу з метою виявлення потреб та реалізації ініціатив. Повторне формулювання спричиняє початок повторного кола процесу прийняття рішень.

Матриця громадянської участі

Матриця участі громадськості візуалізує етапи процесу прийняття політичних рішень та їх зв'язок з рівнем залучення та інструментами громадянської участі.

Рівні участі	Етапи прийняття політичних рішень					
	Розробка порядку денного	Підготовка документів	Рішення	Виконання	Моніторинг	Перегляд
Інформування	Доступний і відкритий доступ до інформації Дослідження Кампанії та лобювання Веб-сайт	Відкритий і вільний доступ до документів Веб-сайт Кампанії та лобювання Інтернет Дослідження	Кампанії і лобювання	Відкритий доступ до інформації Веб-сайт Е-mail розсилка Процедур и публічного тендеру	Відкритий доступ до інформації Збір даних Оцінка Дослідження	Відкритий доступ до інформації
Консультації	Петиції; Он-лайн консультації	Громадські слухання; Експертні семінари; Комітети і консультативні органи	Відкриті пленарні засідання або засідання комітетів	Події, конференції, форуми, семінари	Механізми зворотного зв'язку	Конференції чи зустрічі Он-лайн консультації

Діалог	Слухання і громадські форуми; Форуми громадян і майбутні ради;	Слухання; Експертні семінари; Комітети і консультативні органи	Відкриті пленарні засідання або засідання комітетів	Семінари з підвищення спроможності Навчальні семінари	Робочі групи чи комітети	Семінари і дискусійні форуми
Партнерство	Робочі групи чи комітети	Спільна підготовка документів	Спільне прийняття рішень	Стратегічні партнерські зв'язки	Робочі групи чи комітети	Робочі групи чи комітети

На кожному етапі процесу прийняття рішень (зліва направо) існують різні рівні залучення НУО (знизу вгору). Передбачається, що етапи процесу прийняття політичних рішень можуть бути застосовані до будь-якого контексту - від місцевого до національного. Ступінь залучення на кожному етапі процесу прийняття рішень може варіювати від низького до високого, і передбачається, що запропоновані інструменти будуть використовуватися для реалізації різних способів участі.

2.2. Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні» (в частині дослідження методологій «Громадянської участі»)»

Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні була розроблена Міжнародним інститутом демократії та сприяння виборам (IDEA) для підтримки оцінювання демократії громадянами на місцевому рівні. Ця система ставить громадян в центрі процедури оцінювання задля розробки національних ініціатив у сфері політики та внутрішніх порядків денних реформ, таким чином створюючи можливості для більш ретельного оцінювання демократії на місцевому рівні.

Посібник складається з чотирьох частин. Глава 1 є загальним вступом до системи оцінювання стану демократії на місцевому рівні. В Главі 2 основний акцент зроблено на самій системі оцінювання стану демократії на місцевому рівні, а в Главі 3 описується процес проведення оцінювання. Глава 4 містить більш детальну версію системи, включаючи запитання для проведення оцінювання.

Основою системи оцінювання стану демократії на місцевому рівні є розуміння того, що це – універсальна система для оцінювання якості демократії на місцевому рівні. Під «якістю» мається на увазі те, наскільки діючі місцеві інститути, існуючі процеси та практики ґрунтуються на основних демократичних принципах та цінностях та відображають їх. Система призначена для оцінювання якості демократії на місцевому рівні шляхом розгляду дії **трьох основних компонентів демократії на місцевому рівні:**

1. Громадянство, рівні права та правосуддя	2. Представницькі та підзвітні інститути та процеси	3. Громадянська ініціатива та участь
---	--	---

1.1. Громадянство на місцевому рівні 1.2. Громадянські та політичні права 1.3. Економічні, соціальні та культурні права 1.4. Верховенство права та доступ до правосуддя	2.1. Вибори та механізми прямої демократії на місцевому рівні 2.2. Місцеві законодавчі органи влади 2.3. Політичні партії 2.4. Місцеві виконавчі/керівні органи 2.5. Традиційні інститути	3.1. Активне залучення громадян 3.2. ЗМІ
--	---	---

Громадянство, рівні права та правосуддя

Суть першого компоненту системи – це позиція та права громадянина та здатність місцевих органів влади забезпечити рівні права та свободи всіх людей, що проживають на територіально- адміністративній одиниці.

Представницькі та підзвітні інститути та процеси

В другому компоненті оцінювання основна увага приділяється інститутам та процесам, що відіграють важливу роль у захисті та підтримці демократичного життя на місцевому рівні та необхідні для забезпечення діяльності представницьких та підзвітних місцевих інститутів і процесів. При здійсненні будь- якого оцінювання демократії на місцевому рівні необхідно брати до уваги, в якій мірі ці інститути та процеси здатні ефективно розвивати свої громади та представляти громадян відповідно до їх повноважень, а також те, в якій мірі місцеві чиновники притягуються до відповідальності за допомогою демократичних засобів.

Громадянська ініціатива та участь

Третій компонент системи оцінювання стану демократії на місцевому рівні присвячений каналам та механізмам для активної, неофіційної участі громадян, що має місце незалежно, за межами встановлених місцевих інститутів та процесів. В той час, як другий компонент системи оцінювання стану демократії на місцевому рівні включає розгляд питання, в якій мірі державні процеси та інститути можуть створювати механізми для залучення громадян, цей третій компонент, в основному, оцінюватиме, наскільки самі громадяни проявляють ініціативу до участі в демократичному житті та вимагають і здійснюють свої права та свободи на практиці.

2.3. Бенчмаркінг доброго врядування (в частині дослідження методологій «Громадянської участі»)

Добре врядування (англ. Good Governance) – це модель публічного управління. У фокусі доброго врядування - реалізація повноважень органів державної влади і органів місцевого самоврядування у тісній співпраці з громадськістю та усіма зацікавленими сторонами з метою зробити добре громаді.

Узагальнені Радою Європи та рекомендовані до впровадження Комітетом міністрів Ради Європи 12 принципів доброго демократичного врядування (додаток 3) створюють нову філософію управління, яка враховує виклики сучасності, кризові прояви, обмеженість у ресурсах, збільшення потреб та демократичних вимог людей і дозволяє реалізовувати місцеві політики за цих умов у найбільш прийнятний для людей та усіх заінтересованих сторін спосіб.

2.4. Ключові суб'єкти формування та реалізації політичних рішень на місцевому рівні

Матриця громадянської участі «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи, описана вище, пропонує набір інструментів на кожному рівні участі та етапі прийняття політичних рішень, за допомогою яких можна оцінити рівень громадянської участі у процесі формування, реалізації та моніторингу політичних рішень. При цьому також акцентується увага на *ролі ключових суб'єктів прийняття рішень – органів місцевого самоврядування (ОМС) та організованого громадянського суспільства (НУО/громадськість)*, а також їхні обов'язки на кожному етапі прийняття рішень, а саме:

1. Встановлення порядку денного

Внески НУО:

- *Захист:* порушення питань, формулювання проблем і потреб громадян, відстоювання точок зору або спільних суспільних інтересів, які ще не охоплюються нормативними документами, інструментами або заходами.
- *Інформація та підвищення обізнаності:* НУО діляться інформацією з ОМС, залучають та представляють своїх членів, ключові групи громадян та є каналом доступу до громадян; вони слухають, реагують та інформують.
- *Експертиза та рекомендації:* компетентні в конкретних питаннях фахівці відіграють ключову роль у встановленні політичного порядку денного. Їхній аналіз і дослідження дозволяють з'ясувати поточні та майбутні потреби суспільства і визначити найважливіші перспективи.
- *Інновація:* розробка нових рішень і підходів; демонстрація способів, у які вони можуть бути занесені до політичного порядку денного.
- *Надання послуг:* НУО відіграють ключову роль у формуванні політики і створенні альтернативних або ще неіснуючих послуг для конкретної групи громадян.

Обов'язки ОМС:

- *Обмін інформацією:* забезпечити всі зацікавлені сторони актуальною, точною та своєчасною інформацією у прийнятному форматі.
- *Процедури:* розвивати та дотримуватися прозорості у процесі прийняття рішень.
- *Реагування:* забезпечити активне залучення представників ОМС; слухати, реагувати та забезпечувати зворотній зв'язок.

2. Складання проекту політики

Внески НУО:

- *Захист:* гарантувати, щоб розглядалися потреби та інтереси зацікавлених сторін, яких стосується цей проект політики.
- *Інформація та підвищення поінформованості:* НУО інформують членів, ключові групи громадян про процес складання проекту політики.
- *Експертиза та рекомендації:* проводити аналіз та дослідження за питаннями, що розглядаються, або пропонувати внести до проекту доповнення.
- *Інновація:* пропонувати рішення шляхом впровадження нових підходів, практичних заходів та конкретних моделей, які будуть корисними для конкретних груп громадян.
- *Надання послуг:* брати участь у розробці проекту для гарантування того, щоб були враховані потреби конкретних споживачів і були дотримані необхідні умови.
- *Функція контролю:* стежити за розробкою проекту політики для того, щоб переконатися, що побажання зацікавлених сторін враховані, і що процес є вичерпним та прозорим.

Обов'язки ОМС:

- *Обмін інформацією:* забезпечувати своєчасною та вичерпною інформацією щодо поточного процесу консультацій.
- *Процедури:* розвивати та дотримуватися таких мінімальних консультаційних стандартів, як визначення зрозумілих цілей, правил участі, строків, контактів тощо. Організовувати відкриті консультативні наради і запрошувати всіх потенційних учасників.
- *Реагування:* забезпечувати активне залучення представників ОМС; слухати, реагувати та забезпечувати зворотній зв'язок стосовно рішень, які приймаються у ході консультацій.

3. Прийняття рішень

Внески НУО:

- *Захист:* вплив на суб'єктів прийняття рішень до голосування.
- *Інформація та підвищення поінформованості:* інформування членів, споживачів та ключових груп громадян про політичні рішення та їх потенційні наслідки.
- *Експертиза та рекомендації:* надання детального аналізу з метою інформування та впливу на суб'єктів прийняття рішень.
- *Функція контролю:* стеження за розробкою проекту для забезпечення того, щоб він був демократичним, прозорим та оптимально ефективним.

Обов'язки ОМС:

- *Обмін інформацією:* надавати інформацію про політичне рішення, що приймається
- *Процедури:* пропонувати та слідувати процедурам механізмів вироблення спільних рішень, де це можливо.
- *Реагування:* слухати, брати до уваги та реагувати на вимоги НУО/громадян.

4. Здійснення політики

Внески НУО:

- *Інформація та підвищення поінформованості:* у першу чергу зосереджені на підвищенні поінформованості, поясненні переваг і недоліків, а також наслідків реалізації політики.
- *Надання послуг:* один ключовий учасник, який відіграє основну роль у здійсненні політичних ініціатив і бере на себе основну відповідальність за надання послуг.
- *Функція контролю:* оцінка забезпечення того, щоб політика реалізовувалась, як було передбачено і без шкідливих побічних наслідків.

Обов'язки ОМС:

- *Обмін інформацією:* надавати інформацію про стратегії реалізації політики, процедури публічних тендерів та керівні принципи проектів.
- *Процедури:* дотримуватися встановлених правил та норм реалізації політики.
- *Реагування:* бути доступними та реагувати на конкретні потреби, які пов'язані з обставинами, виникаючими під час реалізації політики.

5. Моніторинг

Внески НУО:

- *Захист:* здійснення моніторингу та оприлюднення інформації про те, чи досягла політична ініціатива запланованих цілей і чи принесла вона очікувану користь громаді.
- *Експертиза та рекомендації:* збір фактів та проведення досліджень стосовно наслідків політики
- *Надання послуг:* обов'язок проводити моніторинг результатів програми у тому, що стосується її якості, тривалості та ефективності, з наведенням конкретних прикладів.

- *Функція контролю:* пріоритетна роль у процесі моніторингу наслідків політики, щоб забезпечити досягнення поставлених цілей.

Обов'язки ОМС:

- *Обмін інформацією:* забезпечувати інформацією про актуальний стан реалізації політики.
- *Процедури:* слухати та реагувати на конкретні питання, які виникають у НУО/громадян

6. Повторне формулювання

Внески НУО:

- *Захист:* лобіювання оновлення політики в інтересах споживачів та громадян, вказуючи на недоліки або наслідки поточної політики
- *Експертиза та рекомендації:* проведення експертних досліджень та аналізів для визначення прогалів у поточній політиці та для обґрунтування повторного формулювання політики
- *Інновація:* розробка нових підходів для вирішення відповідних політичних питань; це може стати ключовим елементом в оновленні політики.
- *Надання послуг:* визначення перешкод та збір фактів, щоб проілюструвати потенційні потреби, які вимагають перегляду політики.

Обов'язки ОМС:

- *Обмін інформацією:* надавати інформацію про можливість перегляду політики та про їхнє бачення змін, що потрібні у політиці.
- *Процедури:* забезпечувати зрозумілий, відкритий та доступний процес участі.
- *Реагування:* брати до уваги внесок НУО та діяти з урахуванням цього внеску.

*Всі вище описані можливі внески НУО та обов'язки ОМС слугують добрим доповненням до розробки індикаторів (показників), описаних у **розділі 3** цього документу і сприяють глибшому розумінню змісту цих критеріїв.*

Проміжні висновки

1. «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» Ради Європи можна вважати найбільш комплексним документом у питанні аналізу громадянської участі. Документ пропонує всім учасникам демократичних процесів *керівні принципи громадянської участі*, що впливають із конкретного практичного досвіду діалогу та співпраці між неурядовими організаціями та органами державної влади. Важливим елементом цього документу в контексті створення методології дослідження поняття «Громадянської участі» є *Матриця громадянської участі*, яка на основі принципів громадянської участі поєднує в собі наступні компоненти: *рівні громадянської участі* на кожному етапі прийняття політичних рішень із використанням конкретних *методів та інструментів* громадянської участі.
2. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (IDEA) у своїй системі оцінювання стану демократії на місцевому рівні, пропонує три основні компоненти демократії на місцевому рівні: *Громадянство, рівні права та правосуддя, Представницькі та підзвітні інститути і процеси, Громадянська ініціатива та участь*.
3. У фокусі «Доброго врядування», як моделі публічного управління, лежить реалізація повноважень органів державної влади і органів місцевого самоврядування у тісній співпраці з громадськістю та усіма зацікавленими сторонами. 12 принципів доброго врядування створюють нову філософію

управління, яка дозволяє реалізовувати місцеві політики у найбільш прийнятний для людей та усіх зацікавлених сторін спосіб.

4. Матриця громадянської участі «Кодексу рекомендованих норм громадянської участі в процесі прийняття рішень» Ради Європи також дає детальну характеристику зобов'язань, у тому числі законодавчо унормованих, кожного із *ключових суб'єктів (НУО/громадськість та органи влади)* на всіх етапах формування та реалізації політичних рішень.

3. Аналіз досліджень щодо методик та інструментів «Громадянської участі»

На відміну від досліджень щодо методологій громадянської участі, аналіз методик та інструментів оцінки громадянської участі вражає кількістю подібних досліджень, які стосуються широкого спектру питань – від системного аналізу доброго врядування (англ. Good Governance) до оцінки ефективності окремих інструментів громадянської участі на рівні окремих громад чи участі окремих категорій громадян (молоді, людей поважного віку, внутрішньо переміщених осіб тощо).

3.1 «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» (в частині дослідження методик та інструментів громадянської участі)

Як було вже зазначено вище, у документі «Кодекс рекомендованих норм громадянської участі в процесі прийняття рішень» Ради Європи наведена *Матриця громадянської участі*, яка на основі принципів громадянської участі поєднує рівні громадянської участі на кожному етапі прийнятті політичних рішень з використанням конкретних інструментів локальної демократії, які описані нижче:

Етап «Встановлення порядку денного»

Інструменти та методики які використовуються:

- Інформування:
 - Простий та відкритий доступ до важливої, точної та актуальної інформації щодо політичних процесів, документів та осіб, які приймають політичні рішення, наприклад, через он-лайн бази даних.
 - Проведення досліджень для визначення питань, які викликають занепокоєння, та вироблення способів їх вирішення.
 - Проведення НУО кампаній та лобювання, які спрямовані на підвищення поінформованості, за допомогою програмних документів, плакатів та листівок, веб-сайтів, прес-релізів та маніфестацій.
 - Веб-сайт із повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи.
- Консультація:
 - Подання петицій за допомогою таких он-лайн інструментів, як електронна петиція чи веб-форум.
 - Консультації в режимі он-лайн або за допомогою інших технічних засобів з метою збору інформації щодо інтересів та пропозицій учасників.
- Діалог:
 - Слухання та публічні форуми за участю зацікавлених сторін з метою виявлення та аналізу чутливих сторін та інтересів різних груп.
 - Форуми громадян та майбутні наради для організації обговорень з громадянами та НУО

- Контакт з ключовим представником урядових органів, який надає змогу громадянському суспільству отримувати інформацію щодо поточних політичних ініціатив.
- Партнерство:
 - Робоча група або комітет, сформовані як постійна або тимчасова експертна група для консультацій з питань політичних пріоритетів.

Етап «Складання проекту політики»

Інструменти та методики які використовуються:

- Інформація:
 - Відкритий та безкоштовний доступ до програмних документів, включаючи створення єдиного пункту доступу до інформації стосовно проекту політики. Ця інформація повинна надаватися в різних форматах для того, щоб бути доступною для громадськості.
 - Веб-сайт із повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи.
 - Проведення кампаній та лобювання щодо проекту політики за допомогою документів, які викладають точки зору, листів та маніфестацій.
 - Веб-мовлення зі слухань, нарад та дебатів, що дозволяє людям бачити та слухати в режимі реального часу.
 - Проведення досліджень з метою зробити внесок у процес складання проекту політики.
- Консультація та діалог:
 - Слухання та групи питань і відповідей з учасниками з метою визначення та інтерпретації чутливих питань, занепокоєнь та збору пропозицій (віч-на-віч чи он-лайн).
 - Семінари та наради експертів, які залучають експертів до проведення спеціальних досліджень, що можуть бути використані при розробці проекту політики.
 - Багатосторонні комітети та консультативні органи, які складаються або включають представників сектору неурядових організацій; можуть бути постійними або спеціальними.
- Партнерство:
 - Спільне складання проекту політики: активне залучення до законотворчого процесу.

Етап «Прийняття рішень»

Інструменти та методики які використовуються:

- Інформація:
 - Проведення кампаній та лобювання з метою вплинути на суб'єктів прийняття рішень за допомогою, наприклад, листівок, веб-сайтів, прес-релізів та маніфестацій.
- Консультація та діалог:
 - Відкриті пленарні засідання чи засідання комітетів для забезпечення відкритого доступу до дебатів під час процесу прийняття рішень.
- Партнерство:
 - Спільне прийняття рішень шляхом форумів, конференцій для досягнення консенсусу та інших загальних зборів.
 - Спільне прийняття рішень як, наприклад, складання бюджету із залученням зацікавлених сторін

Етап «Здійснення політики»

Інструменти та методики які використовуються:

- Інформація:
 - Вільний та безкоштовний доступ до документів публічного характеру щодо проектів та виконання рішень.
 - Веб-сайт із повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи.
 - Розсилка на електронну пошту з анонсом запланованих проектів та можливостей фінансування.
 - «Питання – відповіді» у режимі он-лайн або за допомогою інших технічних засобів для подання інформації у вигляді питань та відповідей на них з метою надання практичної допомоги та порад.
 - Публічно оголошені тендерні процедури з метою забезпечення відкритого та прозорого процесу надання послуг.
- Консультація:
 - Заходи, конференції, форуми та семінари з метою проінформувати та обговорити з неурядовими організаціями та громадськістю процес реалізації політики.
- Діалог:
 - Семінари з управління потенціалом для покращення знань і компетенцій у процесі реалізації політики.
 - Тренінгові семінари для неурядових організацій та органів державної влади за конкретними питаннями, пов'язаними з процесом реалізації політики, такими, як подання проектів та заявок на фінансування.
- Партнерство:
 - Стратегічне партнерство між НУО та органами державної влади з метою реалізації політики; партнерство може набувати різних форм: від малих пілотних проектів до повної відповідальності за реалізацію політики.

Етап «Моніторинг»

Інструменти та методики які використовуються:

- Інформація:
 - Відкритий та безкоштовний доступ до інформації про процес реалізації політики.
 - Збір фактів та статистичних матеріалів щодо реалізації проекту.
 - Оцінка політики та її наслідків шляхом проведення конференцій та звітування.
 - Незалежні наукові дослідження для винесення основних уроків.
- Консультація:
 - Механізми зворотного зв'язку для відстеження прогресу – опитування, інтернет-дослідження, анкети.
- Діалог:
 - Робоча група або комітет, які складаються із неурядових організацій (як споживачів, так і постачальників) і відповідають за моніторинг та оцінку політичної ініціативи.
- Партнерство:
 - Робоча група або комітет, які складаються із неурядових організацій та органів державної влади, об'єднаних для стратегічного партнерства з метою здійснення моніторингу та оцінки політичної ініціативи.

Етап «Повторне формулювання»

Інструменти та методики які використовуються:

- Інформація:
 - Відкритий та безкоштовний доступ до інформації про оцінки, результати досліджень та інші дані щодо поточної політики.

- Консультація:
 - Конференції або наради для визначення наступних кроків, які плануються органами державної влади.
 - Он-лайн консультації для збору точок зору громадянського суспільства стосовно напрямку, у якому слід продовжувати політику/проект.
- Діалог:
 - Семінари та дискусійні форуми з метою залучення зацікавлених осіб до розробки нових напрямків у політичній сфері, наприклад, «світове кафе», «відкритий простір» та інші методи мозкового штурму.
- Партнерство:
 - Робоча група або комітет, в яких неурядові організації формують експертну групу разом з іншими зацікавленими сторонами та органами державної влади з метою вироблення рекомендацій стосовно перегляду політики.

Комплексні (наскрізні) методика та інструменти громадянської участі

Окрім інструментів та механізмів громадянської участі у розрізі кожного із етапів процесу прийняття рішень, «Кодексом кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи пропонуються наскрізні інструменти та механізми громадянської участі, які використовуються на всіх етапах процесу прийняття рішень, а саме:

1. Електронна участь

Електронні інструменти надають широкі можливості для поліпшення демократичної практики та участі НУО/громадян. Вони можуть значно сприяти підвищенню прозорості, підзвітності та відповідальності ОМС, а також заохоченню участі громадян, розширенню їхніх можливостей і підвищенню доступності та відкритості демократичного процесу. Для того, щоб повністю використати їх потенціал, електронні інструменти повинні застосовуватися всіма учасниками процесу прийняття рішень, включаючи ОМС і НУО

2. Створення можливостей для участі

Вкрай важливо розвивати потенціал і навички НУО для того, щоб вони могли брати активну участь у формуванні політики, розробці проектів і наданні послуг. Створення можливостей може також передбачати проведення навчальних семінарів для поліпшення розуміння ролей НУО та ОМС в рамках їхньої участі, а також програми обміну для сприяння розумінню реалій роботи один одного.

3. Структури співробітництва між НУО та ОМС

Для того, щоб сприяти встановленню зв'язків між ОМС і НУО створюють координаційні органи, зокрема такі, як багатосторонні комітети, робочі групи, експертні ради та інші консультативні органи (постійні або спеціальні); або альянси/коаліції НУО, які об'єднують ресурси та розробляють спільні позиції.

4. Рамкові документи щодо співробітництва між НУО та ОМС

Ці документи закладають чітку основу для партнерства і тим самим сприяють постійному діалогу та взаєморозумінню між НУО та ОМС, зокрема такі як стратегічні документи для співробітництва та офіційні програми співробітництва, затверджені ОМС.

3.2. Бенчмаркінг доброго врядування (в частині методик та інструментів громадянської участі)

Як зазначалось у розділі «Поняття демократії і громадянської участі» для вирішення проблем розбалансованості інститутів представницької демократії, що проявляється у відсутності ефективних механізмів взаємодії громадян (виборців) і

народних обранців, контролю громадянського суспільства над органами публічної влади використовується модель дорадчої демократії, яка пропонує інструменти активної участі громадян в обговоренні важливих політичних питань у період між виборами і враховує як негативні реалії (відчуження політичної влади від суспільства, низький рівень довіри громадян до політиків), так і позитивні здобутки сьогодення (ідея «доброго врядування»).

Складові принципів доброго врядування є одночасно еталонами та індикаторами реалізації принципів і визначають набір цілей та інструментів для їх досягнення, які дозволять налагодити ефективне функціонування органів місцевого самоврядування на засадах демократії, верховенства права та дотримання прав людини, а також відслідковувати стан реалізації доброго врядування.

Методика проведення бенчмаркінгу доброго врядування

Бенчмаркінг доброго врядування на місцевому рівні – метод проведення дослідження в органі місцевого самоврядування та громаді, що дозволяє з'ясувати рівень застосування принципів доброго врядування та їх окремих складових органом місцевого самоврядування шляхом порівняння існуючого стану речей з рекомендованими Радою Європи еталонами/індикаторами.

На першому етапі процесу бенчмаркінгу проводиться анкетування:

- посадових осіб місцевого самоврядування/депутатів місцевих рад;
- представників громади;

На додаток до анкетування можливо застосувати також метод *Peer review*

На другому етапі здійснюється аналіз результатів опитування та порівняння з еталонами/індикаторами, запропонованими методикою бенчмаркінгу. Здійснити порівняння результатів опитування можна також з результатами, отриманими у попередніх дослідженнях або в інших органах місцевого самоврядування

На третьому етапі за результатами порівняння приймаються управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності діяльності органу місцевого самоврядування відповідно 12 принципів доброго врядування, у тому числі із залучення існуючих на цей час кращих практик.

Загалом, набір 12 принципів доброго врядування та їх складових/індикаторів можна розглядати як людиноцентричну систему індикаторів, яка дає можливість оцінити впровадження принципів демократії, верховенства права і прав людини місцевою владою. Принципи та їх складові також містять стислий опис мінімально необхідного набору сучасних інструментів муніципального менеджменту, необхідних органам місцевого самоврядування для ефективного демократичного розвитку громади, впровадження реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади.

3.3. Інструменти громадянської участі на рівні територіальних громад в Україні

В більшій мірі вищеописана «Матриця участі громадськості» ілюструє основний перелік інструментів громадянської участі на кожному із етапів процесу прийняття політичних (управлінських) рішень. Низка інших досліджень більше деталізують характеристики цих інструментів, пропонують нові, пов'язані із розвитком технологій, зокрема інструменти «е-демократії».

Основний перелік інструментів громадянської участі

Серед найбільш згадуваних та детально описаних інструментів громадянської участі на рівні громад в Україні можна виділити наступні: місцевий референдум; місцеві вибори; загальні збори громадян за місцем проживання; місцеві ініціативи; громадські слухання; консультації з громадськістю; проведення громадської

експертизи; подання електронних петицій; колективні та індивідуальні звернення до органів і посадових осіб місцевого самоврядування; участь у роботі органів місцевого самоврядування та робота на виборних посадах місцевого самоврядування; участь у консультативно-дорадчих органах, утворених при органах місцевого самоврядування; створення органів самоорганізації населення (ОСН) і участь у їх діяльності; участь у роботі інститутів громадянського суспільства (громадських організацій, благодійних організацій, професійних спілок, інших неприбуткових організацій); участь в розподілі коштів місцевого бюджету через створення проектів для покращення розвитку територіальної громад та/або голосування за них (громадський бюджет).

Посібник «Інструменти громадської участі в Україні» детально описує вищезгадані інструменти громадянської участі, які є ефективними засобами впливу громадськості на процес прийняття рішень органами влади. Ці інструменти представлено у чотирьох формах: монологів, діалогів, полілогів та синтезуючі. Ці форми в значній мірі відповідають рівням громадянської участі, а саме:

Монологи (Інформування): автор має власну думку, бачення, пропозиції; автор не знає ані думок, ані реакції адресата; автор не знає ані думок, ані реакції інших громадян.

- Запит на інформацію
- Звернення громадян
- Електронна петиція
- Колективні звернення
- Місцева ініціатива
- Громадська експертиза
- Громадянські кампанії
- Мирні зібрання

Діалоги (Консультації): автор має змогу озвучити свою ідею, пропозицію; має змогу почути реакцію на них; поставити уточнюючі запитання та отримати додаткову інформацію

- Прийом депутата, мера
- Зустріч депутата з виборцями
- Сесії міськради, виконкоми
- Річні звіти міських голів, депутатів

Полілоги (Діалог): усі учасники мають змогу не тільки чути один одного, ділитися ідеями та пропозиціями, а й обговорювати їх та приймати спільні рішення

- Громадські слухання
- Громадські обговорення
- Публічні консультації
- Консультативно-дорадчі органи
- Загальні збори громадян
- Органи самоорганізації населення

Синтезуючі (Партнерство): узгоджене, скоординоване у часо-просторі вираження своєї громадянської позиції

- Місцевий референдум
- Соціологічні опитування
- Місцеві вибори

У **додатку 4** наведено короткий опис, сильні і слабкі сторони, а також класифікація цих інструментів громадянської участі у розрізі рівнів участі Матриці громадянської участі, яка є основою для розробки МОГУ в рамках пропонованого дослідження.

Також детальний опис цих інструментів та механізмів їхнього правового регулювання наведений у десятках дослідженнях, зокрема таких фундаментальних як:

[«Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання»](#), [«Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень»](#), [«Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування»](#) тощо. Описані методики цих досліджень є достатньо однотипними і містять:

- перелік та характеристики інструментів громадянської участі, закріплених законодавством України;
- рейтинги інструментів щодо їх застосування на рівні територіальних громад;
- рекомендації щодо покращення дієвості цих інструментів;
- приклади успішних практик.

Часто в додатках до досліджень наведені зразки відповідних документів, що мають супроводжувати процес застосування, а також аналіз практик застосування законодавства щодо форм локальної демократії та опитування представників органів місцевого самоврядування, місцевої виконавчої влади та неурядових організацій щодо співпраці.

Аналіз застосування інструментів громадянської участі був здійснений у дослідженні [«Інструменти локальної демократії»](#) на прикладі 30 територіальних громад 5-ти областей України, а також у дослідженні [«Ефективні інструменти впливу громадськості на процес прийняття рішень органами влади»](#) на прикладі 4-х областей України. Останнє є цікавим тим, що в ньому наведені порівняння застосування цих інструментів між досліджуваними областями, а також наведений перелік 45 успішних кейсів адвокаційних кампаній в Україні у 14 областях.

У дослідженні [«Адвокаційна діяльність НУО на місцевому рівні: етапи, інструменти та практичні поради»](#) детально аналізується один із важливих інструментів локальної демократії – *адвокація*. При цьому аналізуються етапи та інструменти адвокаційних кампаній, приклади дорожніх карт реформ - планів дій громадськості щодо впровадження змін у своїх громадах.

У дослідженні [«Партисипація у стратегуванні розвитку громади. Досвід територіальних громад Донеччини та Луганщини»](#) представлено узагальнений погляд та наявні підходи до партисипації, зокрема в територіальних громадах: сутність, роль, законодавство, принципи, рівні та форми, інструменти залучення представників громади до процесу прийняття управлінських рішень, які мають вплив на життя мешканців та розвиток громади. Особливу увагу приділено особливостям партисипації у процесі стратегічного планування розвитку громади на всіх етапах стратегування. Дослідження також представляє приклади апробації рекомендованих підходів до розроблення стратегій розвитку громад на засадах партисипації в шести територіальних громадах.

Серед вище наведених інструментів громадянської участі варто виділити *інституціоналізовані інструменти*, такі як органи самоорганізації населення (ООН) та Громадські ради (ГР).

Органи самоорганізації населення

Органи самоорганізації населення (ООН) – представницькі органи, що створюються жителями, які проживають на законних підставах на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення окремих питань місцевого значення. Їхня діяльність регулюється [Законом України «Про органи самоорганізації населення»](#).

У численних дослідженнях щодо ООН, зокрема [Асоціації сприяння самоорганізації населення](#) широко висвітлені всі аспекти діяльності ООН, надаються типові документи, які регламентують їхню роботу, наводяться приклади успішних практик.

Важливо відзначити, що 2 травня 2023 року Верховна Рада України прийняла в першому читанні проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» щодо удосконалення порядку організації, діяльності та

припинення органу самоорганізації населення» (№6319). Згідно проекту Закону «Орган самоорганізації населення (ОСН) є однією з форм участі жителів у вирішенні окремих питань місцевого значення за місцем проживання». Проектом Закону (у контексті громадянської участі) також:

- уточнюються повноваження ОСН з урахуванням сучасного стану місцевого самоврядування;
- підсилено норми щодо публічності та відкритості діяльності ОСН.

Окрім «традиційних» повноважень, зафіксованих у діючому законі про ОСН, зокрема:

- 1) представляти інтереси жителів у ОМС;
- 2) сприяти додержанню рішень ОМС;
- 3) вносити у встановленому порядку пропозиції до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку та проекту бюджету територіальної громади;
- 4) інформувати жителів про діяльність ОМС, організовувати обговорення проектів його рішень із найважливіших питань.

Дослідженням механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою проведено детальний аналіз діяльності ОСН на прикладі Київської міської ради, де було відзначено їхні переваги і недоліки.

Перевагами цього механізму є:

1. можливість утворення постійного представницького органу для жителів певної території,
2. можливість утворення ОСН на різних рівнях: на рівні району, кварталу, вулиці, кількох вулиць, частини вулиці, мікрорайону, будинку, кількох будинків,
3. можливість внесення пропозицій до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку та проектів місцевих бюджетів,
4. наявність механізмів контролю за реалізацією політики, яку проводять органи влади щодо цієї території, зокрема, за якістю ремонтів житлових будинків,
5. наявність механізму отримання бюджетного фінансування на свою діяльність через участь у конкурсі проектів та програм розвитку місцевого самоврядування,
6. можливість присутності членів ініціативної групи під час розгляду Київською радою рішення про створення ОСН,
7. обумовлена необхідність інформування про створення ОСН,
8. існують зразки документів, необхідних для створення ОСН.

Недоліком механізму є те, що він створюється на загальних зборах мешканців відповідної території з кворумом у половину її мешканців (а жодних електронних способів участі не передбачено). Ця норма є надто складною для виконання (особливо, якщо йдеться про ОСН на рівні району у 150-300 тисяч мешканців, або хоча б мікрорайону з населенням до 10 тисяч мешканців); не зрозуміло, чи реально виконується ця норма.

Громадські ради

Вже понад 30 років в Україні існує така інституціалізована форма владно-громадської взаємодії, як громадські ради (ГР), що створюються і діють при органах публічної влади, зокрема і при ОМС. З інституціональної точки зору, ГР можна розглядати як елементи соціальної інфраструктури українського суспільства, головними завданнями яких є захист та реалізація прав і свобод, виявлення, задоволення та узгодження соціальних потреб та інтересів населення. Постановою Кабінету Міністрів №996 від 3 листопада 2010 року унормована діяльність ГР, а також затверджено Типове положення про ГР.

Основними завданнями громадської ради є:

- створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;
- здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади;
- сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Функції. Громадська рада відповідно до покладених на неї завдань:

- готує та подає органу виконавчої влади, при якому вона утворена (далі — орган), пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю, а також щодо проведення консультацій, не передбачених таким планом;
- готує та подає органу пропозиції щодо організації консультацій з громадськістю;
- подає органу обов'язкові для розгляду пропозиції щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері, удосконалення роботи органу;
- проводить відповідно до законодавства громадську експертизу та громадську антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів;
- здійснює громадський контроль за врахуванням органом пропозицій та зауважень громадськості, а також дотриманням ним нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидії корупції;
- інформує в обов'язковому порядку громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та їх виконання на офіційному веб-сайті органу та в інший прийнятний спосіб;
- збирає, узагальнює та подає органу інформацію про пропозиції громадських організацій щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення;
- організовує публічні заходи для обговорення актуальних питань розвитку галузі чи адміністративно-територіальної одиниці;
- готує та оприлюднює щорічний звіт про свою діяльність.

Дослідженням механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою проведено детальний аналіз діяльності ГР на прикладі Київської міської ради, де було відзначено їх переваги і недоліки.

До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. Рішення громадської ради носять рекомендаційний характер і є обов'язковими до розгляду органом влади,
2. Існує механізм інформування про етапи утворення громадської ради, рішення громадської ради та результати їхнього розгляду органом влади,
3. Орган влади зобов'язаний вказувати причини відхилення пропозицій чи зауважень,
4. Передбачена розробка і прийняття річного плану роботи і звітування про його виконання.

До недоліків можна віднести те, що:

1. Механізм громадської ради не спрямований на врахування інтересів меншості, пошук суспільного консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін,
2. Участь у роботі громадської ради передбачає наявність часових ресурсів, що може бути бар'єром для участі, зокрема, вразливих суспільних груп,
3. Процедури формування і діяльності громадської ради не передбачають електронної участі, що може бути бар'єром для участі.

У дослідженні «Ефективна організація роботи громадської ради при органі місцевого самоврядування» детально проаналізовано особливості формування громадських рад на місцевому рівні, алгоритми створення та ефективного

функціонування громадської ради. Особливу увагу приділено інструментам та можливостям, які дозволяють успішно взаємодіяти з органом влади, ЗМІ та громадою задля максимально результативного громадського впливу на формування місцевих політик.

3.4. Інструменти електронної демократії

Завдяки законодавчому впровадженню та подальшій популяризації електронних петицій та електронних звернень, ситуація в площині е-демократії помітно покращилась. Поява електронних петицій на загальному тлі збільшення кількості користувачів соціальних мереж сприяла й збільшенню кількості електронних звернень та жителів громад, які підтримали відповідні е-петиції. Втім, як засвідчує практика, флагами е-демократії здебільшого є територіальні громади великих міст.

Незважаючи на низку наявних переваг, електронний формат взаємодії на різних рівнях влади та громадськості має й свої ризики. До них, зокрема, варто віднести:

- незначну залученість осіб старшого покоління та мешканців сіл;
- страх перед можливим викраденням чи незаконним збором та використанням персональної інформації;
- недовіру до цих інструментів через можливість зловживання ними зі сторони влади.

Також потребує змін та доповнень законодавча база, яка унормовує е-демократію. Передусім це стосується низки підзаконних актів, що своїм змістом як за переліком визначених ними заходів, так і строків для їх здійснення втратили свою актуальність. Поруч із цим, потребують змін та доповнень і деякі базові закони. Зокрема ті, що передбачають можливість застосування того чи іншого інструменту е-демократії, а також ті, що сьогодні унормовують певні інструменти місцевої демократії, які згодом можуть бути трансформовані в електронну площину.

З-поміж широкого спектру інструментів е-демократії найчастіше на сайтах місцевих рад використовуються:

- відкриті дані, у т.ч. й відкриті бюджети;
- онлайн трансляції пленарних засідань сесій ради та виконавчих комітетів;
- громадські слухання онлайн;
- е-голосування;
- розсилання корисної інформації.

Особливої популярності набрали електронні платформи, які є легко доступними та безкоштовними, зокрема:

- електронні консультації;
- бюджети участі або громадські бюджети онлайн;
- електронні петиції;
- відкриті бюджети

[Єдина платформа місцевої електронної демократії \(e-DEM\)](#)

e-DEM, платформа, яка створено в рамках швейцарсько-української програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), що реалізується Фондом Східна Європа у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України та фінансується Швейцарією, має на меті надати громадянам легкий і зручний доступ до використання кількох інструментів електронної демократії. Ці інструменти покликані налагодити кращий взаємозв'язок громадян та влади у вирішенні різноманітних соціально важливих проблем.

На сьогодні на платформі поєднані наступні сервіси:

- «Місцеві електронні петиції». Надає можливість мешканцям міст впливати на розвиток своїх громад через звернення до органів влади з петиціями. Ці петиції розглядаються органами місцевого самоврядування у встановленому Законом особливому порядку за умови підтримки тексту петиції визначеною кількістю мешканців
- «Електронні консультації з громадськістю». Надає органам місцевої влади можливість залучати пропозиції мешканців щодо питань розвитку міст та громад, організувати обговорення проектів документів перед їх розглядом та схваленням, проводити місцеві опитування в різних формах з метою вивчення думки активної частини мешканців.
- «Відкрита громада»/«Відкрите місто». Краудсорсингова інтернет-платформа із застосуванням геоінформаційних технологій для взаємодії мешканців з місцевою владою та комунальними підприємствами, а також – для самоорганізації громадян. Основне призначення сервісу – інформування мешканцями місцевої влади про актуальні проблеми благоустрою, житлово-комунальної сфери, інфраструктури тощо, для оперативного усунення цих проблем.
- «Громадський бюджет», у тому числі «Громадський шкільний бюджет». Надає можливість мешканцям/молоді пропонувати свої проекти місцевого розвитку та/або впливати на розподіл визначеної частки коштів місцевого бюджету шляхом голосування за ті чи інші проекти.

Взаємодія

У 2021 році розпочав свою діяльність офіційний державний веб-портал «Взаємодія» мета якого -зібрати зручні та прозорі інструменти електронної демократії на одному майданчику; зробити діалог між людьми та державою безперервним, а процеси — гнучкими та прозорими; спростити процедури електронної участі і зробити їх максимально зрозумілими; оцифрувати інструменти демократії.

Громадянам «Взаємодія» забезпечує: можливість подання е-звернення та е-запити на інформацію до органів виконавчої влади й гарантовано отримати відповідь в особистий кабінет; подавати чи підтримувати петиції до КМУ та відстежувати їх статус; знаходити всі контакти органів виконавчої влади на одному майданчику.

Неурядовим організаціям: подавати запити на проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади й отримувати доступ до її матеріалів; брати участь у конкурсах проектів інститутів громадянського суспільства, яким надаватимуть фінансову підтримку; коментувати проекти актів органів виконавчої влади та брати участь в інших формах громадського обговорення.

Органам влади: дізнаватись думку громадськості на публічних консультаціях перед ухваленням рішення; залучати до обговорення більшу кількість експертів та фахівців у конкретних галузях із доступних в інформаційній базі заінтересованих сторін.

На сьогодні «Взаємодія» запустила вже два сервіси - Е-конкурси та Місцеві петиції. В процесі розробки - Простір урядової інформації, Простір е-консультацій, Простір е-опитувань, Простір е-звернень та е-запитів, Простір громадських рад, Простір громадського бюджету.

Open budget

Офіційний державний веб-портал, який відповідає кращому міжнародному досвіду у сфері відкритості публічних фінансів та входить до складу платформи відкритих даних у сфері публічних фінансів E-data. Веб-портал призначений для інформування в доступній формі широкого кола громадськості про бюджетну політику України, щоб всі верстви населення розуміли, на що витрачаються кошти платників податків.

Веб-портал створює можливості для прозорого діалогу влади з громадськістю з питань планування та виконання бюджету на державному та місцевому рівнях. Кожен громадянин України може дізнатись про доходи та видатки своєї громади та взяти безпосередню участь у формуванні та затвердженні бюджету.

На веб-порталі в табличному та графічному вигляді доступні:

- структура бюджетної системи України;
- інформація про бюджетний процес та його учасників;
- глосарій бюджетних термінів;
- перелік розпорядників та одержувачів бюджетних коштів;
- проєктні показники державного бюджету;
- показники виконання державного бюджету;
- проєктні показники відповідного місцевого бюджету;
- показники виконання відповідного місцевого бюджету;
- показники про стан боргу за видами бюджету.

Модуль громадської участі (eDem)

У 2023 році стартував проєкт «Прозора та демократична відбудова» в рамках Програми сприяння громадянській активності «Долучайся!», який передбачає створення модуля електронної демократії (eDem) на платформі [DREAM](#) - державній екосистемі управління відновленням, яка створює єдиний цифровий шлях та «єдине вікно» для всіх проєктів відбудови та модернізації, ініційованих громадами України. Платформа забезпечує їх прозору та ефективну реалізацію на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Ключові завдання eDem:

- Залучення громадян до участі у відновленні шляхом надсилання їм запрошень та повідомлень про можливості вплинути на відбудову.
- Подання пропозицій. Можливість для організованих колективів громадян брати участь у розробці проєктів відновлення шляхом подання пропозицій. Це може включати пропозиції щодо нових проєктних ідей, додаткові рекомендації до існуючих проєктів або ініціативи щодо покращення процесу відновлення
- Громадський нагляд. Відстеження прогресу на кожному етапі впровадження проєктів відновлення, моніторинг показників ефективності проєктів для оцінки досягнутих результатів та звітування про невідповідності та/або недоліки в процесі відновлення
- Електронне голосування та електронні опитування. Можливість брати участь в електронному голосуванні та опитуванні щодо реалізації пріоритетних проєктів відновлення та їх окремих складових, бюджетів та інших важливих питань
- Формування проєктних команд. Створення команд або приєднання до існуючих команд для спільної участі в проєктах відновлення. Будь-який учасник/користувач системи DREAM може приєднатися до команди. Це сприяє обміну ідеями, розподілу завдань та координації дій для ефективного впровадження проєктів відновлення, залучення фінансування тощо
- Обговорення проєктів. Активне обговорення різноманітних проєктів відновлення. Це допоможе отримувати зворотний зв'язок і покращувати процес відновлення та якість виконання проєкту. Функція обговорення дозволить громадянам приєднуватися до онлайн-форумів і дискусій, де вони можуть обговорювати проблеми відновлення, висловлювати свої погляди та співпрацювати з іншими учасниками
- Навчання та обмін передовим досвідом. Отримання необхідних знань і навичок для активної участі в процесах відновлення, включаючи обмін найкращими практиками відновлення, навчальними матеріалами та іншими ресурсами

3.5. Практики використання інструментів громадянської участі в Україні

«Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання».

Незважаючи на широке законодавче забезпечення форм демократії участі в Україні (**додаток 5**), на рівні місцевого самоврядування питання безпосередньої участі жителів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення визначається, у першу чергу, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», де регламентовано: статтю 7 – місцевий референдум, статтю 8 – загальні збори громадян, статтю 9 – місцеві ініціативи, статтю 13 – громадські слухання, статтю 14 – органи самоорганізації населення. Питання форм демократії участі у місцевому самоврядуванні закріплено в інших законодавчих актах - законах України «Про органи самоорганізації населення», «Про співробітництво територіальних громад», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Постанові Верховної Ради України від 17 грудня 1993 р. № 3748-XII «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні») та нормативно-правових актах органів місцевого самоврядування.

Окремі форми, наприклад, консультації щодо партисипативного бюджету місцевого самоврядування, є популярною практикою в Україні, проте досі не мають законодавчого закріплення та регулюються в окремих актах органів місцевого самоврядування.

Чинне законодавство України не містить визначення поняття «статут територіальної громади», однак статус цього нормативного акту встановлюється у статті 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виділяючи його поміж інших актів представницьких органів місцевого самоврядування. Аналіз Реєстру статутів, як складової Єдиного реєстру громадських формувань, за період з 2009 року по 6 липня 2023 року містить загалом 3411 записів про реєстрацію, скасування реєстрації статутів територіальних громад, внесення до них змін. Після місцевих виборів 2020 року, за логікою, мала б активуватись статутна нормотворчість, оскільки відбулись перші вибори і було створено нові територіальні громади. Однак, позитивної динаміки не простежується. А це означає, що немає належної активності щодо реєстрації статутів новоутворених територіальних громад.

Проблемою є відсутність встановлених рамкових вимог до рішень органів місцевого самоврядування, які регулюють механізми локальної демократії на місцевому рівні у частині їх ініціювання, порядку реалізації та розгляду, а саме:

- не визначено перелік питань, які повинні бути врегульовані у рішеннях органів місцевого самоврядування про механізми локальної демократії;
- не визначено перелік питань, які повинні бути врегульовані у статуті територіальної громади щодо локальної демократії;
- недосконалий сам механізм застосування форм прямої демократії.

Демократична модель державного управління передбачає активну участь громадськості у процесі прийняття рішень і це вимагає наявності відповідних правових механізмів та процедур.

Дослідження механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою.

Це дослідження виділяється серед інших подібних досліджень тим, що на системній основі, базуючись на **Матриці громадянської участі**, описаній вище, в умовах різноманіття механізмів залучення жителів до місцевого управління та високого рівня недовіри та апатії громадян в питанні громадянської участі, дослідження оцінює ефективність діючих механізмів громадянської участі на прикладі Київської міської державної адміністрації. Оцінку було зроблено на основі огляду та

оцінки *нормативно-правових документів*, що регулюють впровадження механізмів залучення жителів, а також *оцінок представниками громадянського суспільства, органів міської влади та експертами* наявних практик використання методів залучення, виявлення мотивації використання методів та потреб змін, із якими вони стикаються у своїй діяльності.

У дослідженні також детально проаналізовані інструменти громадянської участі, їх законодавчу базу та сильні і слабкі сторони.

Аналітичний звіт за результатами моніторингу інструментів участі в 14 громадах Донецької та Луганської областей

Предметом дослідження є наявність нормативно-правових актів, що закріплюють форми безпосередньої участі громадян в місцевому самоврядуванні в громадах, які досліджуються, а також реальність їх використання.

Інструменти аналізу:

- аналіз сайтів відповідних міських рад щодо наявності тих чи інших положень, доступності для користувачів інформації;
- надсилання інформаційних запитів щодо наявності чи відсутності відповідних положень; аналіз наявних положень в кожній громаді щодо дотримання вимог чинного законодавства та реальної можливості без перешкод використовувати наявні інструменти участі членами місцевої громади.

В процесі дослідження аналізувались наступні елементи:

1. Наявність прийнятих та зареєстрованих в органах юстиції статутів територіальних громад.
2. Наявність в статуті положень про інструменти локальної демократії, закріплених законодавством України.
3. Положення та реальне провадження бюджету участі (відповідний розділ на сайті).

До ключових висновків дослідження можна віднести наступне:

- аналіз сайтів місцевих рад демонструє, що наявна на них інформація щодо механізмів та можливостей участі у кількісному та якісному відношенні є достатньо малою;
- було виявлено ситуації наявності розділів щодо тих чи інших форм участі (громадська рада, громадські слухання, громадські обговорення, тощо) на сайтах органів місцевого самоврядування при відсутності самих положень про відповідні інструменти, наявність лише графіків засідань або новин про вже проведені відповідні слухання, обговорення чи засідання.

Звіт про залучення мешканців до процесу прийняття рішень на Рівненщині

Дослідження проводилося у Рівненській області та охопило 15 територіальних громад. У дослідженні проаналізовано наявність та повноту нормативно-правових процедур, якими регулюється процес інформування та залучення громадськості до прийняття рішень на рівні громади. Також досліджено практику функціонування механізмів місцевої демократії в громадах у розрізі таких інструментів участі: громадські слухання, місцева ініціатива, загальні збори громадян, публічні або громадські консультації, електронні петиції, громадський (партиципаторний) бюджет, громадська експертиза.

Для збору та аналізу даних використовувались інформаційні запити та моніторинг офіційних джерел інформації, а саме: сайтів органів місцевого самоврядування або спеціалізованих сайтів, які створювались для конкретного інструменту участі. Одним із результатів дослідження стало напрацювання *системи індикаторів моніторингу (додаток 6)* на основі норм українського законодавства та положень «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень».

Цікавим і актуальним можна вважати [Дослідження локальних політик і програм: як ВПО долучені до життя громад?](#) Метою дослідження було наступне: проаналізувати статuti цільових громад, зміст місцевих цільових програм та інших місцевих нормативно-правових актів щодо визнання внутрішньо переміщених осіб членами територіальної громади; здійснити порівняльний аналіз існуючих і перспективних практик включення ВПО до участі в місцевому самоврядуванні приймаючих територіальних громад; ідентифікувати перешкоди в доступі до інструментів соціальної підтримки вразливих категорій громадян із числа внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. У процесі масштабного дослідження (25 громад у 15 областях України) одним із завдань дослідження став аналіз статутів цільових громад, місцевих цільових програм та інших місцевих нормативно-правових актів (положення, рішення, розпорядження, плани заходів тощо), оприлюднених на офіційних сайтах органів місцевої влади.

У дослідженні «[Громадські слухання у процедурі оцінки впливу на довкілля: аналіз практики та рекомендації із вдосконалення](#)» аналізуються окремі найбільш резонансні громадські слухання, які викликали значне занепокоєння громадськості та широко висвітлювалися у пресі, а також інформація громадських слухань та інтерв'ю із окремими представниками громадськості та уповноважених органів. На основі такого аналізу окреслено проблемні ситуації, які можуть заважати ефективній участі громадськості у процедурі оцінки впливу на довкілля.

У дослідженні «[Консультації з громадськістю – інструмент діалогу між владою та громадою](#)» здійснено аналіз ключових аспектів громадських консультацій (регламентування, предмет консультацій, форми консультацій, результати) та надані відповідні висновки.

Аналіз «[Положення про місцеві ініціативи в місті Тернополі](#)» (яке наводиться у Посібнику «Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування») дає можливість дослідити ключові елементи цього інструменту, зокрема щодо предмету місцевої ініціативи, процедур реалізації місцевої ініціативи тощо.

У дослідженні «[Організація роботи із зверненнями громадян в органах місцевого самоврядування](#)» здійснено комплексний аналіз розгляду звернень до органів місцевого самоврядування за умов визначення нової суспільно-політичної ролі держави у процесах розвитку вітчизняного демократичного суспільства та обґрунтовані правові основи і напрямки модернізації механізмів роботи із зверненнями громадян.

У дослідженні «[Електронні петиції в Україні](#)» було зібрано статистичні дані щодо електронних петицій (подані, успішні (які набрали необхідну кількість голосів-підтримки), розглянуті, підтримані, реалізовані, прослідковано динаміку цих показників та ін.). На основі статистичної інформації було сформовано ряд висновків-рекомендацій. На думку авторів дослідження, в Україні інструмент е-петицій є не стільки індикатором розвитку е-демократії місцевої громади, скільки індикатором демократичності адресата – органів місцевого самоврядування (ОМС). Популярність цього інструменту, на думку авторів дослідження, залежить від того, як ОМС ставиться до інструменту е-петиції - чи розвиває ОМС діалог та співпрацю з авторами й прихильниками е-петицій, чи лише формально реагує на них.

У дослідженні «[Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади: крок за кроком](#)» проведено детальний аналіз процедур проведення громадської експертизи, роз'яснення правових норм використання та подано приклади типових документів, використання яких допоможе більш ефективно здійснити громадську експертизу.

Аналізуючи практику застосування законодавства щодо *органів самоорганізації населення та громадських рад* важливо відзначити низку проблемних досліджень, серед яких можна виділити [«Розвиток інституту ОСН в умовах політики децентралізації влади в Україні»](#), у якому визначено більше, ніж 50 ключових проблем розвитку ОСН в Україні. Однак, при цьому ОСН в Україні все-таки функціонують і мають позитивні результати своєї діяльності. Проблемні питання діяльності громадських рад якісно висвітлені у дослідженні [«Ефективна організація роботи громадської ради при органі місцевого самоврядування. Покрокові інструкції»](#), зокрема: відсутність ефективного громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; несистематичний характер функціонування громадських рад, у деяких випадках - незавершений процес інституціонального забезпечення взаємодії громадськості та влади; низький рівень обізнаності та довіри населення до діяльності дорадчих структур; низький рівень врахування пропозицій громадських рад, оскільки вони носять рекомендаційний характер для органів влади; недосконалість нормативно-правової бази.

У дослідженні [«Дорожня карта до самозарадності громадського сектору. Регіональний порядок денний на 2022-2026 роки»](#) здійснено аналіз стану громадянського суспільства та спроба осмислення свого подальшого напрямку розвитку на основі якісного визначення внутрішніх потреб та завдань. При оцінці рівня сталості громадянського суспільства автори дослідження використовували Індекс сталості НУО (CSOSI), що включає сім вимірів сталого розвитку: Правове середовище, Організаційна спроможність, Фінансова стійкість., Адвокація, Надання послуг, Секторальна інфраструктура, Публічний імідж. В контексті розробки СОМ найбільш цікавим є критерій «Адвокація», який є індикатором стосунків НУО з органами влади. Один із інструментів налагодження діалогу з владою - громадські ради продемонстрував свою неефективність. Разом із тим, зникло категоричне несприйняття владою НУО як можливих партнерів.

Системними трендами є створення численних коаліцій, спрямованих на вирішення конкретної проблеми. Водночас щораз більший тиск громадськості змушує державні органи швидше приймати необхідні рішення, розпорядження та політики, але часто ці документи залишаються формальними. І впровадження їх на місцях свідомо або несвідомо саботується локальними виконавцями, що створює додаткові ризики для ефективності адвокаційної роботи. Адвокаційні кампанії мають стабільну підтримку міжнародних донорів, на відміну від часто суто волонтерської діяльності попередніх років, що посилює їхній вплив. Разом з тим, складність із визначенням чітких індикаторів породжує певну незавершеність циклу адвокації, коли позитивне рішення щодо конкретного питання на державному рівні прийняте, але його реальне впровадження залишається далеким від ідеального.

Разом із тим, поширюється ряд позитивних явищ: адвокація як інструмент знаходить все більшу підтримку в середовищі НУО, відбувається професіоналізація, коли окремі організації здійснюють адвокаційну діяльність багато років поспіль, налагоджують взаємодію з органами влади, нарощують вплив на їх рішення та поглиблюють розуміння механізму діяльності державного апарату. Фокус уваги поступово зміщується на місцевий рівень, де НУО домагаються реального втілення вже пролобійованих в загальнонаціональному масштабі рішень. Поступово зароджуються місцеві адвокаційні ініціативи, спрямовані на вирішення локальних питань. Подекуди владні структури починають формувати запит до громадського сектору щодо готового продукту — рекомендацій та політик з того чи іншого питання. Виходячи із вищезначеного [НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ сприяння розвитку](#)

громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки визначає своїми стратегічними цілями наступне:

1. Забезпечення ефективних процедур громадянської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення. Обґрунтуванням цієї цілі слугує той факт, що Розвиток громадянського суспільства тісно пов'язаний із можливістю громадян впливати на прийняття державних рішень, а також реалізовувати право на участь у місцевому самоврядуванні. З цією метою законодавством України передбачені вибори і референдуми, загальні збори (конференції) за місцем проживання, громадські слухання, місцеві ініціативи, електронні петиції, консультації з громадськістю, громадська експертиза, участь громадян та інститутів громадянського суспільства у роботі консультативно-дорадчих органів та органів самоорганізації населення тощо. Проте далеко не всіма такими механізмами можуть результативно скористатися суб'єкти, наділені відповідними правами. Органами державної влади, органами місцевого самоврядування не забезпечено створення необхідних правових та організаційних умов для використання механізмів громадянської участі. До того ж з'являються нові механізми громадянської участі, які потребують належного врегулювання. Як результат - участь громадян та НУО у формуванні та реалізації державної політики, вирішенні питань місцевого значення не має системного характеру.

Існує потреба активізації діяльності державних та недержавних суб'єктів, спрямованої на підвищення рівня та якості залучення громадськості до ухвалення та реалізації рішень з урахуванням можливостей та потреб різних груп. Це повинно передбачати як належне нормативно-правове регулювання, так і заходи з розвитку відповідних компетенцій і навичок представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, НУО.

2. Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства. Спільна діяльність громадян у рамках НУО дає їм змогу більш системно та довгостроково працювати над розв'язанням суспільних проблем, захищати свої права та представляти інтереси, реалізовувати суспільно значущі проекти, використовувати додаткові інструменти громадянської участі, тому держава повинна сприяти формуванню і легалізації інститутів громадянського суспільства, забезпечувати дотримання прав і гарантій їх діяльності, а також створювати сприятливі умови для їх інституційного розвитку.

На сьогодні, незважаючи на високий рівень суспільної підтримки НУО, більшість громадян не залучені до їхньої діяльності, що актуалізує питання популяризації переваг діяльності в рамках НУО, а також спрощення та вдосконалення реєстраційних процедур, поліпшення стану правового середовища.

Ще одним викликом є недостатній рівень розвитку інфраструктури для ефективного функціонування НУО (ресурсні центри, заклади освіти, навчально-методичні установи, консультаційні та юридичні служби тощо). Зберігається розрив між спроможністю НУО, які працюють на національному та місцевому рівнях, ускладнений доступ останніх до комунікації, мережування, обміну ресурсами.

3. Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці. Недостатній рівень обізнаності громадян та НУО про роль та можливості громадянського суспільства у загальнодержавному розвитку та форми взаємодії його інститутів з державним сектором та бізнесом призводить до низького рівня міжсекторальної співпраці у різних сферах суспільного життя, особливо на регіональному та місцевому рівнях.

Міжсекторальна співпраця передбачає, що держава, бізнес, суспільні групи та НУО мають налагоджені комунікації та разом взаємодіють для досягнення позитивних змін у суспільстві та створення публічного блага. Для цього важливою є рівність участі кожної зі сторін, об'єднання і координація зусиль, ресурсів, а також спільна відповідальність за отримані результати. Цінним також є провадження діяльності сторін на засадах належного врядування, етичності, відкритості, прозорості та публічності, що дає змогу побудувати взаємну довіру, повагу та забезпечити належне врегулювання конфлікту інтересів. Вагоме значення має також дотримання принципу субсидіарності, що сприяє залученню НУО до виконання державних, регіональних програм та вирішення питань місцевого значення.

Налагодження міжсекторальної співпраці потребує обізнаності всіх сторін про її механізми, а також формування чіткого розуміння ролі громадянського суспільства у представленні України на міжнародній арені, розбудові демократичної держави та суспільному розвитку, що також актуалізує питання професійного розвитку НУО.

3.6. Залучення груп громадян, які потребують особливої уваги

Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах — членах Ради Європи

Стандарти участі розроблялись протягом останніх років, не лише у Європі, але й на міжнародному рівні. Огляд описує стандарти та принципи участі, що існують, шляхом посилання на ключові документи, ухвалені органами Організації Об'єднаних Націй (ООН), а також міжнародні конвенції та документи, затверджені Радою Європи, Європейським Союзом та ОБСЄ.

Декларацією про право та обов'язок окремих осіб, груп осіб та органів громадянського суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні свободи, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 1999 року, визнається право «кожного громадянина» брати участь у процесах прийняття рішень. Також існують інші документи ООН на цю тему, які підкреслюють право на участь: наприклад, *Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю*. У статті 9 Конвенції наголошується фізична доступність, та, з-поміж іншого, вона містить питання участі у зустрічах та доступу до консультаційних документів.

Радою Європи розроблено стандарти участі певних категорій осіб у суспільному житті. Деякі з них стосуються влади місцевого рівня, інші застосовні до всіх рівнів влади.

Жінки. Важливість справедливого представлення жінок в органах, відповідальних за прийняття рішень, наголошується в низці документів Ради Європи, наприклад, в *Декларації про рівність жінок та чоловіків як основного критерію демократії*, а також *Рекомендації CM/Rec (2001) 19 щодо участі громадян у місцевому суспільному житті*. Для забезпечення цього положення, останнім документом запропоновано ввести обов'язкові або рекомендовані системи квот щодо мінімальної кількості кандидатів однієї статі до місцевих рад, місцевих виконавчих органів та різноманітних комітетів та рад, утворених місцевими органами влади.

Люди з інвалідністю. *Рекомендація CM/Rec(2011)* Комітету Міністрів державам-членам щодо участі людей з інвалідністю у політичному й громадському житті закликає уряди продовжувати докладати зусиль у цій галузі шляхом ухвалення відповідного законодавства, розвитку служб підтримки, для того, щоб люди з інвалідністю могли брати участь у політичному житті як громадяни, що мають рівні політичні права й обов'язки.

Молодь. Комітетом Міністрів ухвалено низку рекомендацій для підтримки ефективної участі молоді в суспільному житті. *Перша Рекомендація CM/Rec (97)3*

Комітету Міністрів державам-членам щодо участі молоді та щодо майбутнього громадянського суспільства, ухвалена ще 1997 року, підтверджує вирішальну роль молоді у розвитку громадянського суспільства та рекомендує заохочувати співпрацю між органами державної влади та молодіжними організаціями. *Рекомендація CM/Rec (2004)13 Комітету Міністрів державам-членам щодо участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні* нагадує, що принципи участі молоді застосовуються також і на місцевому рівні. До цієї Рекомендації додається Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні. Вона регулює участь молоді та інституційну діяльність молодих людей у місцевих та регіональних справах. До таких документів належать тренінги щодо участі молоді, надання інформації молодим людям, сприяння участі молоді через інформаційно-комунікаційні технології та засоби масової інформації, заохочення молодіжної волонтерської роботи та інші. Інституційна участь передбачає створення молодіжної ради, парламенту та молодіжних форумів. *Рекомендація CM/Rec (2006)1 Комітету Міністрів державам-членам щодо ролі національних молодіжних рад у розвитку молодіжної політики* визнає цінність молодіжних рад у розвитку молодіжної політики громадськості та закликає держави-члени сприяти їх створенню та підтримці їхньої діяльності. Крім того, документ рекомендує урядам держав-членів «(g) розглянути питання щодо залучення національних молодіжних рад до визначення процедур та механізмів, що використовуються державними органами для надання консультацій молоді в цілому». *Рекомендацією Rec(2006)14 Комітету Міністрів державам-членам щодо громадянства та участі молоді у громадському житті* знову рекомендовано створення молодіжних рад, вона також закликає держави-члени до створення сприятливих умов для ефективної участі молоді, в тому числі шляхом надання інформації відповідно до визначених принципів.

Меншини. Документація Ради Європи щодо захисту меншин також включає правила участі у державних справах. *Рамкова Конвенція про захист національних меншин* зобов'язує сторони: «15. ...створити умови, необхідні для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у культурному, соціальному та економічному житті та в державних справах, зокрема тих, які їх стосуються». *Європейська хартія регіональних мов або мов меншин* визначає загальні принципи захисту права на використання регіональної мови або мови меншин у особистому та суспільному житті, а також ряд конкретних заходів, спрямованих на сприяння використанню цих мов у різних сферах суспільного життя.

Гендерно орієнтоване врядування

Це дослідження пропонує розглянути врядування та процеси управління кризь призму забезпечення гендерної рівності, соціальної справедливості та повноцінної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень. У ньому обговорюються проблеми еволюціонування та розширення поняття «врядування», дається визначення гендерно орієнтованого врядування. Крім того, досліджуються шляхи та практичні інструменти інтеграції гендерної перспективи у процес формування політики, планування, адміністрування, розподілу бюджету та надання послуг.

Молодіжна політика в об'єднаних територіальних громадах

В дослідженні, окрім традиційних інструментів локальної демократії, адаптованої під молодіжну аудиторію, пропонуються окремі інструменти, які набули в останній час широкої популярності в Україні, зокрема: Молодіжні центри та практики їх роботи в різних регіонах; Молодіжні простори (хаби, коворкінги); наметове таборування.

У додатках дослідження наводяться шаблони нормотворчих документів, що стосуються забезпечення роботи молодіжних інструментів локальної демократії, зокрема Положення про Молодіжний центр та Експертну раду при Молодіжному

центрі, а також критерії оцінки якості діяльності місцевого та регіонального Молодіжного центру.

Каталог кращих практик молодіжної роботи

Дослідження побудоване на основі матеріалів Конкурсу кращих практик молодіжної роботи в Україні, який проводиться із 2016 року. Більше 100 молодіжних практик розбиті на 9 категорій (участь молоді в процесах демократизації (забезпечення відкритості, прозорості, підзвітності органів влади, просування порядку денного демократичних реформ на рівні громади); освіта та просвітницька діяльність щодо прав людини, захист прав людини, просування рівності та недискримінації в українському суспільстві; розвиток механізмів забезпечення участі молоді в житті громади; підтримка молодіжних проектів та ініціатив; розвиток молодіжних громадських організацій; волонтерство; змістовне дозвілля для молоді та молодіжне таборування; інклюзивний розвиток (включення вразливих груп молоді); сталий розвиток та екологія).

Важливим у контексті розробки МОГУ можна вважати опис критеріїв відбору переможців, зокрема: Залучення молоді — якою мірою молодь як цільова аудиторія була залучена до розробки та впровадження практики; Інклюзивність — наскільки практика враховує інтереси різних груп молоді; Інноваційність — чи були методи та підходи, використані для вирішення проблеми, новими та креативними; Вплив — якою мірою отримані результати є сталими та впливають на досягнення довгострокових цілей; Можливість адаптації та поширення — наскільки методика практики дозволяє використовувати її в різних місцях і контекстах; Використання цифрових технологій під час реалізації практики.

Інструменти громадської участі для людей поважного віку

У дослідженні основна увага привертається до тих інструментів, які можуть бути використані людьми поважного віку, що дозволить їм ефективніше реалізовувати свої права повноцінних членів громади, зокрема: звернення громадян, доступ до публічної інформації, електронна петиція, громадський бюджет, місцеві ініціативи, громадські слухання, загальні збори та інші. На прикладі інструментарію громадянської участі Львівської міської ради подаються детальні інструкції щодо користування цими інструментами.

Дослідження локальних політик і програм: як ВПО долучені до життя громад?

Мета дослідження:

- проаналізувати статuti цільових громад, місцевих цільових програм та інших місцевих нормативно-правових актів щодо визнання внутрішньо переміщених осіб членами територіальної громади;
- здійснити порівняльний аналіз існуючих і перспективних практик включення ВПО до участі в місцевому самоврядуванні приймаючих територіальних громад;
- ідентифікувати перешкоди в доступі до інструментів соціальної підтримки вразливих категорій громадян із числа внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Предмет дослідження:

- статuti територіальних громад;
- чинні місцеві цільові програми, інші місцеві нормативно-правові акти (положення, рішення, розпорядження, плани заходів тощо), спрямовані на соціальну підтримку (в тому числі матеріальну) окремих вразливих категорій громадян.

Методи та інструменти дослідження:

- Правовий аналіз місцевих нормативно-правових актів, оприлюднених на офіційних сайтах органів влади.

- Аналіз звітів і статистичних даних, а також відповідей на запити згідно з вимогами Закону України «Про доступ до публічної інформації».
- Аналіз офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.
- Експертні інтерв'ю з представниками органів місцевої влади територіальних громад.

Аналіз доступності інструментів локальної демократії для внутрішньо переміщених осіб

На підставі аналізу рівня доступу мешканців територіальної громади міст Полтави, Кривий Ріг, Запоріжжя та Ужгород було встановлено, що до участі у місцевому самоврядуванні через інструменти локальної демократії лише 20 % інструментів доступні ВПО в повному обсязі, 40 % можуть містити бар'єри у використанні, 40 % – недоступні.

3.7. Навчальні матеріали щодо інструментів громадянської участі

Для більш глибокого вивчення інструментів громадянської участі та навичок їх застосування в Україні розроблено десятки відповідних підручників та посібників для широкого кола учасників зокрема:

Інструментарій Ради Європи з питань громадської участі

Посібник пропонує навчальні матеріали щодо:

- CivicLab – інструмент, який використовується під час проведення консультацій, громадських слухань, стратегування, воркшопів, розробки нормативних та стратегічних документів різного рівня та інших заходів, що мають на меті напрацювання ідей, пропозицій, розробку варіантів рішень з одночасною оцінкою їх на реалістичність та наданням рекомендацій
- UChange - інтерактивна практична гра, що навчає громадян взаємодіяти з органами влади через ефективне використання інструментів громадянської участі для вирішення нагальних проблем та реалізації власних ідей.
- Академія громадської участі включає: семінари, тренінги та лекції, які тривають кілька днів, і збирають разом державних службовців та представників громадянського суспільства для обговорення обраної політики або проекту та спільної розробки стійких політичних рішень.

Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах

Цей навчальний модуль має на меті ознайомити читача з правовими засадами громадянської участі громадян, механізмами місцевої демократії, інститутом депутатства на місцевому рівні, а також відповісти на питання: як член громади може впливати на місцеву владу, депутатів місцевих рад, на їхні рішення ще на етапі планування, а також контролювати, як ці рішення впроваджуються у життя.

Завдяки механізмам громадянської участі мешканці територіальних громад мають можливість домагатися врахування їхніх потреб, а також контролювати виконання обіцянок органів влади та їх посадовців, переконати депутатів місцевих рад дотримуватися передвиборчих гасел та програм, захищаючи інтереси громади демократичним шляхом.

Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування

У навчальному посібнику розглянуто основні причини, що перешкоджають роботі з місцевими ініціативами. Описано переваги і недоліки залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування в Україні з позицій органу місцевого самоврядування. Здійснено аналіз нормативно-правової бази форм залучення громадян до розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень на рівні територіальної громади.

Запропоновано методичні вказівки до застосування методів залучення громадян, також тестові завдання та зразки документів, які регулюють використання методів залучення громадськості до місцевого самоврядування.

3.8. Вплив кризових явищ на практику використання інструменти громадянської участі

Інструменти місцевої демократії в умовах пандемії COVID-19

Дослідження аналізує вплив пандемії на спілкування влади та громадськості, отримання зворотного зв'язку та використання інструментів місцевої демократії. Автори дослідження здійснювали свій аналіз на основі відповідей на запити місцевим органам влади (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська області та м. Київ) протягом 2019-2020 років.

Дослідження надає детальний аналіз кожного інструмента місцевої демократії в Україні та розглядає, як пандемія вплинула на його роботу на кожному рівні: ОДА, РДА, міські та районні ради. Серед ключових висновків у контексті розробки МОГУ можна виділити наступне:

- Пандемія COVID-19 у більшості випадків не закрила доступ громадян до інструментів місцевої демократії та органів місцевого самоврядування в Україні, хоча деякі форми взаємодії було обмежено. Взаємодія продовжувалась онлайн та у телефонному режимі
- Зменшилась кількість засідань громадських рад при органах місцевого самоврядування та місцевих адміністраціях. З іншого боку, засідання колегіальних органів та громадські слухання почали відбуватись і транслюватись онлайн. Це збільшило прозорість роботи місцевих рад та інших колегіальних органів на місцевому рівні, а доступ громадян до громадських слухань імовірно став ширший через проведення їх онлайн.
- У більшості громад відбір проєктів до бюджету участі продовжувався, а участь громадян у голосуванні за проєкти залишалась активною. У деяких містах голосування за проєкти проводилось не лише онлайн, але й у пунктах для голосування в умовах карантинних обмежень.
- В Україні (як і в інших країнах) місцева демократія в умовах коронакризи не припинилась, а перейшла на дистанційний доступ онлайн та за телефоном – електронну демократію (е-демократію). Цьому сприяло те, що в Україні впродовж останніх років прискорилося впровадження електронного врядування й у багатьох випадках інструменти місцевої демократії стали доступні онлайн.
- Поступ у впровадженні електронного врядування та онлайн-платформ місцевої демократії збережеться після завершення епідемії. Однак, у громадах із слабким проникненням Інтернет карантинні правила обмежили доступ громадян до місцевої влади. Також частина громадян не має потрібних навичок для користування інструментами місцевої демократії онлайн. Тому надійний доступ до мережі Інтернет та цифрові навички стають важливим фактором функціонування демократії на регіональному рівні.

Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні

Завдання дослідження:

- проаналізувати законодавчі обмеження наслідків воєнного стану для співпраці між інституціями громадянського суспільства та органами місцевої влади.
- прослідкувати, чи вплинув воєнний стан на громадянську участь, як змінилася взаємодія органів місцевого самоврядування та активних громадян, як активна громадськість оцінює рівень комунікації та взаємодії, який є запит у громадянського суспільства на публічну інформацію та інструменти співпраці під час воєнного стану.
- оцінити, чи змінився рівень співпраці двох сторін і наскільки актуальними залишаються поточні проблеми та чи виникають нові.

Об'єкти дослідження:

- Неурядові організації (НУО) - в особі членів громадських організацій, благодійних організацій, активістів, волонтерів і т.ін.; географія дослідження - всеукраїнська;
- Жителі, у т.ч. внутрішньо переміщені особи (ВПО);
- Представники органів місцевого самоврядування (ОМС) - в особі представників/лідерів структурних підрозділів, що відповідають за комунікацію з громадянським суспільством; географія дослідження: міста обласного значення та невеликі міста районного значення.

Предмет дослідження: з'ясування потреб та практик у застосуванні НУО, ОМС та жителів у період воєнного стану в Україні інструментів громадянської участі, громадського контролю, доступу до інформації, та будь-яких інших форм співпраці чи взаємодії між НУО, жителями та ОМС.

Методи дослідження:

- Аналіз документів – для аналізу законодавчих актів та публічно відомих практик партисипації, які застосовували ОМС під час воєнного стану;
- Опитування представників НУО та жителів (інтернет анкетування - 145 респондентів);
- Опитування представників ОМС (експертне інтерв'ю).

Ключові висновки:

- Відбулось обмеження використання інструментів громадянської участі, зокрема неможливості зібрань, обмежень проєктів громадянської участі, доступність публічної інформації, закритість засідань адміністрацій
- Одним із викликів для всіх сторін стало питання внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Якщо зі сторони НУО взаємодія з ВПО була у волонтерській підтримці і прямій допомозі, то з боку ОМС це досить широкий перелік діяльності: від культурно-гуманітарних, психологічних та адаптаційних до юридичних (реєстрація та надання необхідних консультацій), матеріальних, питань поселення та працевлаштування.
- Громадськість не отримує належним чином інформацію від ОМС, як наслідок діяльність НУО неможливо здійснювати.

У висновках дослідження «[Використання інструментів місцевої демократії під час дії воєнного стану](#)» наголошується, що існують певні особливості функціонування інституту локальної демократії в умовах дії правового режиму воєнного стану. Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах дії режиму воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (окрім передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції).

Згідно із частиною першою статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах воєнного стану забороняються, серед іншого, проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; проведення страйків, масових зібрань та акцій. У пункті 34 частини другої статті 15 цього Закону зазначено, що у повноваженнях військової адміністрації населених пунктів є «прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених законом».

Режим воєнного стану суттєво впливає на використання форм прямої демократії з огляду на безпекові фактори. Це призводить до утруднення чи унеможливлення дотримання норм законодавства, коли та чи інша форма прямої демократії є безумовною до застосування (у сфері безпеки, містобудування, екології, звітування посадових осіб, обговорення кандидатур на посади старост тощо).

Використання електронних форм демократії, наприклад, електронних петицій, які не є забороненими в умовах дії режиму воєнного стану, також не завжди може бути реалізованим: на територіях бойових дій здебільшого відсутні засоби зв'язку. А місцеві ініціативи можуть обмежуватись з огляду на те, що не всі місцеві ради мають кворум чи є правоздатними.

Іншою проблемою є визначення належності до територіальних громад внутрішньо переміщених осіб і визнання їх права на демократію участі.

У дослідженні [«Потреби та проблеми організацій громадянського суспільства \(ОГС\) України в умовах війни»](#) наведено результати опитування 601 респондента з числа представників НУО. У категорії «Оцінка взаємодії з владою, ЗМІ та бізнесом» відповіді респондентів на запитання «Оцініть, будь ласка, за критеріями, наскільки Ви задоволені взаємодією з місцевою владою сьогодні. Для оцінки використовуйте 5-ти бальну шкалу, де 1 означає – зовсім не задоволений, а 5 – повністю задоволений», %» ситуація виглядає наступною:

	Зовсім незадоволені	2	3	4	Повністю задоволені	Важко відповісти
Доступ до ухвалення рішень	27	13	23	17	11	9
Ефективність взаємодії	22	15	25	19	12	7
Залучення громадськості до розроблення політики	26	16	22	16	7	12
Консультування	25	11	24	20	12	8
Оперативність комунікації	20	12	27	21	12	7
Повнота інформації	22	14	25	20	12	7
Формат комунікації	21	10	24	22	16	7

Дослідження [«Експертне роз'яснення. Використання інструментів місцевої демократії під час дії воєнного стану»](#) аналізує правову основу режиму воєнного стану, повноваження органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій, а також аналізує у розрізі інструментів місцевої демократії правове регулювання їх використання у мирний час та особливості використання під час дії воєнного стану в Україні.

Проміжні висновки

1. Матриця громадянської участі «Кодексу рекомендованих норм громадянської участі в процесі прийняття рішень» Ради Європи представляє широкий спектр методик та інструменти громадянської участі, а також класифікує їх за

етапами прийняття політичних рішень та рівнями участі. Окрім цього, Матриця громадянської участі пропонує і *наскрізні методики та інструменти*, які використовуються на всіх етапах процесу прийняття рішень, зокрема *електронні інструменти, розвиток потенціалу НУО, розвиток структур співробітництва між НУО та органами влади*, а також розробку *рамкових документів щодо співробітництва*

2. Бенчмаркінг доброго врядування, незважаючи на сфокусованість на посиленні ефективності роботи органів місцевого самоврядування, в частині співпраці з громадськістю пропонує *широкий набір механізмів та інструментів для налагодження партнерства з НУО/громадськість* на засадах демократії, верховенства права та дотримання прав людини. Бенчмаркінг доброго врядування пропонує також і *методику проведення дослідження у громаді*, що дозволяє з'ясувати рівень застосування 12 принципів доброго врядування та їх окремих складових шляхом порівняння існуючого стану речей із рекомендованими Радою Європи індикаторами
3. Дослідження щодо *практик використання механізмів та інструментів громадянської участі на рівні територіальних громад* домінують серед досліджень у сфері учасницької демократії. Принципово нового у цих дослідженнях по відношенню до Кодексу Ради Європи чи Бенчмаркінгу доброго врядування немає. В більшій чи меншій мірі деталізуються окремі інструменти, їх переваги та недоліки, сфери та особливості застосування, нормативно-правове регулювання тощо. Винятком можна вважати «Дослідження механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою», яке на системній основі, базуючись на Матриці громадянської участі оцінює ефективність діючих інструментів громадянської участі. У дослідженні також детально проаналізовані інструменти громадянської участі, їх законодавчу базу та сильні і слабкі сторони.
4. Серед інструментів громадянської участі варто виділити інституціоналізовані інструменти, такі як *органи самоорганізації населення (ООН) та Громадські ради (ГР)*. Незважаючи на тривалий період їх дії та значиме нормативно-правове регулювання, потенціал цих інструментів недовикористовується.
5. Завдяки законодавчому впровадженню та подальшій популяризації *е-інструментів громадянської участі*, ситуація у площині е-демократії в Україні помітно покращилась. Втім, як засвідчує практика, флагманами е-демократії здебільшого є територіальні громади великих міст. Значимим кроком останніх років став бурхливий *розвиток електронних платформ* (e-DEM, Взаємодія, Open budget, DREAM), які є легко доступними та безкоштовними.
6. У контексті створення методології оцінки рівня громадянської участі важливо використати практики *забезпечення рівних можливостей*, брати участь у процесі прийняття рішень та місцевому публічному житті різних категорій осіб, зокрема, жінок, молоді, внутрішньо переміщених людей, людей з інвалідністю, представників меншин, які регламентуються Стандартами громадянської участі Ради Європи.
7. Для більш глибокого вивчення методик та інструментів громадянської участі та навичок їх застосування в Україні розроблено значна кількість відповідних навчальних матеріалів - підручників та посібників для широкого кола учасників
8. Певний вплив на практику використання інструментів громадянської участі мали такі фактори як COVID-19 та воєнний стан в Україні. Однак, ці фактори не закрили доступ громадян до інструментів місцевої демократії, хоча деякі форми взаємодії з органами влади було обмежено. Більше того, війна стала стимулом

консолідації суспільства. Поруч зі зростанням єдності суспільства збільшується й запит людей на участь у житті громади, долучатися до суспільних ініціатив та соціальних проєктів, більше впливати на процес прийняття політичних рішень.

9. Одним із ключових питань більшості досліджень щодо методик та інструментів громадянської участі є питання ролі організованого громадянського суспільства і зокрема неурядових організацій (НУО) як легітимних представників громадськості, які зобов'язані супроводжувати процес громадянської участі. Дослідження цих питань лягло в основу Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки.

4. Аналіз досліджень щодо оцінки методів та інструментів «Громадянської участі»

На відміну від досліджень методів та інструментів громадянської участі, кількість досліджень щодо їх оцінювання, зокрема таких компонентів як *показники/індикатори оцінки, шкали оцінки* тощо є достатньо обмеженою. Найбільш комплексними можна вважати такі дослідження як Бенчмаркінг доброго врядування. Інші дослідження, у тому числі і дослідження, описані у попередньому розділі, дають аналіз лише окремих компонент чи на прикладі конкретних громад, що ускладнює їх використання як універсального підходу.

4.1. Бенчмаркінг доброго врядування (в частині оцінки методів та інструментів громадянської участі)

Бенчмаркінг доброго врядування (БДВ) передбачає вимірювання, оцінку та порівняння рівня впровадження ОМС принципів доброго врядування та їх складових за чітко визначеними індикаторами з метою поліпшення функціонування ОМС через запровадження коригуючих заходів, у тому числі із залучення відповідного кращого досвіду. Складові принципів доброго врядування є одночасно еталонами та індикаторами реалізації принципів і визначають набір інструментів по їх досягненню, які дозволять налагодити ефективне функціонування ОМС, а також відслідковувати стан реалізації доброго врядування. БДВ пропонує набір із 97 показників (індикаторів), які у свою чергу є основою для анкетування посадових осіб ОМС, депутатів місцевих рад та представників НУО і громадян. Індикатори оцінки розділені на 12 блоків, у кожному з яких наведено формулювання визначень індикаторів по кожному із 12 принципів доброго врядування. Одночасно ці індикатори представляють собою і Результати / складові принципу, що дає змогу не тільки ідентифікувати і підтримувати ті рішення, практики та ініціативи, які забезпечують максимальний результат, а також проводити відповідну модернізацію процесів і вживати коригуючих заходів там, де результати мінімальні.

З огляду на вище викладені підходи до оцінки громадянської участі на місцевому рівні, зокрема оцінки ключових суб'єктів формування та реалізації політичних рішень (ОМС та НУО/громадськість) доцільно із 97 індикаторів (**Додаток 7**) використати 32 індикатори, що максимально стосуються громадянської участі, розділених за рівнями участі (Інформування, Консультації, Діалог, Партнерство) та ключовими суб'єктами формування і реалізації місцевих політик.

Також у дослідженні «Бенчмаркінг доброго врядування» наведені опитувальники для представників громади і органів місцевого самоврядування, які дозволяють виміряти значення індикаторів.

4.2. Методологія визначення індексу місцевої е-демократії

Електронна демократія є важливим показником розвитку взаємодії між органами місцевого самоврядування та мешканцями, сприяє залученню останніх до прийняття рішень та участі у вирішенні питань місцевого значення.

Відповідно до [Концепції розвитку електронної демократії в Україні](#), електронна демократія — форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення і державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій у демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність і залучення громадян на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень і підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям і привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень.

Методологія визначення Індексу місцевої е-демократії складається із 9 блоків, які, своєю чергою, мають низку індикаторів та, на думку авторів, відображають стан розвитку місцевої е-демократії. До методології включено комплекс таких показників:

- нормативних — стосуються питань нормативно-правового забезпечення інструментів е-демократії;
- технічних — стосуються інструментів е-демократії та сервісів е-участі (ІТ-платформи, різноманітні веб-сайти та сервіси е-участі);
- статистичних — пов'язаних зі статистичними показниками розвитку е-демократії;
- якісних — відображають результативність інструментів е-демократії.

У **додатку 8** наводяться пояснення до блоків методології

4.3. Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні» (в частині оцінки методів та інструментів громадянської участі)

Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні, маючи за мету підтримку внутрішньо розроблених політичних ініціатив та внутрішніх порядків денних реформ, ставить громадян у центр процесу оцінювання демократії. Оцінювання є двоетапним процесом, що об'єднує дослідження зі всебічним діалогом та дебатами. Тому оцінювання повинно проводитися професійно відповідно до прийнятих на міжнародному рівні стандартів у галузі соціальних досліджень, водночас гарантуючи активну участь та внесок місцевих громадян, як чоловіків, так і жінок, на різних етапах процесу.

Будь-які члени громадськості, зацікавлені в покращенні якості демократії на місцевому рівні, можуть ініціювати процес оцінювання, мобілізувати ресурси з цієї метою та використати систему оцінювання. Такими ініціаторами можуть виступати науково-педагогічні працівники, члени місцевої ради, державні посадовці, представники ЗМІ та неурядових організацій, а також політики, місцеві активісти та члени груп меншин. Широке представництво дуже важливе для формування культури відповідальності за процес оцінювання та максимального розширення можливостей для впливу на процеси реформ у територіально-адміністративній одиниці, де проводиться оцінювання. Водночас це потребує знаходження правильного балансу між професійним та ефективним проведенням дослідження та сприянням активній та

широкій участі місцевих громадян із урахуванням принципу етнічного та соціокультурного розмаїття.

Вісім послідовних кроків оцінювання має на меті забезпечити належну підготовку, реалізацію та контроль за виконанням оцінювання: Підготовка, часові рамки та створення партнерства, Організація процесу оцінювання, Розробка проекту проведення оцінювання та робочого плану, Збір та аналіз даних, Написання звіту та рекомендацій, Семінари із затвердження проекту звіту та завершення роботи над звітом, Друк, розповсюдження та заходи із підвищення інформованості про реформу, Оцінювання та наступні кроки. Опис окремих кроків включає індикатори (показники), за якими можна оцінити рівень демократії на місцевому рівні (**додаток 9**).

4.4. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні

Посібник узагальнює основні теоретичні засади, кращі вітчизняні та міжнародні практики, документи міжнародних організацій з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні. Ключові новели посібника - *Форми партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні та Основні документи з питань розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні* містять глибокий аналіз кожного із елементів демократії участі, у тому числі «Громадянської участі».

Особливої уваги заслуговують такі документи, викладені в посібнику як: *Європейська стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні та її 12 принципів, Діагностичний інструментарій Ради Європи щодо участі громадян у публічному (громадському) житті на місцевому рівні (CLEAR)*.

Посібник також містить навчально-методичні матеріали до програми (навчального модуля) з питань партисипативної демократії на місцевому рівні, що може бути використаний для підготовки навчальних семінарів у вибраних громадах.

Діагностичний інструментарій Ради Європи щодо оцінки участі громадян у публічному (громадському) житті на місцевому рівні (CLEAR)

Інструмент CLEAR, який був розроблений Європейським комітетом з питань місцевої та регіональної демократії Ради Європи (CDLR) у 2001 році має на меті допомоги місцевим та регіональним органам влади краще зрозуміти питання залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні. Він є діагностичним інструментарієм, який допомагає визначити сильні сторони та проблем процесу залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні.

В основі CLEAR лежать 5 факторів, які впливають на участь громадян у суспільно-політичному житті на місцевому рівні. Участь є найбільш успішною там, де громадяни:

C - Можуть робити, а саме мають ресурси, вміння та знання для участі;

L - Бажають, а саме мають відчуття приналежності, яке підсилює участь;

E - Уповноважені, а саме отримали можливість для участі;

A - Запрошені, а саме мобілізуються офіційними органами влади або групами волонтерів;

R - Відповідають (реагують) швидко та активно, а саме бачать приклади того як їх думка береться до уваги.

На основі деталізованого опису цих факторів складений Опитувальник CLEAR, на основі якого в територіальних громадах України в рамках проектів Ради Європи достатньо регулярно проводиться діагностика рівня громадянської участі та розробляються рекомендації як загального плану (зокрема щодо внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування»), так і адресних рекомендацій конкретним громадам (органам місцевого самоврядування та неурядовим організаціям)

щодо практичних кроків для посилення участі громадян в публічному (громадському) житті.

В контексті розробки методології оцінки громадянської участі (МОГУ) в рамках цього дослідження запитання Опитувальника CLEAR (**додаток 10**) є вкрай важливими для напрацювання показників (індикаторів) оцінювання рівня громадянської участі в досліджуваних громадах та підготовки анкет для опитування.

4.5. Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування

Запропонована методика та інструментарій (зовнішні показники (індикатори), джерела даних і способи їх добування) комплексного громадського моніторингу оцінки відкритості діяльності ОМС може бути використана для власного синтезу індикаторів моніторингу і оцінки залежно від ресурсів і можливостей, цілей і спеціалізації НУО. Серед 8 сфер діяльності ОМС, що підлягають комплексному моніторингу та індикативній оцінці, які безпосередньо торкаються розробки індикаторів запропонованої методики оцінки громадянської участі (МОГУ) можна виділити *сферу «Відкритість ОМС»* - ступінь повноти, відкритості і відкритість діяльності ОМС, інформаційна відкритість офіційних веб-ресурсів ОМС як характеристика якості виконання ними ключових управлінських функцій.

У **додатку 11** наведено перелік 25 показників (індикаторів) для проведення моніторингу та індикативної оцінки діяльності у сфері «Відкритість ОМС»

У кожному із розміщених у методиці тематичних блоків зовнішніх показників (індикаторів) закладено прикладний механізм оцінки й визначення відповідних функціональних індексів, які в комплексному вираженні (за рахунок охоплення значної кількості різносторонніх параметрів вимірювання) характеризують загальний функціональний стан органу виконавчої влади та місцевого самоврядування у відповідній сфері діяльності.

У **додатку 12** наведено перелік джерел даних для оцінювання показників (індикаторів) проведення моніторингу «Відкритості ОМС» та основні способи отримання даних з джерел, а також наведений приклад типової анкети для проведення опитування суб'єктів господарювання та НУО з метою виявлення та оцінки проблем реалізації державної регуляторної політики на місцевому рівні.

Методика також пропонує НУО прикладні механізми і засоби впливу на владу з максимальним використанням зобов'язувальних норм і положень чинного законодавства. Запропонована методика та інструментарій (зовнішні показники (індикатори), джерела даних і способи їх добування) комплексного громадського моніторингу оцінки відкритості діяльності ОМС може бути використана для розробки індикаторів моніторингу і оцінки для конкретних випадків залежно від ресурсів і можливостей, цілей і спеціалізації НУО.

4.6. Інші дослідження щодо оцінки методів та інструментів «Громадянської участі»

«Індикатори успішності та їх інструменти в системі управління місцевими громадами»

У дослідженні предметом аналізу індикаторів є послуги, які надає орган місцевого самоврядування (ОМС), їх якість та доступність, а також комплексність і ефективність. На жаль, серед більше сотні детально описаних індикаторів не має жодного, який стосується умовної «послуги» ОМС як участі громадян в системі управління місцевими громадами.

Індикатори успішності органів місцевого самоврядування

Дослідження орієнтоване на виявлення індикаторів успішності та інструментів їх досягнення в системі управління та життєдіяльності ОМС. Результатом дослідження стало визначення базових індикаторів оцінки ефективного функціонування ОМС, формування окремих критеріїв та закономірностей в їх роботі, а також конкретний алгоритм дій щодо досягнення ефективних показників відповідно до виробленої методики. При цьому індикатори були умовно поділені на три блоки: фінансово-економічний, соціальний та інфраструктурний.

На жаль, автори дослідження сконцентрувались виключно на індикаторах соціально-економічного розвитку територіальної громади і не відвели місця серед більше, ніж 100 індикаторів жодному показнику, який би оцінював залученість громадян до розвитку громади й впливу на управлінські рішення ОМС.

Взаємодія між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством у Харкові

Головна мета дослідження — оцінити ефективність різних інструментів залучення на основі досвіду та суджень головних користувачок: представниць ГО та активісток, а також службовиць та депутаток ХМР, виявити, які методи добре працюють для залучення громадськості та жительок до прийняття рішень, а які потребують удосконалення.

Звіт по дослідженню складається із трьох розділів. У першому йдеться про логіку прийняття рішень, обґрунтованість, у другому — про досвід взаємодії ГО та ХМР і взаємну оцінку роботи, рекомендації для підвищення ефективності спільної роботи, а в третьому — про оцінку конкретних механізмів залучення, їхні переваги та недоліки і рекомендації для покращення.

Проміжні висновки

1. Бенчмаркінг доброго врядування (БДВ) передбачає вимірювання, оцінку та порівняння рівня впровадження ОМС принципів доброго врядування та їх складових за чітко визначеними *індикаторами*. У дослідженні «Бенчмаркінг доброго врядування» наведені *опитувальники* для представників громади і органів місцевого самоврядування, які *дозволяють виміряти значення індикаторів*
2. Методологія визначення індексу місцевої е-демократії пропонує низку *індикаторів, які відображають стан розвитку місцевої е-демократії*. Методологія також пропонує шкалу оцінки цих індикаторів
3. У рамках проектів Ради Європи в Україні на основі інструментарію CLEAR достатньо регулярно проводилась діагностика рівня громадянської участі в громадах, що дало можливість напрацювати відповідні *опитувальники для поглибленої оцінки рівня громадянської участі у громадах*.
4. Підготовлена Фондацією «Відкрите суспільство» Методика та інструментарій комплексного моніторингу й індикативної оцінки діяльності місцевих органів влади пропонує прикладні механізми і засоби впливу на владу з максимальним використанням зобов'язувальних норм і положень чинного законодавства України, а також методику та інструментарій (*зовнішні показники/індикатори, джерела даних і способи їх добування*) комплексного громадського моніторингу оцінки відкритості діяльності місцевих органів влади.
5. Практично відсутні дослідження щодо *шкали оцінки рівня громадянської участі*. Лише кілька досліджень, зокрема Бенчмаркінг доброго врядування та Дослідження механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень

Київською міською владою пропонують бальну шкалу оцінки громадянської участі.

5. Практики програм USAID

У 1991 р., після відновлення незалежності України та розпаду Радянського Союзу, розпочався період переходу країни до ринкової економіки та представницької демократії. У 1992 р. було укладено двосторонню угоду між Україною та USAID про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво, яка мала на меті сприяти країні у реалізації її економічного, політичного та суспільного потенціалу.

Програми та проекти USAID є критично важливими на шляху українців до європейського, самостійного майбуття і сприяють незалежності – країна не була б змушена цілком поклатися лише на якусь окрему сторону на зовнішній арені; демократичності – громадяни мали би підзвітну та прозору владу; заможності – здатність мобілізувати та вкладати кошти у розвиток людського капіталу й приватного сектору економіки; єдності - де всі громадяни у своєму широкому розмаїтті поділяють та спільно використовують європейські цінності, можливості.

5.1. Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»)

Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА») сприяє Уряду України у впровадженні реформи децентралізації шляхом підтримки органів місцевого самоврядування, які повинні стати більш спроможними, підзвітними перед громадянами та такими, які здатні ефективно надавати послуги. Проєкт USAID «ГОВЕРЛА» також допомагає Уряду України більш чітко визначити та розмежувати повноваження між органами влади різних рівнів.

Проєкт USAID «ГОВЕРЛА» має бюджет 150 млн дол. США і реалізується компанією DAI з березня 2021 по березень 2027 року. Проєкт охоплює три цілі:

Ціль 1. Забезпечення дедалі більшої інституціоналізації та ефективності системи місцевого самоврядування в Україні.

Ціль 2. Сприяння більш самодостатньому регіональному управлінню.

Ціль 3. Створення механізмів, що допоможуть громадянам відігравати дедалі більшу роль у місцевому самоврядуванні.

У рамках Проєкту «ГОВЕРЛА» проводяться регулярні конкурси серед ОМС та НУО для грантової підтримки проєктів для досягнення 3-х вищеозначених цілей.

В результаті першого набору у 2021 році було вибрано 30 територіальних громад-партнерів Проєкту «ГОВЕРЛА» у трьох областях України. На сьогодні партнерами є 103 громади в 11 областях.

[Конкурс «Гранти, спрямовані на зміцнення місцевого самоврядування в Україні, підтримку децентралізації та посилення залучення громадян в процеси врядування»](#)

Метою цього конкурсу є отримання заявок на фінансування задля досягнення таких завдань:

1. Підтримка вдосконалення правової бази, яка стосується інституціоналізації місцевого самоврядування та децентралізації у відповідності до стандартів ЄС.

2. Посилення спроможності органів місцевого самоврядування в різних сферах їхньої роботи та відповідальності та підтримка їхнього авторитету та легітимності.

3. Посилення участі громадянського суспільства у процесах місцевого врядування та розвиток місцевої демократії.

Перелік пропонованих заходів по кожній із цілей наведено у **додатку 13**. В контексті розробки *методології громадянської участі* перелік цих заходів є важливим з огляду на визначення пріоритетності сфер та інструментів громадянської участі, а також критеріїв оцінки їх ефективності. Серед ключових заходів, які пропонуються Конкурсом для реалізації в рамках грантів і які орієнтовані на посилення громадянської участі, як з боку ОМС, так і НУО, можна назвати такі: широке інформування громадян щодо питань місцевого розвитку та їх просвіти в питаннях громадянської участі, підтримка професіоналізації ОМС і НУО щодо ведення взаємного діалогу за активної участі громадян, представленні (адвокації) інтересів громадян та їх залученні до управлінських рішень, моніторингу та оцінки діяльності ОМС, креативному застосуванні інструментів громадянської участі.

Важливими також є заходи, орієнтовані на розробку, впровадження та поширення індикаторів ефективності роботи місцевих рад та інструментів її моніторингу; здійснення моніторингу та нагляду місцевими НУО шляхом використання карток оцінки, звітності, соціального аудиту та інструментів бюджетного моніторингу.

Конкурс «Бюджетна партисипація від А до Я»

Мета конкурсу – сприяти формуванню в громадах інфраструктури для впровадження комплексної системи партисипативного бюджетування, залучення громадян до бюджетного процесу в громадах, а також поширення та передача успішного досвіду та практик проекту іншим громадам України. Крім цього, за менторської підтримки експертів громади зможуть обрати 2-3 інструменти залучення громадян та впровадити їх через ухвалення відповідних нормативно-правових актів.

З огляду на розробку МОГУ важливими є пункти аплікативної форми, які стосуються громадянської участі (у вужчому розумінні – бюджетної участі) і в подальшому оцінюються для виявлення переможців. Ці пункти стосуються наступного:

- доступ громадян до інформації про бюджет та/або бюджетні процеси громади після 24.02.2022;
- досвід громади щодо впровадження інструментів залучення громадян до бюджетного процесу, зокрема:
 - бюджетні слухання (публічні бюджетні консультації)
 - бюджет участі
 - публічне звітування про результати виконання бюджету за рік
 - бюджет для громадян
 - збір пропозицій від громадян до бюджету, їх аналіз та врахування
- інструменти залучення громадян до бюджетного процесу у 2022-2023 роках;
- наявність активних організацій громадського суспільства або ініціативних груп активістів в громаді;
- наявність засобів масової інформації (комунікації) в громаді.

Аналітична стаття «9 способів залучити жителів до рішень у громаді, і як це прописати у статуті»

У дослідженні акцентована роль Статуту територіальної громади – як важливого інструменту місцевої демократії та механізмів громадянської участі та особливої уваги до включення с Статут наступних інструментів залучення громадськості до прийняття політичних рішень, а саме:

- Громадські слухання.
- Загальні збори громадян за місцем проживання.

- Місцеві ініціативи.
- Органи самоорганізації населення (ООН)
- Консультативно-дорадчі органи (громадські ради та тимчасові дорадчі органи).
- Публічні консультації.
- Громадські експертизи.
- Громадський бюджет

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності органів самоорганізації населення та старост громад»

Експерти ГО «Інститут громадянського суспільства» в рамках реалізації проекту «Підтримка формування ефективної регіональної політики в контексті євроінтеграції України та воєнних викликів», що здійснюється за підтримки Проекту USAID «ГОВЕРЛА», підготували законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності органів самоорганізації населення та старост громад» і необхідний до нього пакет документів.

Реалізація положень цього законопроекту покликана створити нові та модернізувати діючі механізми реалізації місцевої демократії, активізувати залучення мешканців громади до безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення, наблизити процес надання відповідних громадських послуг до їх споживачів та сприяти розвантаженню виконавчих органів місцевого самоврядування від вирішення питань місцевого значення, які можуть бути успішно розв'язані безпосередньо самими мешканцями громад.

Законопроектом пропонується внести до Закону України «Про органи самоорганізації населення» такі зміни:

- територією, у межах якої діє орган самоорганізації населення, може бути територія декількох населених пунктів;
- статутом громади можуть встановлюватися інші територіальні ознаки для створення органів самоорганізації населення, а також рівні органів самоорганізації;
- територію діяльності органу самоорганізації населення рада громади може визначити як територію відповідного старостату;
- у разі прийняття відповідною місцевою радою рішення про утворення старостинського округу на території діяльності органу самоорганізації населення, на голову цього органу покладаються повноваження старости;
- у Положенні про діяльність органу самоорганізації населення зазначаються права й обов'язки старости відповідно до законодавства та статуту громади;
- сільська, селищна, міська рада у разі утворення старостату на базі органу самоорганізації населення передає йому кошти на здійснення даного повноваження;
- умови оплати праці керівнику органу самоорганізації населення, що виконує функції старости, визначаються радою громади відповідно до статуту громади;
- керівник органу самоорганізації населення у разі виконання функції старости отримує компенсацію з місцевого бюджету.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» пропонується внести зміни, які б уможливили змінити природу інституту старости, а отже, повернутися до європейських підходів і запровадити цей інститут, де:

Староста – це насамперед обрана особа, яка може мати різні відносини з радою громади, а отже, вивести посаду старости з-поміж посадових осіб місцевого самоврядування. Вибори можна проводити на сході села та із застосуванням цифрових технологій.

Кількість старост має бути достатньою, аби була гарантована доступність жителів до них. Головне – повернути довіру людей до територіальної громади, її органів та децентралізації загалом. Староста може бути на громадських засадах, частково зайнятим або на повній зайнятості.

Оплата праці старости має залежати від кількості населення і площі його старостинського округу.

Староста має мати щорічний кошторис, який передбачає мінімально необхідні ресурси для забезпечення його діяльності. Для цього відповідна рада має затверджувати місцеву програму фінансового забезпечення діяльності старости в окрузі.

Експерти ГО «Інститут громадянського суспільства» вважають, що гармонізація діяльності двох зазначених інститутів – старост і органів самоорганізації населення – дасть можливість спростити доступ жителів віддалених населених пунктів до публічних послуг у громаді та забезпечити стійку комунікацію між місцевою владою та мешканцями громади, що сприятиме посиленню інституційної спроможності громад.

Гранти Проєкту USAID «ГОВЕРЛА»

Волинський Інститут Права

Проєкт «Вдосконалення урядування, орієнтованого на громадян, на Волині»

Завдання проєкту:

- Оцінювання участі громадськості та проведення оцінювання в 10 громадах;
- Організація та проведення діалогових зустрічей у громадах;
- Освітній компонент для представників органів місцевого самоврядування та громадських активістів;
- Формування Комітету зі співробітництва між громадянами та організаціями й реалізація механізмів навчання та менторської підтримки під назвою «Школа співпраці між громадянами та державою»;
- Розроблення та проведення інформаційно-комунікаційних кампаній та сприяння створенню інклюзивних платформ для взаємодії та громадської активності;
- Організація і проведення Регіонального форуму «Бустер невтраченої демократії».

Термін реалізації: 01.08.2023-01.11.2024

Станом на 1.04.2024 року матеріалів щодо завдання «Оцінювання участі громадськості та проведення оцінювання в 10 громадах» у відкритому доступі немає.

Цікавим у практиці Волинського Інституту Права є поєднання різних проєктів, орієнтованих на спільну мету, що дає можливість доповнити заходи окремих проєктів, уникаючи простого дублювання. Так, проєктом «Вдосконалення урядування, орієнтованого на громадян, на Волині» (USAID «ГОВЕРЛА») передбачено завдання щодо проведення інформаційно-комунікаційних кампаній та сприяння створенню інклюзивних платформ для взаємодії та громадської активності. В рамках іншого проєкту «Посилення стійкості та підвищення професійної спроможності локальних інститутів громадянського суспільства в територіальних громадах Волинської та Рівненської області», що реалізовує Волинський Інститут Права за підтримки National Endowment for Democracy був проведений Конкурс малих адвокаційних грантів, результатом якого стали 17 заявок від громадських організацій, з яких було обрано п'ять переможців, які:

- запроваджуватимуть сталі умови для розвитку та підтримки громадського сектору та волонтерських рухів, в т.ч. через розробку місцевих програм;

- запроваджуватимуть інклюзивні демократичні процеси розробки та реалізації місцевої політики та участі у цих процесах внутрішньо-переміщених осіб та соціально-незахищених верств населення;
- запроваджуватимуть інклюзивні інструменти громадської участі, які доступні жителям територіальних громад та внутрішньо-переміщеним особам;
- пропонуватимуть сталі інструменти взаємодії влади та громадськості, враховуючи потреби соціально-вразливих категорій населення;
- сприятимуть захисту прав та законних інтересів жителів територіальних громад та тих осіб, які проживають у місцях тимчасового прихистку;
- сприятимуть розвитку молодіжної політики, соціалізації молоді із числа внутрішньо-переміщених осіб у громади, в т.ч. через напрацювання програм підтримки молоді та їх участі у роботі молодіжних рад;
- сприятимуть започаткуванню діалогу влади та громади для реалізації реформ на місцях

Центр політичних студій

Проект *Активна молодь – сильна громада*

Громадська організація «[Центр політичних студій](#)» за підтримки Проекту USAID «ГОВЕРЛА» розпочала реалізацію проекту «Активна молодь – сильна громада» у 30 громадах Волинської, Одеської та Рівненської областей.

Метою проекту є підтримати створення активних та впливових молодіжних рад і покращити вплив молодих людей на ухвалення рішень у своїх громадах.

У межах проектної діяльності буде створено молодіжні ради в громадах, де їх ще немає, а чинні ради будуть відновлені та стануть більш активними, впливовими та ефективними. Також будуть докладені зусилля для популяризації та підтримки молодіжних рад серед зацікавлених сторін місцевого самоврядування і місцевих жителів у громадах-партнерах. У **додатку 14** наведена анкета для учасників проекту, яка дає змогу оцінити рівень громадянської участі у територіальних громадах.

ВГОІ «Правозахисна спілка інвалідів»

Проект *«Дослідження участі громадськості у процесах прийняття владних рішень у партнерських громадах Проекту USAID «ГОВЕРЛА»*

Упродовж 2023-2024 року Всеукраїнською громадською організацією інвалідів «Правозахисна спілка інвалідів» були проведені відкриті презентації у 7 областях України результатів дослідження участі громадськості у процесах прийняття владних рішень у партнерських громадах Проекту USAID.

Станом на 1.04.2024 року матеріалів даних досліджень у відкритому доступі немає.

5.2. Програма USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)

Посібник *«Радимось з громадою: Організація консультацій з громадськістю в територіальній громаді»*

Посібник містить інформацію про організацію та проведення неформалізованих заходів у процесі консультацій із громадськістю та інших механізмів залучення громадян до вирішення питань місцевого значення в територіальній громаді з використанням деліберативного (дорадницького) підходу. Посібник складається з трьох розділів. Перший розділ знайомить із загальними поняттями та принципами дорадницького підходу. У другому розділі надається опис десяти неформалізованих форматів проведення консультацій з громадськістю. У третьому розділі міститься інформація про те, як пройти шлях організації КЗГ і як втілити результати таких консультацій на практиці.

Посібник. Активізація молоді та залучення до діяльності з розвитку громад

Посібник включає висновки програми DOBRE за результатами роботи з громадами над залученням молоді до місцевого самоврядування, а також дієві практики та інструменти, перевірені на досвіді, і приклади успішних місцевих ініціатив.

Методологія оцінки управління фінансами в громадах

Методологія розроблена для використання консультантами-експертами, які виконують оцінку управління фінансами в територіальних громадах. Документ розроблений із метою встановити єдиний порядок проведення оцінювання фінансового управління в громадах, зокрема: дослідження, слухання, зустрічі, звітування; програми волонтерства, навчання у дії – впровадження місцевих проєктів; молодіжна рада, молодіжна організація (наглядова рада), бюджет участі, розвиток інфраструктури (спорт, молодіжні простори), ресурси для молоді; вибори, створення дорадчих рад, включення молоді у ради і комітети, працевлаштування, молодіжне підприємництво. Також пропонується перелік додаткових ресурсів для роботи з молоддю та приклади нормативних документів, дотичних до молодіжної політики (типове положення про молодіжну раду, дорожня карта, чек-лист діяльності молодіжної ради).

5.3. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення

Дослідницький проєкт був ініційований ICAP «Єднання» та виконаний в рамках проєкту «Секторальна підтримка діяльності громадянського суспільства», який реалізується ICAP «Єднання» у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) через Агентство США з міжнародного розвитку (AMR США).

Основна мета дослідження – проведення мапування ініціатив у сфері повоєнного відновлення за період 2022 - березня 2023 рр.; розробка рекомендацій щодо оптимального формату підтримки проєктів, визначення пріоритетних тематичних напрямків у сфері повоєнного відновлення; визначення потреб організацій, які працюють у тематиці відновлення.

Завдання дослідження:

- мапування ініціатив, проєктів та основних гравців на міжнародному, національному та регіональному рівні у сфері повоєнного відновлення за період 2022-2024 рр.;
- визначення основних гравців на міжнародному, національному та регіональному рівні у сфері повоєнного відновлення, які працюють на нещодавно звільнених територіях України;
- мапування основних донорів, їх тематичних пріоритетів, видів підтримки (гранти, закупівлі, експертна підтримка тощо) у сфері повоєнного відновлення за період 2022-2024 рр.;
- визначення тематичних сфер та видів діяльності повоєнного відновлення, до яких залученні організації громадянського суспільства;
- виокремлення тематичних сфер, які розробляються паралельно декількома проєктами/ ініціативами, та тих сфер, які, навпаки, недостатньо забезпечені підтримкою з боку проєктів/ініціатив;
- визначення найбільш пріоритетних тематичних напрямів проєктів у сфері повоєнного відновлення;
- визначення основних запитів та потреб органів влади на національному та регіональному рівнях у тематиці повоєнного відновлення;
- аналіз наявності чи відсутності механізмів або ініціатив із координації проєктів у сфері повоєнного відновлення;

- вивчення шляхів мережування та взаємодії між секторами, які працюють у сфері відновлення, зокрема, на рівні громад. Оцінка спроможності та готовності сторін до спільної активності у сфері відновлення;
- надання рекомендацій донорським організаціям та організаціям громадянського суспільства щодо оптимізації та старту нових проєктів/ініціатив, оптимального формату проєктів;
- надання рекомендацій щодо необхідного рівня спроможності та потреби у підвищенні спроможності організацій громадянського суспільства для того, щоб бути реальними та дієвими агентами відбудови та комунікаторами на місцях;
- надання рекомендацій щодо необхідних потреб організацій громадянського суспільства на національному та регіональному рівнях, що працюють у сфері повоєнного відновлення.

Проміжні висновки

1. Програми та проєкти USAID є критично важливими для України у реалізації її економічного, політичного та суспільного потенціалу. Одним із ключових напрямів цих програм є розвиток демократичності – громадяни мають мати підзвітну та прозору владу. Серед програм та проєктів USAID демократичного спрямування флагманами можна вважати проєкти *«Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» (ГОВЕРЛА) та «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)*.
2. Проєкт DOBRE в більшій мірі сприяв впровадженню в територіальних громадах *інструментів та механізмів громадянської участі, а особливо молоді, з використанням деліберативного (дорадницького) підходу*.
3. Однією із 3-х цілей Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» є *«Створення механізмів, що допоможуть громадянам відігравати дедалі більшу роль у місцевому самоврядуванні»*. За відповідними критеріями, зокрема щодо досвіду та зобов'язаннями органів місцевого самоврядування в питаннях громадянської участі відбувався відбір громад – партнерів проєкту.
4. Проєктом USAID «ГОВЕРЛА» підтримано такі комплексні проєкти як *«Вдосконалення урядування, орієнтованого на громадян» (ГО «Волинський Інститут Права»)*, *«Дослідження участі громадськості у процесах прийняття владних рішень у партнерських громадах Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» (ВГОІ «Правозахисна спілка інвалідів»)* та *«Посилення залученості громадян і впливу громадянського суспільства» (ГО «Європейський діалог»)*. Важливою складовою підтриманих проєктів є дослідження громадянської участі. Зміст цих досліджень є вкрай важливими для систематизації інформації щодо громадянської участі та розробки методології оцінки громадянської участі на місцевому рівні (МОГУ).

ЧАСТИНА II

Обґрунтування компонентів методології громадянської участі (МОГУ) у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад

1. Принципи громадянської участі

Принципи громадянської участі, сформульовані у *«Кодексі рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» Ради Європи*, акцентовані на ролі неурядових організацій (НУО) та організованого громадянського суспільства, які роблять значний внесок у розвиток і реалізацію демократії і прав людини. З метою сприяння встановленню конструктивних відносин НУО та органи державної влади різних рівнів повинні діяти за наступними загальними принципами:

Участь

НУО збирають та поширюють думки своїх членів, груп споживачів та зацікавлених громадян. Цей внесок має вирішальне значення для процесу прийняття політичних рішень, підвищуючи якість, розуміння і довгостроковий характер застосування політичної ініціативи. Попередньою умовою для дотримання цього принципу є вільний та доступний процес участі.

Довіра

Відкрите та демократичне суспільство ґрунтується на чесній взаємодії між суб'єктами і різними секторами суспільства. Хоча неурядові організації та органи державної влади покликані відігравати різні ролі, спільна мета поліпшити життя людей може бути успішно досягнута лише у тому разі, якщо вона буде ґрунтуватися на довірі, що передбачає прозорість, повагу та взаємну надійність.

Підзвітність і прозорість

Діяльність у суспільних інтересах вимагає відкритості, відповідальності, ясності, підзвітності як від неурядових організацій, так і від органів державної влади, із забезпеченням прозорості на всіх етапах.

Незалежність

НУО повинні бути визнані вільними і незалежними органами щодо своїх цілей, рішень і заходів. Вони мають право діяти незалежно і відстоювати позиції, що відрізняються від позицій органів влади, з якими вони можуть співпрацювати іншим способом.

У свою чергу *«Концепція доброго врядування»* більше сконцентрована на ролі органів місцевого самоврядування (ОМС), які мають повноваження, обов'язки та ресурси, що дають їм змогу здійснювати «регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» (Стаття 3.1 Європейської хартії місцевого самоврядування). Концепція базується на **12 принципах доброго демократичного врядування:**

- 1) чесне проведення виборів, представництво та участь — для забезпечення реальних можливостей всіх людей мати право голосу у місцевій публічній діяльності;
- 2) зворотний зв'язок, чутливість — для забезпечення того, щоб місцеві органи виконавчої влади та ОМС задовольняли законні очікування та потреби людей;
- 3) ефективність та результативність — для забезпечення досягнення цілей при найбільш оптимальному використанні ресурсів;
- 4) відкритість і прозорість — для забезпечення публічного доступу до інформації та сприяння розумінню того, як реалізується місцева публічна діяльність;
- 5) верховенство права — для забезпечення справедливості, неупередженості та передбачуваності;

6) етична поведінка — для забезпечення того, щоб публічні інтереси переважали над приватними;

7) компетентність і спроможність — для забезпечення того, щоб депутати місцевих рад та публічні службовці могли добре виконувати свої обов'язки;

8) інноваційність та відкритість до змін — для забезпечення отримання переваг від нових рішень та кращих практик;

9) сталий розвиток та стратегічна орієнтація — для врахування інтересів майбутніх поколінь;

10) раціональне управління фінансами — для забезпечення розсудливого та продуктивного використання ресурсів держави і територіальних громад;

11) права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість — для забезпечення того, щоб всі люди були захищеними та поважались, і щоб жоден не був дискримінований або виключений/ігнорований;

12) підзвітність — для забезпечення того, щоб депутати місцевих рад та публічні службовці брали відповідальність.

З початку 2000-х лідерську позицію в просуванні ідей учасницької демократії зайняла Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД або ОЕСР). Країни-члени ОЕСР запропонували 10 принципів успішної співпраці громадянина і влади, представлених у документі «Громадяни як партнери» (2001). Ці принципи, сформульовані на базі реального досвіду, можуть також застосовуватися як критерії оцінки учасницького процесу:

1) Відданість — лідерська позиція організаторів (представників влади) і усвідомлення ними важливості інформування громадян, надання консультацій та підвищення рівня громадянської участі у процесі прийняття рішень;

2) Права — принципи громадянського права є чітко оформлені у законодавстві; представники влади обізнані із цими законами, дотримуються їх і використовують різні методи по підвищенню обізнаності громадян; незалежні організації здійснюють моніторинг діяльності влади та дотримання їх представниками громадянських прав і свобод;

3) Зрозумілість — мета, рамки та можливості учасницької форми від самого початку чітко окреслені; і громадянська, і владна сторони розуміють свої обов'язки та ролі, обмінюються правдивою інформацією та не плекають марних очікувань;

4) Час — етапи попередньої консультації та активної участі проводяться у найбільш ефективний для обох сторін часовий проміжок; необхідна інформація надається вчасно і в межах реалістично встановлених часових рамок;

5) Об'єктивність — інформація, яку надає влада під час процесу прийняття рішень є об'єктивною, повною, загальнодоступною і подається у стандартизованій формі; усі громадяни мають рівні можливості доступу до учасницького процесу, оскільки представники влади запропонували кілька різноманітних форм участі, стандарт проведення яких також є прописаним і прийнятним;

6) Ресурси — матеріальні, людські та технічні ресурси обрані адекватно та використані ефективно; в межах організаційної культури владного органу заохочується та високо цінується старання своїх членів, їх прагнення до навчання та професійного розвитку; ресурси використовуються згідно із попередньо встановленою пріоритетністю;

7) Координація — представники влади організують та проводять важливі для них форми участі у координації із іншими членами (відділами) владного органу; поінформованість колег стосовно власних ініціатив дозволяє уникнути повторів, марної витрати ресурсів, а також ризику «консультаційної втоми» — негативної реакції

чиновників (чи громадськості) на однотипні запити (чи інформацію); при цьому координація не перешкоджає появі нових ініціатив;

8) **Підзвітність** — представники влади забезпечують відкритий і прозорий процес прийняття рішень завдяки зовнішньому контролю з боку громади та неурядових організацій; інформація про завдання, відповідальних осіб та можливі форми участі оголошена публічно та доступна для широкого загалу;

9) **Оцінка** — по завершенню учасницького процесу, задля покращення умов проведення учасницької форми та дотримання новопосталих вимог, представники влади проводять оцінку своєї ініціативи; оцінювання є показовим, оскільки під час процесу були зібрані усі необхідні дані, розроблено відповідний інструментарій, крім того до оцінки були залучені громадяни.

10) **Активна громадська позиція** — влада може отримувати вигоду від високого рівня громадської залученості, саме тому влада заохочує розвиток громадського суспільства, інвестує в освіту та пропонує громадянам діалогову манеру співпраці.

Більшість із проаналізованих досліджень щодо громадянської участі в різних комбінаціях використовують вище описані принципи.

Пропонована методологія оцінки громадянської участі (МОГУ) використовує вищенаведені принципи з акцентом на громадянській участі в широкому розумінні і визнає обидві сторони – ОМС і НУО/громадськість рівноправними суб'єктами у вирішенні політичних рішень на місцевому рівні. При цьому, за основу беруться принципи, викладені у [Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки](#), які доповнені окремими положеннями «Кодексу рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень» Ради Європи [] .

Запропонована нами методологія базуватиметься на наступних принципах:

- 1) **самоврядність громадянського суспільства** - органи державної влади, ОМС поважають право громадян на самоорганізацію, утворення та участь у діяльності НУО, які є вільні у визначенні своїх цілей, прийнятті рішень, провадженні діяльності, за винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей;
- 2) **рівність можливостей** - органи державної влади, ОМС створюють рівні можливості для реалізації громадянських прав незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;
- 3) **участь та інклюзивність** – рішення приймаються відповідними органами державної влади, ОМС за результатами вивчення інтересів та потреб громадян, територіальних громад, НУО. При цьому створюються умови для рівноправної громадянської участі, вживаються заходи для подолання перешкод для представлення інтересів тієї чи іншої суспільної групи;
- 4) **партнерство** - органи державної влади, ОМС, НУО та бізнес використовують можливості співпраці для досягнення позитивних змін у суспільстві та створення публічного блага;
- 5) **прозорість та підзвітність** - діяльність в суспільних інтересах вимагає відкритості, відповідальності, ясності, підзвітності як від органів державної влади, ОМС, так і НУО, із забезпеченням прозорості на всіх етапах. Інформація є відкритою для громадськості і дає можливість громадянам, міжнародним організаціям, науковим установам, експертам брати участь у моніторингу та оцінці результатів;

6) взаємної відповідальності усіх суб'єктів - органи державної влади, ОМС та НУО, що долучаються до діяльності в суспільних інтересах, у межах своїх повноважень, можливостей та ресурсів докладають необхідних зусиль для їх ефективного виконання.

2. Матриця громадянської участі (варіант 1)

В основі більшості проаналізованих **досліджень щодо методології оцінки громадянської участі** лежить «Драбина громадянської участі» Шеррі Арнштайн – як система типології рівнів участі громадян у прийнятті політичних рішень (Неучасть/жодної влади громадян; Символічність/фальшива влада; Участь громадян/фактична влада).

У дослідженні **«Типологія механізмів громадянського залучення» за Генном Роу та Лінн Фрюер** пропонується три рівні залучення: I. Комунікація; II. Консультація та III. Участь. Ця модель є не дуже зручною для орієнтації. Основною вадою є надмірно загальна класифікація. Враховуючи варіативність інструментів, лише трьох рівнів участі може бути недостатньо.

Міжнародна асоціація громадської участі (IAP2) пропонує **«Спектр громадської участі»**, де визначено 5 рівнів зростання громадянського впливу (від найслабшого до найсильнішого): Інформування, Консультація, Залучення, Співпраця, Уповноваження. Перевагою цієї типології є те, що кожен рівень участі описано як з точки зору держави-організатора, так і громад-учасників. Наразі «Спектр» є одним з найпопулярніших інструментів для оцінки зростання впливу громади на прийняття рішень.

Модель залучення громади Агенції захисту довкілля США пропонує модель, яка нагадує дещо змінену модель «Спектра» IAP2, яка описує процес тільки з точки зору державних органів. Кінцеве право прийняття рішення на перших чотирьох рівнях належить державним органам, і лише в останньому — громадянам.

«Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи пропонує процес громадянської участі розглянути як систему - рівні участі, етапи процесу прийняття політичних рішень – від встановлення порядку денного і здійснення політики до моніторингу та повторного формулювання та механізми і інструменти, які використовуються для цього. Всі ці компоненти забезпечують комплексну підтримку процесу громадянської участі і зведені воедино в так званій матриці громадянської участі, яка побудована на основі *принципів громадянської участі* і поєднує рівні громадянської участі на кожному етапі прийняття рішень (зліва – направо: «Планування» - «Дія» - «Вплив/наслідки»). При цьому існують різні рівні участі ОМС та НУО/громадськість (згори вниз: «Інформування» - «Консультації» - «Діалог» - «Партнерство»). У середині кожної клітинки наведені переліки найбільш оптимальних *інструментів громадянської участі*.

Передбачається, що етапи процесу прийняття політичних рішень можуть бути застосовані до будь-якого контексту - від місцевого до національного. Ступінь залучення на кожному етапі процесу прийняття рішень може варіювати від низького до високого, і передбачається, що запропоновані інструменти будуть використовуватися для реалізації різних методів участі.

Саме ця модель, як найбільш оптимальна і з огляду на конкретизацію механізмів та інструментів громадянської участі і пропонується як основа для розробки методології оцінювання громадянської участі.

Рівні участі	Етапи прийняття політичних рішень					
	I. Планування		II. Дія		III. Вплив/наслідки	
	1. Розробка порядку денного	2. Підготовка документів	3. Рішення	4. Виконання	5. Моніторинг	6. Перегляд
Інструменти та механізми громадянської участі						
Інформувannya	1.1	2.1	3.1	4.1	5.1	6.1
Консультації	1.2	2.2	3.2	4.2	5.2	6.2
Діалог	1.3	2.3	3.3	4.3	5.3	6.3
Партнерство	1.4	2.4	3.4	4.4	5.4	6.4
Комплексні (наскрізні) інструменти та механізми громадянської участі						

Матриця громадянської участі містить наступні компоненти:

Рівні участі (згідно «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи)

Нижчеописані рівні участі розташовані в порядку зростання інтенсивності - від простого надання інформації до консультації, діалогу і, нарешті, партнерства між НУО і ОМС.

Інформувannya

Доступ до інформувannya є основою всіх наступних кроків на шляху залучення громадськості до процесу прийняття політичних рішень. Це відносно низький ступінь залучення, який зазвичай полягає в отриманні інформації від ОМС, та не потребує і не передбачає втручання або залучення НУО/громадськості. Інформувannya актуальне на всіх етапах процесу прийняття рішень.

Консультації

Це така форма ініціативи, коли ОМС просять НУО/громадськість висловити їхню думку стосовно конкретного політичного питання. Консультація зазвичай включає інформувannya НУО/громадськості з боку ОМС про поточний стан політичного процесу та прохання прокоментувати, висловити думки і відреагувати. Ініціаторами та авторами тем є ОМС, а не НУО/громадськість. Консультація актуальна на всіх етапах процесу прийняття рішень, особливо на етапах складання проекту політики, моніторингу та повторного формулювання.

Діалог

Будь-яка зі сторін (ОМС, НУО/громадськість) може ініціювати діалог, який в свою чергу може бути необмежений або конкретний.

Необмежений діалог - це двостороннє спілкування, яке ґрунтується на взаємних інтересах та потенційно спільних цілях, з метою забезпечити регулярний обмін

думками. Його межі можуть варіювати від відкритих громадських слухань до спеціалізованих нарад між НУО та ОМС. Діапазон питань для обговорення не обмежується.

Конкретний діалог ґрунтується на взаємних інтересах сторін стосовно окремого політичного процесу. Такий діалог зазвичай веде до вироблення спільної рекомендації, стратегії або нормативно-правового акту. Конкретний діалог є більш результативним, ніж необмежений діалог, оскільки він складається зі спільних, як правило, частих і регулярних зустрічей та має на меті розробку основних політичних стратегій і часто призводить до узгоджених результатів.

Діалог високо цінується на кожному етапі процесу прийняття політичних рішень, але має вирішальне значення для встановлення порядку денного, складання проекту політики та повторного формулювання.

Партнерство

Партнерство передбачає *спільну відповідальність* на кожному етапі процесу прийняття політичних рішень. Він є вищим рівнем участі. На цьому рівні НУО/громадськість та ОМС збираються разом для тісного співробітництва, забезпечуючи, щоб громадськість, зокрема НУО і далі залишалися незалежними та мали право проводити кампанії та діяти незалежно від партнерських відносин. Партнерство може включати такі заходи, як делегування НУО конкретних завдань, а також форуми участі і створення органів із прийняття спільних рішень, включаючи питання фінансового забезпечення.

Партнерство може здійснюватися на всіх етапах процесу прийняття політичних рішень і є особливо актуальним на етапах встановлення порядку денного або здійснення політики.

*Примітка. У дослідженні «Місцеві ініціативи та залучення» пропонується ще і 5 рівень залучення – **«Громадське управління»** - як повний контроль громади за реалізацією програм, спільна участь у процесі здійснення місцевої влади. Постійне, довготермінове залучення на всіх попередніх рівнях, починаючи від другого. Громадяни самостійно вирішують свої справи, використовуючи владу як інструмент самоврядування. Однак, як стверджують автори дослідження – **«це рівень, до якого варто прагнути, проте якого фактично неможливо досягти»**. Тому, для подальших викладок цей рівень залучення громадськості не береться до уваги.*

Етапи прийнятті політичних рішень (згідно «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи)

У наведеному нижче описі подано 3 етапи процесу прийняття політичних рішень: Планування (встановлення порядку денного, складання проекту політики), Дія (прийняття рішення, здійснення політики), Вплив/наслідки (моніторинг та повторне формулювання політики).

Планування

Встановлення порядку денного

Порядок денний встановлюється органами влади, але може бути сформований неурядовими організаціями чи групами неурядових організацій шляхом проведення кампаній та лобювання окремих питань, потреб та проблем. На цьому етапі завдання НУО полягає в тому, щоб в ім'я колективного інтересу впливати на тих, хто приймає рішення, і діяти таким чином, щоб це доповнювало політичні дебати.

Складання проекту політики

ОМС зазвичай мають добре відпрацьовані методи складання проекту політики. Тут НУО часто залучаються в такі сфери, як виявлення проблем, надання варіантів рішень та обґрунтування обраної ними пропозиції за допомогою, наприклад, інтерв'ю або досліджень. Розширення можливостей для проведення консультацій повинне бути ключовим елементом на цьому етапі, як і різні форми діалогу для збирання пропозицій від головних учасників.

Дія

Прийняття рішень

Загальною характеристикою для прийняття політичних рішень є формування відповідних нормативно-правових актів (НПА). Проекти цих НПА повинні бути відкритими для впливу та участі громадськості. ОМС повинні оцінити різні точки зору та думки перед тим, як прийняти рішення. На цьому етапі консультація є основою для вироблення ефективного рішення. Однак, якщо рішення не прийнято за підсумками загального обговорення чи механізму вироблення спільного рішення, право зробити остаточний вибір залишається за ОМС.

Виконання рішень

Це етап, на якому НУО є найбільш активними. Більша частина роботи, що здійснюється НУО на попередніх етапах, спрямована на те, щоб вплинути на прийняття рішення. Цей етап особливо важливий для забезпечення отримання запланованого результату. На цьому етапі є важливим доступ до ясної та прозорої інформації щодо очікувань та можливостей, так само, як і активне партнерство.

Вплив/наслідки

Моніторинг

На цьому етапі роль НУО полягає у моніторингу та оцінці результатів реалізації рішення. Важливо мати ефективну та прозору систему моніторингу, яка гарантує виконання поставлених цілей політики/програми.

Повторне формулювання

Дані, які були отримані шляхом оцінки реалізації політики, відповідно до зростаючих потреб громади, часто вимагають повторного формулювання політики. Воно повинно ґрунтуватися на доступі до інформації та можливостях проведення діалогу з метою виявлення потреб та реалізації ініціатив. Повторне формулювання спричиняє початок повторного кола процесу прийняття рішень.

Методи та інструменти громадянської участі (згідно «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи)

1. Розробка порядку денного

1.1. Інформування

- Простий та відкритий доступ до важливої, точної та актуальної інформації щодо політичних процесів, документів та осіб, які приймають рішення, наприклад, через он-лайн бази даних.
- Проведення досліджень для визначення питань, які викликають занепокоєння, та вироблення способів їх вирішення.
- Проведення НУО кампаній та лобювання, які спрямовані на підвищення поінформованості, за допомогою програмних документів, плакатів та листівок, веб-сайтів, прес-релізів та маніфестацій.
- Веб-сайт з повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи.

1.2. Консультації

- Подання петицій за допомогою таких он-лайн інструментів, як електронна петиція чи веб-форум.

- Консультації в режимі он-лайн або за допомогою інших технічних засобів з метою збору інформації щодо інтересів та пропозицій учасників.

1.3. Діалог

- Слухання та публічні форуми за участю зацікавлених сторін з метою виявлення та аналізу чутливих сторін та інтересів різних груп.
- Форуми громадян та майбутні наради для організації обговорень з громадянами та НУО.
- Контакт з ключовим представником ОМС, який надає змогу громадянському суспільству отримувати інформацію щодо поточних політичних ініціатив.

1.4. Партнерство

- Робоча група або комітет, сформовані як постійна або тимчасова експертна група для консультацій з питань політичних пріоритетів.

2. Підготовка документів

2.1. Інформування

- Відкритий та безкоштовний доступ до програмних документів, включаючи створення єдиного пункту доступу до інформації стосовно проекту політики.
- Ця інформація повинна надаватися в різних форматах для того, щоб бути доступною для всій громадськості.
- Веб-сайт із повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи.
- Проведення кампаній та лобіювання щодо проекту політики за допомогою документів, що викладають точки зору, листів та маніфестацій.
- Веб-мовлення зі слухань, нарад та дебатів, що дозволяє людям бачити та слухати в режимі реального часу.
- Проведення досліджень з метою зробити внесок у процес складання проекту політики.

2.2. Консультації та 2.3. Діалог

- Слухання та групи питань і відповідей з учасниками з метою визначення та інтерпретації чутливих питань, занепокоєнь і збору пропозицій (віч-на-віч чи онлайн).
- Семінари та наради експертів, які залучають експертів до проведення спеціальних досліджень, що можуть бути використані при розробці проекту політики.
- Багатосторонні комітети та консультативні органи, які складаються або включають представників НУО; можуть бути постійними або спеціальними.

2.4. Партнерство

- Спільне складання проекту політики: активне залучення до законотворчого процесу.

3. Рішення

3.1. Інформування

- Проведення кампаній та лобіювання з метою вплинути на суб'єктів прийняття рішень за допомогою, наприклад, листівок, веб-сайтів, прес-релізів та маніфестацій

3.2. Консультації та 3.3. Діалог

- Відкриті пленарні засідання чи засідання комітетів для забезпечення відкритого доступу до дебатів під час процесу прийняття рішень

3.4. Партнерство

- Спільне прийняття рішень шляхом форумів, конференцій для досягнення консенсусу та інших загальних зборів.

- Спільне прийняття рішень як, наприклад, складання бюджету із залученням зацікавлених сторін

4. Виконання

4.1. Інформування

- Вільний та безкоштовний доступ до документів публічного характеру щодо проектів та виконання рішень.
- Веб-сайт із повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи.
- Розсилка на електронну пошту з анонсом запланованих проектів та можливостей фінансування.
- «Питання – відповіді» у режимі онлайн або за допомогою інших технічних засобів для подання інформації у вигляді питань та відповідей на них з метою надання практичної допомоги та порад.
- Публічно оголошені тендерні процедури з метою забезпечення відкритого та прозорого процесу надання послуг.

4.2. Консультації.

- Заходи, конференції, форуми та семінари з метою проінформувати та обговорити з НУО та громадськістю процес реалізації політики

4.3. Діалог

- Семінари з управління потенціалом для покращення знань і компетенцій у процесі реалізації політики.
- Тренінгові семінари для неурядових організацій та органів державної влади за конкретними питаннями, пов'язаними з процесом реалізації політики, такими, як подання проектів та заявок на фінансування

4.4. Партнерство

- Стратегічне партнерство між НУО та ОМС з метою реалізації політики; партнерство може набувати різних форм: від малих пілотних проектів до повної відповідальності за реалізацію політики.

5 Моніторинг

5.1. Інформування

- Відкритий та безкоштовний доступ до інформації про процес реалізації політики.
- Збір фактів та статистичних матеріалів щодо реалізації проекту.
- Оцінка політики та її наслідків шляхом проведення конференцій та звітування.
- Незалежні наукові дослідження для винесення основних уроків.

5.2. Консультації

- Механізми зворотного зв'язку для відстеження прогресу – опитування, інтернет-дослідження, анкети.

5.3. Діалог

- Робоча група або комітет, які складаються із неурядових організацій (як споживачів, так і постачальників) і відповідають за моніторинг та оцінку політичної ініціативи

5.4. Партнерство

Робоча група або комітет, які складаються із НУО та ОМС, об'єднаних для стратегічного партнерства з метою здійснення моніторингу та оцінки політичної ініціативи

6. Перегляд

6.1. Інформування

- Відкритий та безкоштовний доступ до інформації про оцінки, результати досліджень та інші дані щодо поточної політики.

6.2. Консультації

- Конференції або наради для визначення наступних кроків, які плануються ОМС.
- Онлайн консультації для збору точок зору громадянського суспільства стосовно напрямку, у якому слід продовжувати політику/проект.

6.3. Діалог

- Семінари та дискусійні форуми з метою залучення зацікавлених осіб до розробки нових напрямків у політичній сфері, наприклад, «світове кафе», «відкритий простір» та інші методи мозкового штурму.

6.4. Партнерство

- Робоча група або комітет, у яких неурядові організації формують експертну групу разом з іншими зацікавленими сторонами та ОМС із метою вироблення рекомендацій стосовно перегляду політики.

7. Комплексні (наскрізні) інструменти та механізми громадянської участі

Окрім інструментів та механізмів громадянської участі у розрізі кожного із етапів процесу прийняття рішень, «Кодексом кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи пропонуються наскрізні інструменти та механізми громадянської участі, які використовуються на всіх етапах процесу прийняття рішень, а саме:

1. Електронна участь

Електронні інструменти надають широкі можливості для поліпшення демократичної практики та участі НУО/громадян. Вони можуть значно сприяти підвищенню прозорості, підзвітності та відповідальності ОМС, а також заохоченню участі громадян, розширенню їхніх можливостей і підвищенню доступності та відкритості демократичного процесу. Для того, щоб повністю використати їх потенціал, електронні інструменти повинні застосовуватися всіма учасниками процесу прийняття рішень, включаючи ОМС і НУО

2. Створення можливостей для участі

Вкрай важливо розвивати потенціал і навички НУО для того, щоб вони могли брати активну участь у формуванні політики, розробці проектів і наданні послуг. Створення можливостей може також передбачати проведення навчальних семінарів для поліпшення розуміння ролей НУО та ОМС в рамках їхньої участі, а також програми обміну для сприяння розумінню реалій роботи один одного.

3. Структури співробітництва між НУО та ОМС

Для того, щоб сприяти встановленню зв'язків між ОМС і НУО створюють координаційні органи, зокрема такі, як багатосторонні комітети, робочі групи, експертні ради та інші консультативні органи (постійні або спеціальні); або альянси/коаліції НУО, які об'єднують ресурси та розробляють спільні позиції.

4. Рамкові документи щодо співробітництва між НУО та ОМС

Ці документи закладають чітку основу для партнерства і тим самим сприяють постійному діалогу та взаєморозумінню між НУО та ОМС, зокрема, такі як стратегічні документи для співробітництва та офіційні програми співробітництва, затверджені ОМС.

3. Матриця громадянської участі (варіант 2)

Етапи прийнятті політичних рішень

Відповідно до завдань проекту «Посилення рівня залучення громадян та впливу громадянського суспільства» (в рамках якого розробляється пропонована методологія оцінки громадської участі – МОГУ), в 30 цільових громадах Львівської, Закарпатської, Житомирської областей буде проведено оцінювання загального стану та тенденцій громадянської участі, а також здійснено порівняльну оцінку участі

громадян у місцевому врядуванні та справах громади на основі відповідних критеріїв (індикаторів). Порівняльна оцінка буде використана для *вибору 12 фокусних громад* серед початкових 30, в яких будуть реалізовані всі подальші заходи проекту.

Також важливо зазначити, що Матриця громадянської участі «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» Ради Європи може бути використана в найрізноманітніших формах: для відображення рівня залучення громадськості у тому чи іншому політичному процесі; для оцінки громадянської участі; як практичний засіб для планування програмної діяльності неурядових організацій. *Матриця не є вичерпною і може бути адаптованою до багатьох інших способів використання.*

У зв'язку з цим **на 1 етапі - проведення оцінювання загального стану та тенденцій громадянської участі у 30 територіальних громадах**, пропонується оптимізувати вищеописану модель Матриці **шляхом укрупнення етапів прийняття політичних рішень** в громаді (Планування, Дія, Вплив/наслідки)

Така оптимізація Матриці пояснюється наступними причинами:

- значна трудозатратність оцінювання значної кількості параметрів;
- часто неможливістю коректно розділити етапи прийняття політичних рішень в заочному режимі оцінювання ситуації в громаді (анкетування та проведення інтерв'ю онлайн).

На 2 етапі роботи з 12 фокусними громадами вже в очному режимі буде проведено більш детальне дослідження в громадах, у тому числі через заходи проекту за участю місцевих ОМС та НУО і громадськості, що дасть змогу використати Матрицю громадянської участі (варіант 1) з метою напрацювання детальних рекомендацій та їх імплементації для посилення участі громадян у місцевому врядуванні та справах громади.

Методи та інструменти громадянської участі

Відповідно до Матриці громадянської участі (варіант 2) методи та інструменти громадянської участі матриці в рамках рівнів участі об'єднуються наступним чином:

Рівні участі	Методи та інструменти громадянської участі
1. Інформування	1.1-6.1
2. Консультації	1.2-6.2
3. Діалог	1.3-6.3
4. Партнерство	1.4-6.4
Комплексні (наскрізні) інструменти та механізми громадянської участі	

У базових дослідженнях, які покладені в основу пропонованої методології оцінки громадянської участі (МОГУ), зокрема у «Кодексі рекомендованих норм громадянської участі в процесі прийняття рішень» Ради Європи, «Бенчмаркінгу доброго врядування», а також дослідженнях українських та міжнародних інституцій наведений широкий спектр методів та інструментів громадянської участі, їх нормативно-правове

регулювання, переваги та недоліки, сфери використання та особливості застосування тощо.

На їх основі синтезовані нижче наведені ключові методи та інструменти громадянської участі на рівні територіальних громад, класифікованих за категоріями «Рівні участі», які використовуються у МОГУ

Рівні участі	Методи та інструменти громадянської участі
1. Інформування	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Запит на публічну інформацію ▪ Звернення громадян ▪ Простий та відкритий доступ до важливої, точної та актуальної інформації щодо політичних процесів, документів та виконання рішень. ▪ Проведення досліджень для визначення питань, які викликають занепокоєння, та вироблення способів їх вирішення ▪ Збір фактів та статистичних матеріалів щодо реалізації політик ▪ Проведення ОГС кампаній та лобювання, які спрямовані на підвищення поінформованості, громадськості ▪ Веб-сайти ОМС з повним доступом до ключових документів та повідомлень про публічні заходи ▪ Публічне висвітлення тендерних процедур для забезпечення відкритого та прозорого процесу надання послуг ▪ Публічне звітування ОМС за результати реалізації політик ▪ Особистий прийом громадян керівництвом ОМС
2. Консультації	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Подання петицій ▪ Громадські слухання ▪ Громадські консультації ▪ Місцева ініціатива ▪ Загальні збори громадян за місцем проживання ▪ Консультації для збору інформації щодо інтересів та пропозицій учасників ▪ Консультативні органи, які складаються або включають представників ОГС ▪ Відкриті пленарні засідання чи засідання комісій під час процесу прийняття рішень ▪ Механізми зворотного зв'язку для відстеження прогресу – опитування, інтернет-дослідження, анкети
3. Діалог	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Слухання та публічні форуми за участю зацікавлених сторін ▪ Регулярні контакти з ключовим представником ОМС, для обміну інформацією щодо поточних політичних ініціатив ▪ Семінари експертів при проведенні досліджень щодо проектів політик ▪ Тренінгові семінари для ОГС та ОМС за конкретними питаннями, пов'язаними з процесом реалізації політик

4. Партнерство	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Робоча група або комітет, сформовані як постійна або тимчасова експертна група для вироблення спільних рішень з питань політичних пріоритетів ▪ Спільне напрацювання проектів політик ▪ Стратегічне партнерство між ОГС та ОМС з метою реалізації політик та відстеження їх результатів ▪ Громадська експертиза ▪ Громадський бюджет (бюджет участі)
Комплексні (наскрізні) інструменти та механізми громадянської участі	
<p>1. Електронна участь</p> <p>Електронні інструменти надають широкі можливості для поліпшення демократичної практики та участі ОГС/громадян.</p> <p>2. Спроможності суб'єктів громадянської участі</p> <p>Вкрай важливо розвивати потенціал і навички ОМС і ОГС для того, щоб вони могли брати активну участь у формуванні політики, розробці проектів і наданні послуг. Створення можливостей може також передбачати проведення навчальних семінарів для поліпшення розуміння ролей ОГС та ОМС в рамках їхньої участі, а також програми обміну для сприяння розумінню реалій роботи один одного.</p> <p>3. Структури співробітництва між ОГС та ОМС</p> <p>Для того, щоб сприяти встановленню зв'язків між ОМС і ОГС створюють координаційні органи, зокрема такі, як багатосторонні комітети, робочі групи, експертні ради та інші консультативні органи (постійні або спеціальні); або альянси/коаліції ОГС, які об'єднують ресурси та розробляють спільні позиції.</p> <p>Також вкрай важливими є такі інституціоналізовані інструменти і механізми як ОСН та ГР через які громадяни та ОГС мають можливість ініціювати розв'язання суспільно значущих проблем у сферах, віднесених до компетенції ОМС.</p> <p>4. Рамкові документи щодо співробітництва між ОГС та ОМС</p> <p>Ці документи закладають чітку основу для партнерства і тим самим сприяють постійному діалогу та взаєморозумінню між ОГС та ОМС, зокрема такі як стратегічні документи для співробітництва та офіційні програми співробітництва, затверджені ОМС.</p>	

4. Оцінка рівня громадянської участі на місцевому рівні

Показники (індикатори) оцінки

На відміну від досліджень механізмів та інструментів громадянської участі, кількість досліджень щодо показників/індикаторів їх оцінки є достатньо обмеженою.

Бенчмаркінг доброго врядування (БДВ) передбачає вимірювання, оцінку та порівняння рівня впровадження ОМС принципів доброго врядування та їх складових за чітко визначеними індикаторами з метою поліпшення функціонування ОМС через запровадження коригуючих заходів, в тому числі із залучення відповідного кращого досвіду. Складові принципів доброго врядування є одночасно еталонами та індикаторами реалізації принципів і визначають набір інструментів їх досягнення, які дозволять налагодити ефективне функціонування ОМС, а також відслідковувати стан реалізації доброго врядування. БДВ пропонує набір із 97 показників (індикаторів), які у

свою чергу є основою для анкетування посадових осіб ОМС, депутатів місцевих рад та представників НУО і громадян (**додаток 7**). З огляду на вище викладені підходи до оцінки громадянської участі на місцевому рівні, зокрема оцінки ключових суб'єктів формування та реалізації політичних рішень (ОМС та НУО/громадськість) було взято до уваги 32 індикатори (із 97), що максимально стосуються громадянської участі. Ці індикатори класифіковані за рівнями участі (Інформування, Консультації, Діалог, Партнерство) та ключовими суб'єктами формування і реалізації місцевих політик можуть бути використані для розробки індикаторів оцінки громадянської участі МОГУ.

Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. Запропонована методика та інструментарій (зовнішні показники (індикатори), джерела даних і способи їх отримання) комплексного громадського моніторингу оцінки відкритості діяльності ОМС може бути використана для розробки індикаторів моніторингу і оцінки залежно від ресурсів і можливостей конкретної громади. Серед 8 сфер діяльності ОМС, що підлягають комплексному моніторингу та індикативній оцінці, які безпосередньо торкаються розробки індикаторів запропонованої методики оцінки громадянської участі (МОГУ), можна виділити сферу «Відкритість ОМС» - ступінь повноти, відкритості і відкритість діяльності ОМС, інформаційна відкритість офіційних веб-ресурсів ОМС як характеристика якості виконання ними ключових управлінських функцій. Відповідно усі 25 індикаторів оцінки цієї сфери (**додаток 11**) можуть бути використані для розробки індикаторів оцінки громадянської участі МОГУ.

Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні» пропонує систему оцінювання демократії на місцевому рівні у розрізі трьох основних компонентів: 1) громадянство, рівні права та правосуддя; 2) представницькі та підзвітні інститути та процеси; 3) громадянська ініціатива та участь.

У випадку синтезу запропонованої Методології дослідження громадянської участі (МГУ) у системі оцінювання стану демократії на місцевому рівні доцільно виділити другу компоненту «Представницькі та підзвітні інститути», яка пропонує оцінку таких елементів - вибори та механізми прямої демократії на місцевому рівні, місцева законодавча влада, політичні партії, ОМС, НУО. Однак, запропонована система оцінювання стану демократії на місцевому рівні є вкрай розлогою і достатньо узагальненою.

У випадку МОГУ як більш вузького дослідження аспекту демократії – громадянської участі, пропонується у компоненті «Представницькі та підзвітні інститути» сконцентрувати увагу на 2-х ключових суб'єктах – органах місцевого самоврядування (ОМС) та організованому громадянському суспільстві (НУО/громадськість).

На основі вище наведених підходів пропонується перелік показників (критеріїв базової оцінки) громадянської участі на місцевому рівні МОГУ

Рівні участі		Показники/індикатори оцінки	
		(критерії базової порівняльної оцінки)	
1. Інформування	ОМС	1. Доступ до ключових документів	1. 1.1. Стратегічні документи (стратегія розвитку, план заходів, СЕО)
			2. 1.2. Програма Соціально-економічного розвитку (СЕР) та місцеві програми розвитку

			3.	1.3. Регламент ради	
			4.	1.4. Статут громади	
			5.	1.5. Бюджет громади	
			6.	1.6. Офіційні документи (рішення сесій, розпорядження голови, рішення виконавчого комітету), результатів поіменного голосування	
			7.	1.7. Проекти офіційних документів	
			8.	1.8. Звітність (звіти голови, звіти з реалізації стратегій, програм, бюджету тощо)	
			2. Забезпечення публічності процесів в громаді	9.	2.1. . Спектр повідомлень про важливі заходи в громаді
				10.	2.2. Спектр повідомлень про події, важливі для громади (повідомлення про регіональні, національні та міжнародні програми і конкурси, опитування тощо)
	11.	2.3. Альтернативні джерела розповсюдження інформації (онлайн-трансляції засідань ради та виконкому, ЗМІ, платформи е-демократії, дошки оголошень, групи у соціальних мережах тощо)			
	12.	2.4. Інформація про відповідальних осіб (склад виконавчого комітету, депутатського корпусу, апарату виконавчих органів, старост, контактів та графіки прийому)			
	13.	2.5. Інформація про публічні закупівлі			
	3. Забезпечення зворотнього зв'язку з громадянами	14.	3.1. Функціонування системи запитів на публічну інформацію та звернень громадян		
		ОГС	1. Публічність ОГС	15.	1.1. Використання веб-сайтів та сторінок у соціальних мережах
	16.			1.2. Наявність інформації про організацію (керівництво, стратегія, процедурні документи, історія проектної діяльності)	
			2. Проведення інформаційних кампаній	17.	2.1. Активне інформування громадян (інформування та розяснення про місцеві політики, пропозиції, практики вирішення проблем в інших громадах тощо)

2.. Консультації	ОМС	1. Забезпечення умов для громадянської участі	18.	1.1. Доступність інформації про інструменти залучення громадян, електронної демократії
			19.	1.2. Доступність нормативних документів, що регулюють застосування інструментів залучення громадян та електронної демократії (положення, програми тощо)
			20.	1.3. Створення інфраструктури системи електронних петицій
			21.	1.4. Практика функціонування системи електронних петицій
			22.	1.5. Створення інфраструктури системи публічних консультацій
			23.	1.6. Практика функціонування системи публічних консультацій
			24.	1.7. Створення інфраструктури системи громадських слухань,
			25.	1.8. Практика функціонування системи громадських слухань
	2. Відкритість влади	26.	2.1. Відкритість сесій ради	
		27.	2.2. Відкритість засідань комісій, виконавчого комітету	
	3. Забезпечення системи зворотнього зв'язку ОГС/громадськістю	28.	3.1. Функціонування системи подачі скарг (на якість та доступність комунальних послуг, щодо питань благоустрою тощо)	
	4. Участь громадян у плануванні розвитку громади	29.	4.1. Стратегічні та планувальні документи розроблені із врахуванням пропозицій мешканців	
	ОГС	1. Мережа місцевих ОГС	30.	1.1. Кількість ОГС у громаді, охоплення різних сфер життя громади
		2. Активність місцевих ОГС	31.	2.1. Здійснення ОГС проектів та заходів на території громади
32.			2.2. Здійснення ОГС проектів та заходів, орієнтованих на окремі категорії мешканців (молодь, жінки, ВПО, люди з інвалідністю)	

		3. Співпраця ОГС з ОМС	33.	3.1. Участь ОГС у консультативно-дорадчих структурах при ОМС	
			34.	3.2. Участь ОГС в засіданнях сесій, постійних комісій, виконавчого комітету	
			35.	3.3. Проведення громадської експертизи політик ОМС з боку ОГС	
		4. Співпраця ОГС з громадянами	36.	4.1. Проведення навчань, семінарів, тренінгів для мешканців щодо залучення до суспільно-політичного життя громади	
3. Діалог	ОМС	1. Забезпечення діалогу з ОГС/громадянами	37.	1.1. Створення можливостей для проведення загальних зборів громадян	
			38.	1.2. Практика проведення загальних зборів громадян	
			39.	1.3. Відкриті зустрічі посадових осіб ОМС з громадянами (обміну інформацією щодо поточних політичних ініціатив, роз'яснення, звіти)	
		40.	1.4. Затвердження програм сприяння розвитку громадянського суспільства та фінансова підтримка громадських організацій з місцевого бюджету		
		2. Взаємодія з дорадчими органами	41.	2.1. Створення правових умов для функціонування громадської ради	
			42.	2.2. Створення правових умов для функціонування молодіжної ради	
			43.	2.3. Створення правових умов для функціонування інших дорадчих структур (комісії, ради, комітети тощо)	
		3. Взаємодія з вразливими групами	44.	3.1. Створення умов для співпраці з вразливими групами (ВПО, молодь, жінки, ветерани, люди з інвалідністю, люди похилого віку)	
			45.	3.2. Спільне планування (розробка планів чи програм по забезпеченню самозайнятості, забезпеченню прав дітей та молоді, інтеграції ВПО тощо).	
		ОГС	1. Навчання ОГС та ОМС	46.	1.1. Проведення тренінгів та семінарів для ОГС та ОМС за конкретними питаннями, пов'язаними з процесом реалізації місцевих політик
			2. Адвокація проектів місцевих політик	47.	2.1. Проведення ОГС заходів адвокації проектів місцевих політик
			3. Вплив дорадчих	48.	3.1. Істотність ролі громадської ради (ГР) у виробленні політик

		органів на вироблення політик	49.	3.2. Істотність ролі молодіжної ради у виробленні політик
			50.	3.3. Практика функціонування інших консультативно-дорадчих структур (ради ВПО, підприємців, жінок, ветеранів, людей з інвалідністю, людей похилого віку)
		4. Залучення шкільної молоді	51.	4.1. Розвиток шкільного самоврядування
		5. Залучення органів самоорганізації населення	52.	5.1. Дієвість органів самоорганізації населення (ООН)
4. Партнерство	ОМ С та ОГС	1. Бюджети участі	53.	1.1. Функціонування бюджету участі
			54.	1.2. Функціонування громадського шкільного бюджету
		2. Постійні робочі групи	55.	2.1. Постійно діючі робочі групи в рамках процесу стратегічного планування
			56.	2.2. Постійно діючі робочі групи поза рамками процесу стратегічного планування

Джерела даних для оцінювання показників (індикаторів) оцінювання громадянської участі на місцевому рівні

Матеріали таких досліджень як «[Бенчмаркінг доброго врядування](#)», «[Методологія визначення індексу місцевої е-демократії](#)», «[Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні](#)», «[Посібник з питань партисипативної демократії \(демократії участі\) на місцевому рівні](#)», «[Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування](#)» дають вичерпну інформацію щодо джерел даних для показників (індикаторів) оцінювання громадянської участі на місцевому рівні, способів отримання цих даних.

У **додатках 11-12** цього дослідження детально описані джерела даних для показників (індикаторів) оцінювання громадянської участі на місцевому рівні та способи отримання даних, які використовуються у пропонованій методиці оцінки громадянської участі (МОГУ).

Одним із ключових джерел інформації для оцінки громадянської участі за відповідними показниками можна вважати анкетування ключових учасників процесу – органів місцевого самоврядування, неурядових організацій, бізнесу та громадськості. Вище наведені дослідження містять опис і приклади відповідних опитувальників.

У **додатках 9,10,12** цього дослідження наведені приклади відповідних опитувальників для отримання відповідних даних для показників (індикаторів) оцінювання громадянської участі на місцевому рівні, які використовуються у пропонованій методиці оцінки громадянської участі (МОГУ).

Важливо відзначити, що Опитувальник CLEAR (**додаток 10**) Діагностичного інструментарію Ради Європи щодо оцінки участі громадян у публічному

(громадському) житті на місцевому рівні є вкрай важливим на 2-му (поглибленому) рівні роботи з громадами за Матрицею громадянської участі (варіант 1). При цьому цей процес має бути забезпечений відповідними роз'ясненнями для учасників опитування щодо контексту запитань

Шкала оцінки рівня громадянської участі на рівні громади

Практично у всіх дослідженнях щодо рівня громадянської участі чи рівня демократичності врядування в громадах оцінка проводилась під час фокус груп, обговорень тощо. Лише окремі дослідження використовували бальну шкалу оцінки, зокрема.

У [Дослідженні механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою](#) для оцінки механізмів залучення учасникам дослідження було запропоновано оцінити за 5-ти бальною шкалою від 1 до 5 рівень ефективності методів за різними критеріями. Оцінювання відбувалось за 6 основними критеріями: 1) рівень впливу жителів на процес прийняття рішень; 2) рівень залучення жителів; 3) можливість залучення вразливих категорій жителів; 4) частота використання механізму; 5) легкість впровадження методу; 6) загальна ефективність методу. За результатами оцінок учасників дослідження найбільш ефективним методом залучення «Контактний центр міста Києва – 1551»:

	Механізми залучення жителів	Критерії оцінки						Усередне но
		1	2	3	4	5	6	
1	Контактний центр міста Києва 1551	2,7	3,1	4,1	4,4	4,3	2,7	3,6

18	Громадська експертиза	1,7	1,8	1,8	1,6	1,7	1,9	1,8

Одним із методів оцінки, зокрема щодо оціни ефективності роботи і підзвітності ОМС є анкетування та порівняння результатів відповідей на анкети. Такий метод бу використаний в конкурсі [ПРОЄКТ USAID «ГОВЕРЛА» \(підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування\). анкета-заявка для відбору громад](#)). Серед запитань анкети були пункти, які стосувалися громадянської участі і в подальшому оцінювалися для виявлення переможців.

[Бенчмаркінг доброго врядування](#) (БДВ) для оцінки рівня впровадження принципів доброго врядування та їх складових ОМС на першому етапі процесу бенчмаркінгу проводиться опитування, на другому етапі здійснюється аналіз результатів опитування та порівняння їх з результатами, отриманими у попередніх дослідженнях або в інших ОМС. Заповнення опитувальників проводиться шляхом позначення відповідної оцінки навпроти твердження-запитання, а саме:

- «0» — НІ, важко відповісти, не існує інформації;
- «1» — ДУЖЕ РІДКО, обмеженість в реалізації;

- «2» — КОЛИ ЯК, планується, ПОЧАТОК ВПРОВАДЖЕННЯ;
 «3» — ТАК, впроваджується;
 «4» — СИСТЕМНО ВПРОВАДЖУЄТЬСЯ, ДІЛИМОСЯ ДОСВІДОМ

Якщо результат:

- менше 2 – принцип практично не впроваджений;
- більше 3 – впроваджений;
- ближче до 4 – відмінно впроваджений.

Загальна оцінка впровадження ОМС принципів доброго врядування обраховується як сума оцінок по кожному з 12 принципів, розділена на 12 (середнє арифметичне) – число $C=(A1+A2+ \dots +A12)/12$

На додаток опитування можна використовувати:

Порівняння результатів оцінки, проведених в різних ОМС, що дозволяє виявити найбільш результативні сектори/напрями діяльності та запозичити кращий досвід, які за існуючої на час дослідження ситуації та чинного законодавства забезпечили досягнення максимально можливих результатів.

Порівняння результатів декількох оцінок, проведених для одного ОМС через певний проміжок часу, що дозволяє відслідковувати динаміку процесів і, відповідно, управляти ефективністю роботи ОМС за допомогою використання невеликої кількості цифрових показників (результати оцінки індикаторів, які можуть варіювати від 0 до 4). Тобто періодичне проведення процедури бенчмаркінгу доброго врядування ОМС можна розглядати як елемент впровадження широко застосовуваної у світі методології перфоменс менеджменту (performance management) – управління з орієнтацією на результат і досягнення заздалегідь встановлених цілей.

Саме цей підхід бенчмаркінгу доброго врядування пропонується використати у методології оцінки громадянської участі (МОГУ) у форматі Матриці оцінки громадянської участі, яка включає рівні участі ключових суб'єктів (ОМС і ОГС/громадськість) у процесі прийняття політичних рішень на рівні територіальної громади на основі відповідних показників (індикаторів) оцінки.

Рівні участі		Показники/індикатори оцінки (критерії базової порівняльної оцінки)	Стан прогресу (динаміка) досягнення результатів					Сума балів	
			0,0	0,25	0,5	0,75	1,0		
1. Інформування	ОМС	1. Доступ до ключових документів							
		2. Забезпечення публічності процесів в громаді							
		3. Забезпечення зворотнього зв'язку з громадянами							
	ОГС	1. Публічність ОГС							
		2. Проведення інформаційних кампаній							
2. Консультації	ОМС	1. Забезпечення умов для громадянської участі							
		2. Відкритість влади							

		3. Забезпечення системи зворотнього зв'язку з ОГС/громадськістю							
		4. Участь громадян у плануванні розвитку громади							
	ОГС	1. Мережа місцевих ОГС							
		2. Активність місцевих ОГС							
		3. Співпраця ОГС з ОМС							
		4. Співпраця ОГС з громадянами							
3. Діалог	ОМС	1. Забезпечення діалогу з ОГС/громадянами							
		2. Взаємодія з дорадчими органами							
		3. Взаємодія з вразливими групами							
	ОГС	1. Навчання ОГС та ОМС							
		2. Адвокація проектів місцевих політик							
		3. Вплив дорадчих органів на вироблення політик							
		4. Залучення шкільної молоді							
		5. Залучення органів самоорганізації населення							
4. Партнерство	ОМС та ОГС	1. Бюджети участі							
		2. Постійні робочі групи							

Додатки

Додатки до Аналітичного дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад

Додаток 1

Перелік джерела інформації дослідження

№	Розділ дослідження	Назва джерела (дослідження/посібника)	Авторство джерела (програма, проект, платформа)
1.	1. Поняття демократії і громадянської участі	Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні	Європейський комітет з питань місцевої та регіональної демократії (CDLR) Ради Європи
2.	2. Аналіз існуючих методологій дослідження поняття «Громадянської участі»	«Кодекс рекомендованих норм громадянської участі у процесі прийняття рішень»	Конференція міжнародних неурядових організацій Ради Європи
3.		Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень»	Комітет міністрів Ради Європи
4.		Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні»	Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (IDEA)
5.		Бенчмаркінг доброго врядування	Рада Європи, програма «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні»
6.		Посібник «Інструменти громадської участі в Україні»	Лебідь А. Є, Назаров М. С. Сумський ДУ
7.	Аналіз досліджень щодо методик та інструментів «Громадянської участі»	«Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання»	Центр політико-правових реформ
8.		«Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень»	Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій Вінницької області
9.		«Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування»	Проект USAID ДІАЛОГ, який впроваджується Асоціацією міст України
10.		Інструменти локальної демократії	Мережа ХАБІВ Громадянського суспільства
11.		Ефективні інструменти впливу громадськості на процес прийняття рішень органами влади	Мережа ХАБІВ Громадянського суспільства
12.		«Адвокаційна діяльність НУО на місцевому рівні: етапи, інструменти та практичні поради»	ГО «Аналітично-адвокаційний центр «Львівський

		регуляторний хаб”, Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ в рамках «Програма сприяння громадській активності «Долучайся!» USAID
13.	«Партисипація у стратегуванні розвитку громади. Досвід територіальних громад Донеччини та Луганщини»	ПРООН
14.	Дослідженням механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою	Аналітичний центр CEDOS в рамках проекту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні»
15.	«Ефективна організація роботи громадської ради при органі місцевого самоврядування»	Центр політичних студій та аналітики «Ейдос»
16.	Єдина платформа місцевої електронної демократії (e-DEM)	Створено в рамках швейцарсько-української програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP)
17.	Взаємодія	Державний вебпортал
18.	Open budget	Державний вебпортал
19.	Модуль громадської участі (eDem)	Програма сприяння громадській активності «Долучайся!» USAID
20.	DREAM	Державна екосистема управління відновленням
21.	«Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання».	Центр політико-правових реформ
22.	Аналітичний звіт за результатами моніторингу інструментів участі в 14 громадах Донецької та Луганської областей	ГО «Точка доступу» в рамках проекту ГС «Форум НДО в Україна» за підтримки Посольства Великої Британії в Україні.
23.	Звіт про залучення мешканців до процесу прийняття рішень на Рівненщині	Громадянська мережа ОПОРА
24.	Дослідження локальних політик і програм: як ВПО долучені до життя громад?	Програма «Єднання заради дії» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX)
25.	Громадські слухання у процедурі оцінки впливу на довкілля: аналіз	МБО «Екологія-Право-Людина» в рамках

	практики та рекомендації із вдосконалення	проекту «Громадська синергія»
26.	Консультації з громадськістю – інструмент діалогу між владою та громадою	Аналітична мережа UPLAN
27.	«Положення про місцеві ініціативи в місті Тернополі»	Асоціація міст України
28.	Організація роботи із зверненнями громадян в органах місцевого самоврядування	Пожарський С.І. Чорноморський національний університет
29.	Електронні петиції в Україні»	Центр розвитку інновацій
30.	Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади: крок за кроком	Український незалежний центр політичних досліджень
31.	Розвиток інституту ОСН в умовах політики децентралізації влади в Україні	Асоціація Сприяння Самоорганізації Населення
32.	Дорожня карта до самозарадності громадського сектору. Регіональний порядок денний на 2022-2026 роки	ГО ICAP Єднання
33.	Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах — членах Ради Європи	Європейський центр некомерційного права (ECNL).
34.	Гендерно орієнтоване врядування	Національний Демократичний Інститут
35.	Молодіжна політика в об'єднаних територіальних громадах	Програми «Молодіжний працівник» Міністерства молоді та спорту України
36.	Каталог кращих практик молодіжної роботи	України
37.	Інструменти громадської участі для людей поважного віку	Громадська організація «Суспільство і право»
38.	Дослідження локальних політик і програм: як ВПО долучені до життя громад?	ГО ICAP Єднання
39.	Інструментарій Ради Європи з питань громадської участі	Проект Ради Європи «Сприяння участі громадян в демократичному процесі прийняття рішень».
40.	Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах	ІКЦ «Легальний статус»
41.	Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування	Асоціація міст України
42.	Інструменти місцевої демократії в умовах пандемії COVID-19	Програма «Громадськість за демократизацію»

			підтримки Міжнародного фонду «Відродження»,
43.		Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні	Проект Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні»
44.		Використання інструментів місцевої демократії під час дії воєнного стану	Фонд Східна Європа у межах проекту «Фенікс»
45.		Потреби та проблеми організацій громадянського суспільства (ОГС) України в умовах війни	Програма Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні»
46.		Експертне роз'яснення. Використання інструментів місцевої демократії під час дії воєнного стану»	ГО Центр Іноваційного розвитку
47.	4. Аналіз досліджень щодо оцінки методів та інструментів «Громадянської участі»	Методологія визначення індексу місцевої е-демократії	Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (IDEA)
48.		Посібник «Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні»	Європейський комітет з питань місцевої та регіональної демократії (CDLR) Ради Європи
49.		Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні	Фундація «Відкрите суспільство»
50.		Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування	ГО «Український Інститут Майбутнього»
51.		«Індикатори успішності та їх інструменти в системі управління місцевими громадами»	Незалежний аналітичний центр Cedos
52.		Індикатори успішності органів місцевого самоврядування	
53.		Взаємодія між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством у Харкові	

Рівні співпраці влади і громади: шість типологій громадянської участі

«Драбина громадянської участі» Шеррі Арнштайн (1969)

«Драбина участі» включає 8 ступенів, які можна об'єднати в 3 категорії (етапи).

Етап 1 — Неучасть (жодної влади громадян)

Маніпуляція. Коли представники влади створюють для громадян ілюзію участі. Вони створюють, наприклад, консультативні комітети, які начебто надають громадянам владу і вплив на прийняття рішень. Проте насправді громадяни не мають жодного впливу і лише забезпечують підтримку політиків чи їх інформаційних кампаній.

Терапія (декорування). Коли представники влади створюють програми «псевдоучасті», які намагаються переконати громадян, що саме вони є проблемою. Хоча насправді проблеми полягають у політиках та неефективній роботі інституцій. На цьому ступені громадяни борються з наслідками проблем, а не з їх причинами.

Етап 2 — Символічність (фальшива влада)

Інформування. Коли представники влади проводять виключно односторонню комунікацію з громадянами без зворотного зв'язку. Наприклад, уникають відповідей на запити, не інформують про результати звернень, або ж влаштовують пресконференції без можливості поставити будь-яке запитання й отримати вичерпну відповідь. Або надають громадянам лише поверхневу інформацію, яка зазвичай не несе цінності.

Консультація. Коли між представниками влади та громадянами вже існують консультаційні процеси, проте вони все ще є удаваними. Насамперед через те, що немає жодних гарантій, що проблеми громадян висловлені на громадських консультаціях/слуханнях будуть реально взяті до уваги та вирішені. А представники влади на цьому ступені сприймають людей як статистичні дані «для галочки», а слухання — як нагоду для підсилення образу «я з народом».

Розміщення. Коли з метою заспокоєння, громадянам надають обмежений доступ до впливу на політичні процеси, а участь є символічною. Громадян залучають до рад чи комісій, аби показати, що вони були залучені. Представники влади можуть залучити до громадської ради при міністерстві кількох «гідних бідняків», які презентуватимуть громаду і матимуть

можливість висловлюватися. Проте, реально впливу в них не буде, бо більшість у раді складають владні еліти.

Етап 3 — Участь громадян (фактична влада)

Партнерство. Коли між громадянами та представниками влади стирається принцип «ми — вони», а з'являється взаємосприйняття як партнерів. Коли між ними з'являються переговори, які дозволяють громадянам домовитися про кращі угоди, накладати вето на рішення, ділитися фінансуванням або висувати запити, які принаймні частково виконуються. Це перший ступені, коли влада реально перерозподіляється і належить народу, а не лише представникам влади. *Партнерство народжується зазвичай завдяки ініціативі громадян через протести, кампанії та громадські організації.*

Делегована влада. Коли частина повноважень щодо фінансування, управління чи контролю делегована громадянам, громадським об'єднанням чи корпораціям, які керують певною програмою громади.

Громадянський контроль. Найвищий ступінь участі, коли громадяни мають вирішальне слово у процесі прийняття рішень. Коли «жителі можуть керувати програмою чи установою, повністю відповідати за політику та управлінські аспекти, а також мати можливість домовитися про умови, за яких «сторонні» можуть змінити їх». Громадянський контроль реалізований якісно, коли, наприклад, державне фінансування надходить безпосередньо до громадської організації, а організація самостійно вирішує як розподілити фінансування.

Типологія інструментів участі за Геном Роу та Лінн Фрьюер (2000)

В дослідженні «Типологія механізмів громадянського залучення» наведений повний перелік усіх можливих інструментів участі (понад сотню). Для впорядкування матеріалу автори розробили власну типологію, в яку включили ті інструменти, що наразі діють в Європі та США.

Отже, існує три рівні залучення: I. Комунікація, яка розділяється на 4 типи; II. Консультація (6 типів) та III. Участь (4 типи). Типи не мають окремих назв, як сходинки у Арнштайн, вони просто пронумеровані та розташовані від найменш до найбільш учасницьких.

Т и п	Опис	Інструмент участі
I. Комунікація		
1	Традиційний інструмент комунікації, що зазвичай використовується в програмах з інформування населення, зокрема ЗМІ	Інформаційне оповіщення через телебачення, газети чи радіо
2	Ці інструменти участі базуються на ідеї, що громадяни радше самі прийдуть за інформацією, а не навпаки. Це потребує активної та зацікавленої позиції громадян. В Україні громадські слухання часто розуміють як чи не єдиний офлайнний інструмент участі і повсюдно його застосовують. Насправді ж вони є інструментом, в першу чергу, для розтлумачення, інформування про діяльність чи плани державних органів, який не передбачає участі громадян у прийнятті рішень.	Громадські слухання; зустрічі з громадою (з секцією питань-відповідей)
3	Ці інструменти участі базуються на ідеї, що громадяни самі знайдуть і ознайомиться із необхідною інформацією. Більш сучасні методи полягають у поширенні інформації через Інтернет (сайти місцевої ради, сторінки у соціальних мережах). Хоча інформація, що потрапляє до громадян, підготовлена владою, але глядачі самі роблять вибір, що дивитися і коли. Центри можуть забезпечити особистий контакт із громадянами, але робітники центрів переказують лише відібрану для них інформацію, а отже громадянин користується другорядним джерелом інформації.	Інформаційні центри при міськрадах; кабельне телебачення (спеціалізовані канали); інформація в інтернеті

4	<p>Так само, як і в інструментах 3 типу, участь повністю залежить від ініціативи громадянина. Інформація гнучка; вона є відповіддю на індивідуальний запит. Контакту віч-на-віч немає, інформація передається через телефон. Гаряча лінія дозволяє громадянам отримати відповідь на конкретне питання, що стосується відповідної проблематики.</p>	<p>Гаряча лінія, інтернет-сайт для збору звернень громадян (наприклад, «Відкрите місто»), контактні центри 1551 у Києві, 1535 в Одесі)</p>
II. Консультація		
1	<p>Інструменти цього типу є висококонтрольованим способом отримання відповіді (державою від громадян) на конкретне питання і з великої вибірки. Кількість даних тут важливіша за якість (тут немає полегшення процесу пригадування, відповіді закриті або обмежені, немає особистісного контакту). Внутрішні ресурси цих інструментів включають можливість прямого впливу на процес згадування («так» у випадку референдумів, «ні» для анкет, опитувань громадської думки і дорадчого референдуму чи то «преферендуму») і на те, наскільки точною є передача повідомлення (поштою чи телефоном, шляхом телеголосування тощо).</p>	<p>Опитування громадської думки; референдум; анкетні дослідження; телеголосування (голосування під час телешоу)</p>
2	<p>Цей тип передбачає отримання відкритої відповіді на важливе питання. Документ розсилається низці потенційно зацікавлених осіб (зазвичай, представникам активних громадських груп чи інших організацій), при цьому вони повинні встигнути надати свої коментарі до попередньо встановленої кінцевої дати. Передбачається, що широка громадськість делегує своє право приймати рішення цим представникам, проте це може бути проблематично, оскільки громадяни не були попередньо проінформовані. Більш широку громадськість здатні залучити форми третього типу.</p>	<p>Консультації</p>
3	<p>Подібний до 2 типу, але без контрольованого відбору. Окремі депутати мають сайти і заохочують громадян звертатися до них по електронній пошті.</p>	<p>Електронні консультації (обговорення проектів нормативно-правових актів на сайтах органів влади, наприклад, КМДА)</p>
4	<p>Цей тип консультації надає перевагу якості інформації над кількістю; для того, щоб отримати інформацію, необхідно докласти зусиль і провести особисту зустріч. Найпоширеніший інструмент — фокус-група: близько десяти осіб, які дискутують на обрану тему. Проте тут влада не надає інформації у відповідь, тому фокус-група є саме консультаційною, а не учасницькою.</p>	<p>Фокус-група</p>
5	<p>Цей тип нагадує 4 тип, але з відмінністю в тому, що немає контрольованого відбору учасників. Зустрічі проходять мінімум у три сесії, зібрання модерує лідер дискусії. Відкритий простір залучає велику кількість учасників, які самі обирають проблемні питання і обговорюють їх в малих дискусійних групах (воркшопах), а потім презентують результати на фінальній пленарній сесії.</p>	<p>Обговорення в колах (наприклад, під час обговорення програми та умов конкурсу «Територія гідності»); Відкритий простір</p>

6	Основним прикладом є громадянська панель (наприклад, панель здоров'я). На відміну від двох попередніх типів, групи учасників збираються кілька разів на рік, щоб обговорити різні питання, при цьому періодично склад учасників змінюється повністю. По закінченню кожної зустрічі, учасники висловлюють свої думки шляхом таємного голосування.	Громадянська панель
III. Участь		
1	Інструменти цього типу характеризуються контрольованим доббором учасників, груповими дискусіями з можливістю контакту віч-на-віч, необмеженими відповідями учасників, і гнучкою інформацією від організаторів, які зазвичай виступають у якості експертів і готові відповідати на питання громади протягом кількадечного заходу. Висновки, отримані після роботи з групою, можуть бути неструктуровані і залежати від низки соціальних та психологічних факторів групи.	Воркшоп, майстерня прямої дії; громадське журі ; консенсусна конференція
2	За своєю структурою ці інструменти нагадують 1 тип, з тою лише різницею, що тут немає полегшення процесу отримання інформації. При цьому використовуються малі групи учасників (представників громади), яких залучають до прийняття рішень і які вже мають готові знання і доступ до всієї інформації, необхідної задля розв'язання проблеми.	Договірна нормотворчість ; спеціальна комісія (task force)
3	Схожий на тип 1, але з тією суттєвою відмінністю, що збір думок тут структурований. У випадку дорадчого опитування, відібрані учасники опитуються двічі — до і після обговорення проблеми (і опитування експертів); що забезпечує добре структурований збір думок.	Дорадче опитування ; планувальні осередки
4	Цей тип відрізняється від інших в кількох вимірах. Важливою ознакою є те, що відбір учасників є неконтрольованим і немає полегшення процесу пригадування інформації, при цьому збір думок є структурованим. Типовим прикладом є громадське зібрання проводиться після дебатів між учасниками.	Міське зібрання з голосуванням

Типологія Роу-Фрюер — хоча дослідники й прагнули огорнути увесь можливий об'єм інструментів участі — все-таки є не дуже зручною для орієнтації. Першою вадою є нумерація типів замість назв (орієнтація в сходинок у Арнштайн набагато легша), а другою — надмірно загальна класифікація. Враховуючи варіативність інструментів, лише трьох рівнів участі може бути недостатньо.

«Спектр громадської участі» Міжнародної асоціації громадської участі

Необхідність чітко визначити етапи процесу залучення громади підбурює чільні організації до розробки максимально зручних типологій. Так, Міжнародна асоціація громадської участі (International Association for Public Participation, IAP2) уклали «Спектр громадської участі», де виокремили 5 рівнів зростання громадянського впливу (від найслабшого до найсильнішого): Інформування, Консультація, Залучення, Співпраця, Уповноваження. Перевагою цієї типології є те, що кожен рівень участі описано як з точки зору держави-організатора, так і громад-учасників. Наразі «Спектр» є одним з найпопулярніших інструментів для оцінки зростання впливу громади на прийняття рішень.

	Інформування	Консультація	Залучення	Співпраця	Уповноваження
Мета участі громади	Забезпечення громадян якісною, збалансованою та об'єктивною	Отримати відгук від громади стосовно аналізу,	Працювати із громадою протягом усього процесу, аби пересвідчитися, що громадська	Працювати із громадою на засадах повноправного партнерства в кожному	Громада бере остаточне прийняття рішень в свої руки

	інформацією. Вона допоможе їм у розумінні проблем та пошуку альтернатив, можливостей і рішень	альтернатив і (або) рішень	думка була коректно зрозуміла і врахована	з етапів прийняття рішень, включно з розробкою альтернатив і визначенням найкращих рішень	
Обіцянка влади	Ми будемо тримати вас в курсі	Ми будемо тримати вас в курсі, будемо прислухатися, розуміти ваші занепокоєння та сподівання, і пояснювати, як громада впливає на прийняття остаточних рішень	Ми будемо працювати з вами, аби впевнитися в тому, що висловлені вами пропозиції та зауваження прямо відбиваються в розроблених альтернативах, і пояснювати, як ваші коментарі впливають на прийняття остаточних рішень	Ми будемо звертатися безпосередньо до вас за порадами та новими ідеями для прийняття рішень. Ми будемо максимально використовувати ваші поради і рекомендації для прийняття остаточного рішення	Ми втілюємо в життя ті рішення, які приймаєте ви
Приклади інструментів	Веб-сторінки, відкриті офіси, відкриті звіти (публічне звітування)	Фокус-групи, опитування, публічні зустрічі, публічне обговорення	Майстерні (воркшопи), дорадче опитування (deliberative polling)	Громадські дорадчі комітети, консенсусні заходи (наприклад, consensus conference), учасницьке прийняття рішень	Громадське журі, делеговані рішення, бюлетені

Модель залучення громади Агенції захисту довкілля США

Тема залучення громади є популярною не тільки в сфері прямої участі в політичних рішеннях, а й в інших сферах. Співробітники Агенції захисту довкілля Сполучених Штатів (United States Environmental Protection Agency) виробили модель, яка нагадує дещо змінену модель «Спектра» IAP2, яка описує процес тільки з точки зору державних органів. Кінцеве право прийняття рішення на перших чотирьох рівнях належить державним органам, і лише в останньому — громадянам.

	Пропагування	Обмін інформацією	Рекомендації	Порозуміння	Дії громади
Мета	Надавати інформацію	Надати і обмінятися даними, поглядами та можливими	Отримати корисні і впливові поради чи коментарі	Досягти дієвих домовленостей	Дозволити громадянам діяти

		альтернативами			
Обіцянка влади	Ми будемо тримати вас в курсі	Ми будемо прислухатися, розуміти ваші занепокоєння та сподівання, і пояснювати, як ваші коментарі впливають на прийняття остаточних рішень	Ми будемо враховувати ваші поради, коли будемо приймати рішення	Ми будемо працювати із щирим бажанням розробити таке рішення, яке кожен і кожна з вас будуть підтримувати	Ми будемо підтримувати ваші рішення і сприяти їхньому втіленню
Приклади інструментів	Веб-сторінки, гарячі лінії, прес-релізи	Індивідуальні та публічні зустрічі, публічне обговорення, відкриті сесії/громадські обговорення, воркшопи	Громадські ради, зустрічі для визначення рамок проекту (scoping session), діалог для вироблення політики в певній галузі (policy dialogue), спеціальна комісія (task force), спільне розслідування (joint fact-finding)	Громадські дорадчі комітети, консенсусні заходи, учасницьке прийняття рішень, визначення принципів (statement of principles), концесійний акт (settlement agreement , consent decree/order)	Галузева ініціатива (industry sector initiative), волонтерські програми, дії громади для відновлення середовища (community action for a renewed environment), форум стабільного розвитку (sustainability forum)

«Напрямки залучення» Національної коаліції діалогу і свободи США

В оригінальній таблиці «Структури» кожен з рівнів залучення (тут вони називаються «напрямами» детально розписаний в категоріях, що дозволяють зрозуміти, які соціальні проблеми потребують кожного з рівнів залучення, які інструменти краще використати і яку стратегію обрати організаторам. Важливою перевагою «Структури» та її відмінністю від інших типологій є те, що низькі рівні залучення не критикуються, а навпаки — визначаються як корисні для певних цілей.

Первинна мета	Напрямок залучення	Ключові завдання	Стратегія для організаторів	Відповідні інструменти участі
---------------	--------------------	------------------	-----------------------------	-------------------------------

<p>Заохотити окремих людей і групи дізнатися більше про себе, свою спільноту чи проблемне питання, і, по можливості, придумати новаторське рішення</p>	<p>Дослідження</p>	<p>Усунути підозри; створити простір, що надихатиме на проведення різнопланового спілкування; використовувати і традиції і символи, щоб люди відкрились і слухали одне одного</p>	<p>Надихнути нові рішення і налагодити зв'язки шляхом створення простору, який допоможе людям ділитися своїми думками, почуттями та ідеями</p>	<p>Міжгруповий діалог в класі, відкритий простір, освітні кола, освітні ради (wisdom council), Сократове кафе (Socrates cafe), світове кафе (world cafe), позитивні інтерв'ю (appreciative inquiry), діалог Бома (Bohm dialogue)</p>
<p>Розв'язати конфлікт, пришвидшити особисте заспокоєння і зростання та покращити стосунки між групами</p>	<p>Трансформація конфлікту</p>	<p>Створити безпечне місце, де можна послухати кожного, побудувати довіру, поділитися особистою історією і поглядами</p>	<p>Створити безпечний простір для людей із різними поглядами, щоб вони могли поділитися своїм персональним досвідом і відчуттями, що їх почули. Часто для того, щоб провести попередню підготовку для подальшої дискусії і спільних дій</p>	<p>Стабільний діалог (Sustained dialogue), міжгруповий діалог у спільнотах, медіація жертва-кривдник (Victim-Offender Mediation), співчутливе слухання (compassionate listening), Проект публічної розмови (Public Conversation Project dialogue)</p>
<p>Вплинути на публічне рішення та позицію громади; підвищити громадську обізнаність</p>	<p>Прийняття рішення</p>	<p>Назвати і окреслити проблему відверто, зваживши усі точки зору та врахувавши різні позиції; виявити суспільні цінності та обговорити можливі рішення</p>	<p>Залучити репрезентативні групи громадян до обговорення складних політичних питань. В ідеалі, цей процес повинен впливати на подальше вироблення політики</p>	<p>Форуми з національних питань, громадське журі (citizen jury), дорадче опитування (deliberative polling), консенсусна конференція, міські зібрання 21 століття (21st Century Town Meetings), шаретти з міського планування (charrettes), громадська розробка альтернатив (Citizen Choisework)</p>

Уповноважити окремих людей і групи розв'язувати складні проблеми і брати на себе відповідальність за свої рішення	Спільні дії	Застосувати діалог і обмірковування задля генерації нових ідей і суспільних дій; спільна розробка і втілення планів дій	Підсилити інтеграцію різних осіб, секторів, організації тощо, зацікавлених в проблемі	Навчальні кола , позитивні інтерв'ю (appreciative inquiry), подальші пошуки (future search)
---	--------------------	---	---	---

Додаток 3

Принципи доброго врядування на місцевому рівні:

- 1) чесне проведення виборів, представництво та участь — для забезпечення реальних можливостей всіх людей мати право голосу у місцевій публічній діяльності;
- 2) зворотний зв'язок, чутливість — для забезпечення того, щоб місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування задовольняли законні очікування та потреби людей;
- 3) ефективність та результативність — для забезпечення досягнення цілей при найбільш оптимальному використанні ресурсів;
- 4) відкритість і прозорість — для забезпечення публічного доступу до інформації та сприяння розумінню того, як реалізується місцева публічна діяльність;
- 5) верховенство права — для забезпечення справедливості, неупередженості та передбачуваності;
- 6) етична поведінка — для забезпечення того, щоб публічні інтереси переважали над приватними;
- 7) компетентність і спроможність — для забезпечення того, щоб депутати місцевих рад та публічні службовці могли добре виконувати свої обов'язки;
- 8) інноваційність та відкритість до змін — для забезпечення отримання переваг від нових рішень та кращих практик;
- 9) сталий розвиток та стратегічна орієнтація — для врахування інтересів майбутніх поколінь;
- 10) раціональне управління фінансами — для забезпечення розсудливого та продуктивного використання ресурсів держави і територіальних громад;
- 11) права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість — для забезпечення того, щоб всі люди були захищеними та поважались, і щоб жоден не був дискримінований або виключений/ігнорований;
- 12) підзвітність — для забезпечення того, щоб депутати місцевих рад та публічні службовці брали

Детальний опис діяльностей, що забезпечують можливість реалізації положень 12 принципів Доброго врядування

Принцип 1. Чесне проведення виборів, представництво та участь

- Місцеві вибори проводяться відкрито та чесно, відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства і без будь-яких фальсифікацій.
- Люди перебувають в центрі публічної діяльності та за чітко визначеними шляхами залучені до публічного життя на місцевому рівні.
- Всі чоловіки та жінки можуть мати право голосу при прийнятті рішень як безпосередньо, так і через легітимні посередницькі органи, що представляють їхні інтереси. Така широка участь базується на свободах волевиявлення/самовираження, зібрань та об'єднань.

- Голоси всіх людей, включаючи й тих, які належать до найменш захищених та найбільш вразливих груп, є почутими та беруться до уваги при прийнятті рішень, включаючи й рішення щодо розподілу ресурсів.
- Завжди має місце чесна спроба узгодити різні законні інтереси та досягти широкого консенсусу у пошуках того, що є найкращим в інтересах всієї громади та як цього можна досягти.
- Рішення приймаються волею більшості, при цьому поважаються права та законні інтереси меншості.

Принцип 2. Зворотний зв'язок

- Завдання, правила, структури та процедури пристосовані до законних очікувань та потреб людей.
- Послуги надаються, а запити та скарги розглядаються у прийнятні часові терміни.

Принцип 3. Ефективність і результативність

- Результати відповідають поставленим цілям.
- Наявні ресурси використовуються найкращим з можливих способів.
- Системи управління ефективністю діяльності (Performance Management systems - «Системи управління ефективністю діяльності») дозволяють оцінити та підвищити ефективність та результативність послуг.
- Регулярно проводяться аудити для оцінки та поліпшення діяльності.

Принцип 4. Відкритість і прозорість

- Рішення приймаються і реалізуються відповідно до правил і вимог чинного законодавства.
- Існує публічний доступ до всієї інформації, за винятком тієї, доступ до якої обмежено на підставі закону (наприклад, для захисту приватності чи забезпечення чесності процедури закупівель).
- Інформація про рішення, реалізацію політик та результати, є доступною громадськості у такий спосіб, який дає їй змогу ефективно слідкувати за діяльністю органів місцевого самоврядування та долучатися до неї.

Принцип 5. Верховенство права

- Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування дотримуються закону та рішень суду.
- Правила і нормативно-правові акти приймаються в установленому законом порядку та реалізуються неупереджено.

Принцип 6. Етична поведінка

- Публічні цінності завжди переважають над індивідуальними інтересами.
- Існують ефективні засоби запобігання та боротьби з усіма формами корупції.
- Про конфлікти інтересів оголошується вчасно, а залучені до цього особи повинні утримуватися від участі у прийнятті відповідних рішень.

Принцип 7. Компетентність і спроможність

- Професійні навички тих, хто здійснює управління, постійно підтримуються та вдосконалюються для покращення результатів їхньої роботи та впливу.
- Публічні службовці мотивовані і заохочуються до постійного вдосконалення.
- Розробляються і використовуються практичні методи та процедури для трансформування знань у спроможність і отримання кращих результатів.

Принцип 8. Інноваційність та відкритість до змін

- Ведеться пошук нових та ефективних шляхів вирішення проблем, і перевага надається сучасним методам надання послуг.
- Існує готовність реалізовувати пілотні та випробовувати нові програми і вивчати досвід інших.
- Створюється сприятливий клімат для змін задля досягнення кращих результатів.

Принцип 9. Сталий розвиток та стратегічна орієнтація

- Потреби майбутніх поколінь беруться до уваги в поточній діяльності і політиці.
- Вимога щодо сталого розвитку громади постійно береться до уваги.

- Рішення приймаються з урахуванням усіх видів витрат, як то екологічні, структурні, фінансові, економічні чи соціальні, з метою запобігання передачі проблем та напруги наступним поколінням.
- Існує розгорнуте та стратегічне бачення майбутнього місцевої громади з розумінням того, що є необхідним для такого розвитку.
- Існує розуміння проблем історичного, культурного та соціального характеру, на якому ґрунтується це бачення.

Принцип 10. Раціональне управління фінансами

- Розміри платежів не перевищують вартості послуг, що надаються, та занадто не скорочують попит, зокрема коли йдеться про важливі публічні послуги.
- Економічність спостерігається при управлінні фінансами, в тому числі під час взяття зобов'язань по кредитах та їхнього використання, під час оцінки ресурсів, прибутків і резервів та при використанні непередбачених прибутків.
- Розробляються багаторічні бюджетні плани у консультаціях з населенням.
- Здійснюється належна оцінка та управління ризиками, в тому числі шляхом оприлюднення консолідованих рахунків та, у випадку державно-приватних партнерств, шляхом реалістичного розподілу ризиків.
- Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування беруть участь у організації заходів з міжмуніципальної солідарності, чесного розподілу витрат і доходів та зменшення ризиків (системи вирівнювання, міжмуніципальна співпраця, розподіл ризиків тощо).

Принцип 11. Права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість

- В межах сфери впливу місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування права людини поважаються, захищаються та реалізуються. Ведеться боротьба з дискримінацією за будь-якими ознаками.
- Культурне різноманіття вважається цінністю та постійно докладаються зусилля для забезпечення того, щоб усі робили свій внесок у місцеву громаду, ототожнювали себе з громадою та не почували себе виключеними з неї.
- Пропагується соціальна згуртованість та інтеграція слабо розвинутих територій вразливих груп населення.
- Забезпечується доступ до основних послуг, зокрема для найбільш незахищених верств населення.

Принцип 12. Підзвітність

- Всі учасники процесу прийняття рішень, колективні та індивідуальні, несуть відповідальність за свої рішення.
- Рішення повідомляються, пояснюються та можуть бути оскаржені, якщо необхідно.
- Існують ефективні засоби захисту від поганого управління та проти дій місцевої влади, які порушують громадянські права.

Додаток 4

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ			
Механізмами громадянської участі у прийнятті рішень			
Назва	Зміст	Сильні сторони	Недоліки
Інформування			
Електронна петиція	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Особлива форма колективного звернення громадян до органу місцевого самоврядування, яке обов'язкове до розгляду за умови набрання 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Демократичність – не має потреби фізично збирати підписи на підтримку петиції ▪ Дає можливість винести певне питання на розгляд органу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Небезпека фальсифікації (накручування) підписів на підтримку петиції

	необхідної кількості голосів	<p>влади і привернути до нього суспільний резонанс</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Заохочує мешканців співпрацювати і об'єднуватися, ▪ Передбачена процедура інформування про стан розгляду петиції ▪ Передбачена присутність її автора на засіданнях по розгляду пропозиції ▪ Відмова у задоволенні петиції має бути аргументованою 	
Особистий прийом громадян	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Керівники та інші посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян зобов'язані проводити особистий прийом громадян 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Спрощує можливість подати звернення до органів влади, ▪ Передбачене інформування заявника про дату і час прийому. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Запис на особистий прийом відбувається з поданням письмового звернення, без можливості подати його телефоном чи електронно
Запит на публічну інформацію	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Не кожен громадянин володіє достатнім рівнем правової обізнаності для того, щоб усвідомити весь обсяг своїх прав на доступ до інформації, яка, відповідно до українського законодавства, вважається публічною. ▪ Однієї з проблем, що дійсно становлять

		<p>причини подання</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Передбачені різні форми подання запитів: усно, письмово, поштою, факсом, електронною поштою, телефоном, ▪ Орган влади зобов'язаний надати відповідь або мотивовану відмову протягом 5 днів 	серйозну трудність, в сфері доступу до публічної інформації є мова викладу того, чи іншого документу. Нерідко її розуміння є бар'єром для розуміння нормативно-правових актів, різноманітних документів пересічними громадянами
Звернення громадян	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Передбачає необхідність вчинити певні дії, визнати певний правовий статус, розглянути певну ситуацію тощо ▪ Орган влади зобов'язаний надати відповідь або мотивовану відмову протягом 45 днів 	
Консультації			
Місцева ініціатива	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Форма безпосередньої участі мешканців в місцевому самоврядуванні, письмова пропозиція з питань, які мають важливе значення для громади (або її частини) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Заохочує мешканців співпрацювати і об'єднуватись ▪ Розгляд ініціативи є обов'язковим ▪ Передбачена участь і виступ представника ініціативної групи під час розгляду радою 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збір підписів на підтримку ініціативи може відбуватися лише шляхом письмового збору підписів, що потребує значних ресурсів для організації процесу
Громадська експертиза	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Аудит діяльності органу виконавчої влади з боку НУО 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Орган влади зобов'язаний видати розпорядження про проведення експертизи, призначити 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Для проведення експертизи НУО потрібні часові ресурси та компетенції

		<p>відповідальних і надавати запитувани документи</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Передбачена участь НУО, що проводила експертизу, під час розгляду її результатів, ▪ Пропозиції повинні враховуватися при прийнятті рішень ▪ Передбачений механізм інформування про результати експертизи та розгляду пропозицій. 	
<p>Громадські консультації</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Передбачено три форми проведення: <ul style="list-style-type: none"> – публічне обговорення: конференції, форуми, – громадські слухання, круглі столи, збори, зустрічі; – електронні консультації; ▪ вивчення громадської думки: соціологічні дослідження і спостереження, гарячі лінії, ▪ моніторинги 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Механізм електронних консультацій дозволяє громадянам надавати пропозиції, коментарі і зауваження до проектів рішень органів влади ▪ Щороку орган влади зобов'язаний прийняти орієнтовний план консультації ▪ Передбачено інформування про план консультацій та оприлюднення результатів консультацій, ▪ Передбачено, що результати консультацій мають враховуватися при прийнятті рішень 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Процедура механізму консультацій у формі публічних обговорень не детальна ▪ Не визначено, у яких випадках яка з форм консультацій має застосовуватись, що призводить до того, що здебільшого застосовуються електронні консультації

Громадські слухання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Офіційне засідання місцевої ради, ОМВ, на якому заслуховуються зауваження та пропозиції мешканців 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кожен може взяти участь — як фізична особа, так і представник тієї чи іншої організації ▪ Обов'язковий протокол ▪ Пропозиції, які вносяться підлягають обов'язковому розгляду ОМВ ▪ Заслуховувати звіти депутатів про їхню роботу в цілому або стосовно їхньої участі у вирішенні конкретного питання, а також порушувати проблеми та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відсутність визначеного переліку питань, щодо яких проведення громадських слухань є обов'язковим ▪ Рішення приймається більшістю, тому можуть не враховуватись інтереси меншості
Громадські слухання щодо містобудівної документації	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Обов'язковий публічний захід, що здійснюється в рамках процедури громадського обговорення проекту ▪ містобудівної документації для врахування громадських інтересів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Передбачена процедура інформування про результати розгляду пропозицій ▪ Пропозиції реєструються і є обов'язковими до розгляду, відмова має бути аргументованою 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Пропозиції повинні містити обґрунтування з урахуванням вимог законодавства, будівельних норм, державних стандартів. Це вимагає наявності компетенції і знань ▪ Слухання відбувається виключно у формі подання письмових пропозицій, що виключає можливість обговорення, роз'яснення проблемних питань, пошуку консенсусу
Діалог			
Загальні збори громадян за місцем проживання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Форма безпосередньої участі громадян у вирішенні питань 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Можливість їх скликання ініціативними групами 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Необхідність 1000 підписів за рішення під протоколом зборів

	місцевого значення.	<p>громадян, а не лише ОМВ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Можливість винести певне питання на розгляд місцевої ради 	
Органи самоорганізації населення	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Представницький орган для жителів певної території 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Можливість внесення пропозицій до проектів місцевих програм розвитку ▪ Наявність механізмів контролю за реалізацією політики ОМВ ▪ Наявність механізму отримання бюджетного фінансування на свою діяльність 	
Громадські ради	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Представницький орган для жителів певної території 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Забезпечення зв'язку між органами влади та громадянським суспільством ▪ Розгляд питань, які мають важливе суспільне значення. ▪ Моніторинг врахування органу влади пропозицій й зауважень громадськості. ▪ Можливість подавати органи, при якому створені, обов'язкові для розгляду пропозиції від себе або інших НУО щодо формування та реалізації 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Механізм громадської ради не спрямований на врахування інтересів меншості, пошук суспільного консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін

		місцевої політики.	
Консультативно-дорадчий орган	<ul style="list-style-type: none"> Колегіальна установа або орган, які створені при органі публічної влади на постійній чи тимчасовій основі з метою забезпечення участі громадян в управлінні суспільними справами шляхом проведення консультацій з громадськістю, попереднього обговорення питань, віднесених до компетенції органу публічної влади та здійснення громадського контролю за його діяльністю 	<ul style="list-style-type: none"> Дозволяє залучити громадські організації, експертів та мешканців до робочого процесу прийняття рішень, Передбачено ведення протоколу засідань і моніторинг виконання рішень 	<ul style="list-style-type: none"> "Дорадчий" - має право лише обговорювати питання, а не вирішувати його Рішення про склад КДО приймає орган влади, Засідання КДО відбуваються у робочий час, що створює бар'єри для участі певних суспільних груп Не передбачено процедури публічного інформування про діяльність КДО
Партнерство			
*Громадський бюджет (бюджет участі)	<ul style="list-style-type: none"> Форма безпосередньої участі громадян, яка надає можливість брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для покращення громади та/або голосування за них. 	<ul style="list-style-type: none"> Дозволяє мешканцям пропонувати та обирати проєкти, які будуть профінансовані з місцевого бюджету, Супроводження громадського бюджету, публічне обговорення проєктів, громадський контроль за реалізацією Положення про 	<ul style="list-style-type: none"> Прийняття рішень шляхом голосування створює можливості для підкупу голосів та маніпуляції Збір голосів за проєкт потребує певних ресурсів, що може робити його недоступним для певних суспільних груп

		<p>громадський бюджет</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Громадська бюджетна комісія формується з НУО, які обираються шляхом електронного голосування, ▪ Обрані в результаті голосування проекти обов'язково підлягають реалізації, ▪ Автори проектів можуть здійснювати контроль за їхньою реалізацією та погоджувати проектну документацію, ▪ Виконавці проектів зобов'язані звітувати про їх реалізацію 	
*Шкільний громадський бюджет	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Різновид громадського бюджету 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сприяє розвитку співпраці органу влади з учнівською молоддю, її включенню до процесів управління на місцевому рівні. 	

*У 2022-2023 роках в громадах фактично припинилася реалізація успішного інструменту залучення мешканців - громадський бюджет. Один з найуспішніших механізмів місцевої демократії - бюджет участі сьогодні майже не реалізується в громадах. Це пов'язано з пріоритетністю фінансування завдань, пов'язаних з обороною країни. Вказує на це і законодавче поле - 11 березня 2022 року була прийнята Постанова КМУ N 252 "Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану", яка дозволяє перенаправляти кошти місцевих бюджетів на протидію російській агресії. Також припинення конкурсів громадського бюджету або відтермінування реалізації проектів бюджетів участі у громадах пов'язане з тим, що казначейська служба не пропускає подібні статті видатків місцевих бюджетів, керуючись Постановою КМУ від 09.06.2021 р. N590 "Про затвердження

Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану”.

Дослідження механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою також пропонує характеристики окремих інструментів громадянської участі, які застосовуються у м.Києві:

Місцевий референдум передбачений Законом про місцеве самоврядування в Україні і Статутом територіальної громади міста Києва. Відповідно до Закону про місцеве самоврядування в Україні, порядок його проведення має визначати спеціальний закон.

З 1991 року діяв такий Закон “Про всеукраїнський та місцевий референдуми”. У 2012 році на заміну йому прийняли Закон “Про всеукраїнський референдум”. З того часу проведення місцевих референдумів не врегульоване на національному рівні.

Теоретично, перевагами цього механізму громадської участі є те, що:

1. законом визначено, що місцевий референдум може застосовуватися для вирішення питань місцевого значення;
2. наявна можливість залучити до прийняття рішення повністю усіх членів територіальної громади Києва;
3. наявна можливість отримати рішення, що є обов’язковим до виконання відповідно до закону.

З іншого боку, його обмеженнями теоретично є те, що:

1. механізм референдуму є уразливим до маніпуляцій формулюваннями винесених на нього питань, незабезпеченням вільної агітації та вільного волевиявлення загалом;
2. референдум передбачає прийняття рішення більшістю, а не консенсусом, тому не враховує інтересів меншості, не сприяє розбудові довіри та порозуміння в громаді;
3. референдум потребує залучення значних фінансових та організаційних ресурсів для його проведення.

Так чи інакше, процедура проведення місцевих референдумів в Україні наразі не визначена, тому вони не проводяться.

Загальні збори мешканців за місцем проживання передбачені Законом про місцеве самоврядування в Україні. Статут територіальної громади міста Києва містить кілька ключових вимог до процедури проведення зборів. Процедура проведення зборів прописана у Положенні про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні, прийнятому Постановою Верховної Ради 3748-12 від 17 грудня 1993 року, однак вона містить неузгодженості з нормами Статуту. Детальної процедури проведення зборів у Києві наразі немає.

Перевагами цього механізму є:

1. у законі визначено, що збори можуть застосовуватись для вирішення питань місцевого значення;
2. можливість їх скликання ініціативними групами громадян, а не лише органами влади;
3. можливість винести певне питання на розгляд Київради.

З іншого боку, недоліками є те, що:

1. у випадку відсутності 1000 підписів за рішення під протоколом зборів, воно не є обов’язковим до розгляду, а зібрати таку кількість підписів під час однієї публічної події може бути складно, у тому числі, через логістику;
2. організувати конструктивний діалог із залученням усіх присутніх і, тим паче, врахувати інтереси меншин, може бути ще важче.

Так чи інакше, наразі детальна процедура проведення загальних зборів у Києві не визначена, тому механізм загальних зборів використовується здебільшого при створенні ОСН, адже у цьому випадку процедура прописана як на національному, так і на місцевому рівнях.

Органи самоорганізації населення (ОСН) передбачені Конституцією України, Законом про місцеве самоврядування в Україні та Статутом територіальної громади міста Києва. Існує також спеціальний Закон про органи самоорганізації населення, який визначає основні повноваження ОСН та процедури їхнього створення і функціонування.

Перевагами цього механізму є:

1. можливість утворення постійного представницького органу для жителів певної території,
2. можливість утворення ОСН на різних рівнях: на рівні району, кварталу, вулиці, кількох вулиць, частини вулиці, мікрорайону, будинку, кількох будинків,

3. можливість внесення пропозицій до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку та проектів місцевих бюджетів,
4. наявність механізмів контролю за реалізацією політики, яку проводять органи влади щодо цієї території, зокрема, за якістю ремонтів житлових будинків,
5. наявність механізму отримання бюджетного фінансування на свою діяльність через участь у конкурсі проектів та програм розвитку місцевого самоврядування,
6. можливість присутності членів ініціативної групи під час розгляду Київрадою рішення про створення ОСН,
7. обумовлена необхідність інформування про створення ОСН,
8. існують зразки документів, необхідних для створення ОСН.

Недоліком механізму є те, що він створюється на загальних зборах мешканців відповідної території з кворумом у половину її мешканців (а жодних електронних способів участі не передбачено). Ця норма є надто складною для виконання (особливо, якщо йдеться про ОСН на рівні району у 150-300 тисяч мешканців, або хоча б мікрорайону з населенням до 10 тисяч мешканців); незрозуміло, чи реально виконується ця норма.

Громадські слухання передбачені Законом про місцеве самоврядування в Україні.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він дає можливість проводити зустрічі громадян зі службовцями органів влади чи депутатами для заслуховування і схвалення їхніх звітів, надання пропозицій чи схвалення проектів їхніх рішень,
2. пропозиції громадських слухань обов'язково розглядаються органами місцевого самоврядування;
3. громадські слухання можуть ініціювати як органи влади, так і ініціативні групи громадян (щоправда, для цього їм потрібно зібрати від 100 до 500 підписів підтримки в залежності від рівня, на якому проводяться слухання),
4. громадські слухання призначаються на вихідний, або робочий день після 18 години на території відповідної частини міста Києва, що дозволяє максимально залучити місцевих мешканців, що належать до різних суспільних груп,
5. передбачені ведення і публікування протоколу слухань,
6. ініціатор слухань має право бути присутнім під час розгляду Київрадою пропозицій слухань,
7. передбачена можливість часткового врахування пропозицій слухань,
8. передбачена процедура інформування про проведення громадських слухань та результати розгляду їхніх пропозицій,
9. існують зразки документів, необхідних для ініціювання громадських слухань.

До недоліків механізму можна віднести наступні:

1. невиконання норми закону про те, що громадські слухання з питань, віднесених до відання міського голови та Київради, проводяться не рідше одного разу на рік,
2. відсутність визначеного переліку питань, щодо яких проведення громадських слухань є обов'язковим. В результаті цього застосування цього механізму залишається на розсуд службовців, якщо немає ініціативної групи,
3. рішення на слуханнях приймається більшістю, а не консенсусом, тому можуть не враховуватись інтереси меншості,
4. збір підписів на підтримку ініціативи з проведення громадських слухань може відбуватися лише шляхом письмового збору підписів, що потребує значних ресурсів для організації цього процесу, що може робити його недоступним для певних, особливо, вразливих, суспільних груп. Збір підписів підтримки в електронному форматі неможливий,
5. процедура проведення не передбачає обов'язкового залучення професійних модераторів чи фасилітаторів, що може негативно вплинути на можливість врахування інтересів усіх заінтересованих сторін,
6. прийняття рішень шляхом голосування створює можливості для підкупу голосів та маніпуляції.

Громадські слухання щодо містобудівної документації (повна назва — Громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні) передбачені Закон про регулювання містобудівної діяльності.

Процедура їхнього проведення визначена у Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів №555 від 25 травня 2011 року.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він є механізмом врахування побажань громадян при розробці генерального плану, плану зонування території та детального плану території,
2. передбачена процедура інформування про проведення слухань та результати розгляду пропозицій,
3. пропозиції реєструються і є обов'язковими до розгляду, відмова має бути аргументованою,
4. у разі контрверсійних питань передбачене утворення погоджувальної комісії, представники громадськості у якій мають складати 50-70% (однак, у разі неспроможності комісії врегулювати такі питання між сторонами, рішення приймає орган влади).

Недоліками механізму є те, що:

1. пропозиції громадян повинні містити обґрунтування з урахуванням вимог законодавства, будівельних норм, державних стандартів та правил. Це вимагає наявності певних компетенції і знань, тому є бар'єром для участі, зокрема, вразливих суспільних груп,
2. слухання відбувається виключно у формі подання письмових пропозицій, що виключає можливість обговорення, роз'яснення проблемних питань, пошуку консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін,
3. необхідність подання пропозицій виключно письмово поштою або у приміщенні органу влади, що може бути бар'єром для певних суспільних груп; натомість, електронної участі не передбачено,
4. навіть якщо усі громадяни, які взяли участь у слуханнях, відстоюють певну позицію, вони не мають можливості задекларувати це спільно і бути певними, що орган влади прийме відповідне рішення виходячи з цього.

Місцеві ініціативи передбачені Законом про місцеве самоврядування в Україні. Статут територіальної громади міста Києва містить кілька ключових вимог до процедури внесення ініціативи. Детальна процедура та зразки необхідних документів визначені у Порядку внесення та розгляду місцевих ініціатив в місті Києві, затверджений рішенням Київради №545/1549 від 8 грудня 2016 року.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він заохочує мешканців міста співпрацювати і об'єднуватись,
2. якщо ініціатива з певного питання внесена, її розгляд Київрадою є обов'язковим,
3. передбачена участь і виступ представника ініціативної групи під час розгляду радою,
4. навіть якщо протягом відведених 30 днів ініціатива не збрала необхідну 1000 підписів підтримки, ініціатива передається на розгляд відповідній комісії Київради, якщо вона збрала хоча б 500 підписів,
5. якщо в результаті перевірки підписів частину з них визнано недійсними, ініціативній групі надається 10 днів для додаткового збору,
6. відмова у початку збору підписів має бути мотивованою і лише у разі, коли підняте питання не відноситься до компетенції органів місцевого самоврядування,
7. передбачена система ініціативної групи про розгляд ініціативи Київрадою,
8. існують зразки документів, необхідних для внесення ініціативи,
9. ініціатива розгляду певного питання може бути внесена не лише у вигляді проекту рішення Київради, але й без проекту рішення.

До недоліків механізму можна віднести те, що:

1. збір підписів на підтримку ініціативи може відбуватися лише шляхом письмового збору підписів, що потребує значних ресурсів для організації цього процесу, що може робити його недоступним для певних, особливо вразливих, суспільних груп,
2. збір підписів підтримки в електронному форматі неможливий. Понад те, існує механізм електронних петицій, схожий на місцеві ініціативи за винятком того, що відповідь на електронну петицію дає міський голова, а місцеву ініціативу розглядає міська рада, і для внесення на розгляд електронної петиції потрібно у 10 разів більше підписів,

3. механізм місцевої ініціативи не передбачає врахування інтересів меншості, можливості роз'яснення проблемних питань, пошуку консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін.

Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади передбачена Порядком сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затверджений Постановою Кабінету Міністрів №976 від 5 листопада 2008 року. У цьому ж документі визначено детальну процедуру її проведення.

До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. він дає можливість для громадських об'єднань здійснити аудит діяльності певного органу виконавчої влади
2. орган влади зобов'язаний видати розпорядження про проведення експертизи, призначити відповідальних і надавати запитувані документи,
3. передбачена участь організації, що проводила експертизу, під час розгляду її результатів,
4. пропозиції, подані за результатом громадської експертизи, повинні враховуватися при прийнятті рішень,
5. передбачено, що орган влади розробляє заходи, спрямовані на реалізацію пропозицій,
6. передбачений механізм інформування про результати експертизи та розгляду пропозицій.

До недоліків можна віднести те, що:

1. для проведення експертизи організації можуть бути потрібні часові ресурси та компетенції, що може робити цей механізм недоступним для певних суспільних груп, особливо вразливих,
2. механізм громадської експертизи не спрямований на врахування інтересів меншості, пошук суспільного консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін.

Консультації з громадськістю у формі публічних обговорень та електронних консультацій, передбачені Порядком проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів №996 від 3 листопада 2010 року. У цьому ж документі визначена процедура їхнього проведення. Щоправда, процедура проведення публічних обговорень не прописана детально. Окремо визначено є Порядок проведення громадського обговорення під час розгляду питань про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій. Його затверджено Постановою Кабінету Міністрів №989 від 24 жовтня 2012 року. Порядок проведення таких обговорень у Києві затверджений Розпорядженням Київського міського голови №175 від 19 серпня 2014 року. До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. механізм електронних консультацій дозволяє громадянам надавати пропозиції, коментарі і зауваження до проектів рішень органів влади,
2. щороку орган влади зобов'язаний прийняти орієнтовний план консультації,
3. громадськість може вносити пропозиції до плану консультації; якщо 3 інституції громадянського суспільства підтримали пропозицію - консультації проводяться обов'язково,
4. передбачено три форми проведення: 1) публічне обговорення: конференції, форуми, громадські слухання, круглі столи, збори, зустрічі; 2) електронні консультації; 3) вивчення громадської думки: соціологічні дослідження і спостереження, гарячі лінії, моніторинги,
5. передбачено інформування про план консультацій та оприлюднення результатів консультацій,
6. передбачено, що результати консультацій мають враховуватися при прийнятті рішень.

До недоліків можна віднести те, що:

1. процедура механізму консультацій у формі публічних обговорень детально не прописаний,
2. не визначено, у яких випадках яка з форм консультацій має застосовуватись, що призводить до того, що здебільшого застосовуються електронні консультації,
3. застосування виключно електронних консультацій створює бар'єр для участі деяких суспільних груп, зокрема, вразливих,
4. консультації, а особливо, електронні консультації (які передбачають голосування за або проти проекту рішення), не спрямовані на врахування інтересів меншості, пошук суспільного консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін,

5. для обговорення проектів нормативно-правових актів необхідною є наявність певних компетенції і знань, що є бар'єром для участі, зокрема, вразливих суспільних груп.

Громадські ради передбачені Постановою Кабінету Міністрів №996 від 3 листопада 2010 року, яка також затвердила Типове положення про громадську раду. Положення про Громадську раду при КМДА затверджене Розпорядженням КМДА №1107 від 12 листопада 2015 року.

До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. рішення громадської ради носять рекомендаційний характер і є обов'язковими до розгляду органом влади,
2. існує механізм інформування про етапи утворення громадської ради, рішення громадської ради та результати їхнього розгляду органом влади,
3. орган влади зобов'язаний вказувати причини відхилення пропозицій чи зауважень,
4. передбачена розробка і прийняття річного плану роботи і звітування про його виконання.

До недоліків можна віднести те, що:

1. механізм громадської ради не спрямований на врахування інтересів меншості, пошук суспільного консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін,
2. участь у роботі громадської ради передбачає наявність часових ресурсів, що може бути бар'єром для участі, зокрема, вразливих суспільних груп,
3. процедури формування і діяльності громадської ради не передбачають електронної участі, що може бути бар'єром для участі.

Звернення громадян передбачені Законом про звернення громадян. До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. він дає можливість кожній людині подати свої пропозиції (зауваження), заяви (клопотання), скарги до будь-якого органу влади,
2. існують різні форми подання звернення: усно (під час прийому, через гарячу лінію), письмово (поштою, особисто), електронно,
3. орган влади зобов'язаний надати відповідь протягом 1 місяця,
4. відмова повинна бути аргументованою.

Електронні петиції є окремою формою звернень громадян, передбачений Законом про звернення громадян. Детальну процедуру їхнього подання визначає Положення про порядок подання та розгляду електронних петицій, затверджене Рішенням Київської міської ради №103/2006 від 8 жовтня 2015 року.

До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. він дає можливість винести певне питання на розгляд органу влади і повернути до нього суспільний резонанс,
2. він заохочує мешканців міста співпрацювати і об'єднуватися,
3. петиція, яка протягом відведеного часу у 3 місяці не набрала необхідних 10 000 підписів розглядається як звернення громадян і її автор також отримує відповідь,
4. передбачена процедура інформування про стан розгляду петиції,
5. у разі розгляду петиції у міській раді передбачена присутність її автора на засіданнях,
6. відмова у задоволенні петиції має бути аргументованою,
7. міський голова може призначити відповідальну особу за реалізацію петиції,
8. передбачена процедура звітування про реалізацію петиції,
9. можливість для авторів петицій, які набрали понад 1000 підписів, подавати проекти для участі в громадському бюджеті без етапу збору підписів на підтримку проекту.

До недоліків можна віднести те, що:

1. збір підписів на підтримку петиції потребує певних ресурсів, що може робити його недоступним для певних, особливо, вразливих, суспільних груп,
2. лише електронна форма участі у цьому механізмі робить його недоступним для певних суспільних груп, які не мають доступу до інтернету,
3. механізм електронної петиції не передбачає врахування інтересів меншості, можливості роз'яснення проблемних питань, пошуку консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін,
4. існування небезпеки фальсифікації (накручування) підписів на підтримку петиції.

Контактний центр 1551 працює відповідно до Постанови Кабінету Міністрів №21 від 18 січня 2012 року, якою затверджено Положення про Національну систему опрацювання звернень до органів виконавчої влади і Типове положення про контактний центр Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя. Положення про комунальну бюджетну установу “Контактний центр міста Києва” затверджене Розпорядженням КМДА №555 від 5 квітня 2012 року.

До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. він спрощує для мешканців Києва можливість подати звернення до органів влади, зокрема, дає можливість залишати звернення через гарячу лінію чи мобільний додаток,
2. контактний центр проводить аналіз виконання звернень підрозділами КМДА, надає її керівництву та публікує.

Особистий прийом громадян у КМДА відбувається відповідно до процедури, передбаченої Порядком організації та проведення особистого прийому громадян у виконавчому органі Київської міської ради (Київській міській державній адміністрації), який затверджений Розпорядженням КМДА №1300 від 10 листопада 2014 року. До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. він спрощує можливість подати звернення до органів влади, зокрема, дає можливість особисто поспілкуватися з керівництвом органів влади, які безпосередньо приймають необхідні рішення,
2. передбачене інформування заявника про дату і час призначеного особистого прийому.

До недоліків можна віднести те, що запис на особистий прийом відбувається з поданням письмового звернення, без можливості подати його телефоном чи електронно, при цьому годинами роботи приймальні визначено будні з 9:00 до 18:00 - робочий час - що робить його недоступним для певних суспільних груп, зокрема, вразливих.

Громадські приймальні депутатів Київської міської ради функціонують відповідно до Положення про громадську приймальню депутата Київської міської ради, затверджене рішенням Київської міської ради № 172/833 від 22 лютого 2007 року. До переваг цього механізму можна віднести те, що:

1. з міського бюджету для кожного з депутатів передбачено ресурси на функціонування однієї приймальні і 2 працівників,
2. передбачений обов'язок депутата здійснювати особистий прийом не рідше рази на місяць (щоправда, механізмів контролю за виконанням цього положення немає).

До недоліків можна віднести те, що відсутність прописаної процедури електронних звернень до депутатів Київської міської ради, що може обмежувати доступ до цього механізму для певних суспільних груп.

Запит на публічну інформацію передбачений Законом про доступ до публічної інформації.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він дозволяє звертатися до органів влади та отримувати від них інформацію, що носить публічний характер,
2. передбачені різні форми подання запитів: усно, письмово, поштою, факсом, електронною поштою, телефоном,
3. орган влади зобов'язаний надати відповідь або мотивовану відмову протягом 5 днів.

Консультативно-дорадчі органи при КМДА функціонують відповідно до процедур, визначених Розпорядженням КМДА про питання створення та діяльності консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) №70 від 11 лютого 2016 року.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він дозволяє залучити громадські організації, експертів та мешканців міста до робочого процесу прийняття рішень,
2. передбачено ведення протоколу засідань і моніторинг виконання рішень.

Недоліками є те, що:

1. рішення про те, кого з громадських організацій, активістів чи експертів залучати до робочої групи приймає орган влади, здійснюючи таким чином контроль за тим, хто може і хто не може бути залученим до цього механізму,

2. засідання консультативно-дорадчих органів відбуваються у робочий час, що створює бар'єри для участі певних суспільних груп, зокрема, вразливих,
3. не передбачено процедури публічного інформування про діяльність консультативно-дорадчих органів.

Громадський бюджет відбувається відповідно до детальної процедури, затвердженої у Положенні про громадський бюджет міста Києва, затверджене рішенням Київської міської ради №787/791 від 22 грудня 2016 року. Перевагами цього механізму є те, що:

1. він дозволяє мешканцям міста пропонувати та обирати проекти, які будуть профінансовані з міського бюджету,
2. він заохочує мешканців міста співпрацювати і об'єднуватися,
3. супроводження громадського бюджету, публічне обговорення проектів, розгляд спірних ситуацій, рішення про прийняття проектів до голосування, затвердження результатів голосування, громадський контроль за реалізацією Положення про громадський бюджет, надання рекомендацій міському голові щодо його удосконалення, формування ТЗ на соціологічні дослідження покладено на Громадську бюджетну комісію,
4. засідання Громадської бюджетної комісії можуть проходити он-лайн, протоколюються на відео, а голосування відбувається через електронну систему,
5. Громадська бюджетна комісія формується з охочих громадських організацій, які обираються шляхом електронного голосування,
6. передбачений механізм інформування про процес формування Громадської бюджетної комісії та її діяльність, подання проектів, голосування та реалізацію проектів,
7. існують форми подання проектів для участі у громадському бюджеті,
8. відмови за результатами перевірки та експертизи проектів мають бути аргументованими,
9. автори проектів мають можливість допрацювати проекти у випадку відмов за результатами перевірки та експертизи,
10. обрані в результаті голосування проекти обов'язково підлягають реалізації,
11. автори проектів можуть здійснювати контроль за їхньою реалізацією та погоджувати проектну документацію,
12. виконавці проектів зобов'язані щомісяця і щороку звітувати про їх реалізацію.

Недоліками є те, що:

1. збір голосів за проект потребує певних ресурсів, що може робити його недоступним для певних, особливо, вразливих, суспільних груп,
2. лише електронна форма участі у цьому механізмі робить його недоступним для певних суспільних груп, які не мають доступу до інтернету,
3. механізм громадського бюджету не передбачає врахування інтересів меншості, можливості роз'яснення проблемних питань, пошуку консенсусу, довіри та порозуміння, залучення усіх заінтересованих сторін,
4. прийняття рішень шляхом голосування створює можливості для підкупу голосів та маніпуляції.

Громадський контроль у сфері благоустрою передбачений Законом про благоустрій населених пунктів та Правилами благоустрою міста Києва, затвердженими рішенням Київської міської ради №1051/1051 від 25 грудня 2008 року. Процедури здійснення контролю визначені у Положенні про громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів, затвердженому Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства №220/13487 від 13 березня 2007 року.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він дозволяє мешканцям міст ставати громадськими інспекторами з благоустрою проводити перевірки, складати протоколи про порушення і подавати їх органам влади для притягнення винних до відповідальності,
2. передбачає інструктаж, практичну і методичну допомогу для громадських інспекторів з благоустрою,
3. передбачає квартальну та річну звітність інспекторів.

До недоліків можна віднести те, що:

1. призначення інспекторів здійснюється органом влади за результатом співбесіди, що означає контроль органу влади за тим, хто може і хто не може бути залученим до цього механізму,

1. не передбачено процедури публічного інформування про громадський контроль у сфері благоустрою та його результати.

Конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування відбувається відповідно до Положення про міський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування, затвердженого Рішенням Київської міської ради №832/7068 від 15 грудня 2011 року.

Перевагами цього механізму є те, що:

1. він дає можливість ОСН отримувати фінансування на свою діяльність з місцевого бюджету,
2. існують зразки документів, необхідних для участі в конкурсі,
3. передбачені процедури інформування про проведення конкурсу.

До недоліків можна віднести те, що склад конкурсної комісії затверджується органом влади, що означає залежність від органу влади рішення про те, хто отримає фінансування. Громадська участь у **конкурсних комісіях та комітетах** передбачена різними нормативно-правовими актами, якими визначається необхідність і правила проведення відповідних конкурсів.

Перевагами цього механізму є те, що він дає можливість представникам громадських організацій та експертам брати участь у конкурсних комісіях та комітетах, зокрема, конкурсів на заміщення вакантних посад державної служби категорії «В»; конкурсів з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування; архітектурних та інших конкурсів.

До недоліків можна віднести те, що:

1. рішення про те, кого з громадських організацій, активістів чи експертів залучати до комісії чи комітету приймає орган влади, здійснюючи таким чином контроль за тим, хто може і хто не може бути залученим до цього механізму,
2. засідання відбуваються у робочий час, що створює бар'єри для участі певних суспільних груп, зокрема, вразливих,
3. умови, яким мають відповідати громадські організації для того, щоб делегувати своїх представників у певні конкурсні комісії, можуть створювати бар'єри для участі,
4. діяльність конкурсних комісій може бути чітко регламентована відповідними нормативно-правовими документами, що обмежує можливості представників громадських організацій чи експертів впливати на прийняття рішень, перетворюючи їхню участь на спосіб легітимування бюрократичного конкурсного процесу.

Існують також **інші механізми** громадської участі, наприклад, семінари (проектні семінари, воркшопи), однак, їхнє проведення наразі не передбачене нормативно-правовими документами ні національного, ні місцевого рівня. З одного боку, застосування цих механізмів дозволяє уникнути необхідності виконання ускладнених бюрократичних процедур. З іншого боку, процедура їхнього проведення та рішення про те, хто може і хто не може бути залученим до цих механізмів, залишається за органами влади, які їх проводять.

Додаток 5

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМ ДЕМОКРАТІЇ УЧАСТІ

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права акцентує на праві кожного громадянина "брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників" Міжнародними правовими інструментами у питаннях сприяння участі громадськості у публічному управлінні є Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування (2009 року); Керівні принципи Ради Європи щодо громадської участі в процесі прийняття політичних рішень (2017 року); Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (2009 року); Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень (2009 року); Рекомендація CM/Rec(2009)2 Комітету Міністрів державам-членам щодо оцінювання, аудиту та моніторингу участі та політик щодо участі на місцевому та

регіональному рівнях (2009 року); Посібник з інформації, консультацій та громадської участі у формуванні та проведенні політичного курсу Організації економічного співробітництва та розвитку та Настанови ОЕСР щодо публічних онлайн-консультацій (2001 року); Настанови Європейського Союзу щодо консультацій із заінтересованими особами; Рекомендації Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ щодо поліпшення участі об'єднань у процесі прийняття державних рішень (2015 року) тощо.

В Україні спектр законодавчого регулювання взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства є достатньо широким. Стаття 38 Конституції України визначає, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно до статті 69 Основного Закону України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Статтею 140 Конституції України визначено, що територіальна громада має право на здійснення місцевого самоврядування й може реалізувати це право як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. У статті 143 Основного Закону України зафіксовано право територіальних громад безпосередньо або через органи місцевого самоврядування управляти належним їм майном, планувати власний розвиток, затверджувати місцевий бюджет та контролювати його виконання, проводити місцеві референдуми та вирішувати інші місцеві питання.

Участь громадян у процесах формування та реалізації публічної політики в Україні регламентується:

1) законами України (наприклад: Виборчий кодекс України, закони України “Про доступ до публічної інформації”, “Про всеукраїнський референдум”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про громадські об'єднання”, “Про звернення громадян”, “Про органи самоорганізації населення”, “Про співробітництво територіальних громад”, “Про асоціації органів місцевого самоврядування”, “Про добровільне об'єднання територіальних громад”, “Про політичні партії в Україні”, “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, “Про організацію роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності”, “Про соціальний діалог в Україні”, “Про Регламент Верховної Ради України”, “Про комітети Верховної Ради України”, “Про статус народного депутата України”, “Про професійних творчих працівників та творчі спілки”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про захист прав споживачів”, “Про Кабінет Міністрів України”, “Про центральні органи виконавчої влади”, “Про місцеві державні адміністрації”, “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, “Про інформацію”, Бюджетний кодекс України тощо).

Серед такого регулювання є галузеве законодавство: у сфері безпеки, містобудування, екології (наприклад: закони України “Про національну безпеку України”, “Про регулювання містобудівної діяльності”, “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку”, “Про стратегічну екологічну оцінку”, “Про оцінку впливу на довкілля” тощо). Подекуди консультації з громадськістю є обов'язковими;

2) численними підзаконними актами:

✓ постанови Верховної Ради України (наприклад, Постанова Верховної Ради України від 17 грудня 1993 р. № 3748-XII “Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні”); укази Президента України (наприклад, укази Президента України від 15 листопада 2006 р. № 970 “Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України”; від 30 вересня 2019 р. № 722 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”; від 25 лютого 2021 р. № 73 “Про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України” та від 4 березня 2021 р. № 89 “Про затвердження Положення про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України”; від 7 вересня 2021 р. № 487 “Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки” тощо);

✓ постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (наприклад, постанови Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 “Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади”; від 5 листопада 2008 р. № 976 “Про

затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади”; від 3 листопада 2010 р. № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”; від 24 травня 2017 р. №398 “Про затвердження Порядку проведення органами державного нагляду (контролю) консультацій з громадськістю за ініціативою громадських об’єднань”; розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2002 р. № 48-р “Про залучення представників молодіжних громадських організацій до роботи на громадських засадах в центральних органах виконавчої влади”; від 18 жовтня 2004 р. № 759-р “Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв’язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації”; від 8 листопада 2017 р. № 797-р “Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації”; від 24 лютого 2021 р. № 149-р “Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи “Партнерство “Відкритий Уряд” у 2021-2022 рр.” тощо);

✓ нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади;

✓ нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування;

3) актами допоміжного характеру (наприклад, роз’яснення Мін’юсту “Взаємодія держави та інституцій громадянського суспільства” від 3 лютого 2011 року).

Участь громадян у процесах формування та реалізації публічної політики в Україні наразі передбачена через:

1) діяльність громадських об’єднань (регламентується законами України “Про громадські об’єднання”, “Про політичні партії в Україні”, “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, “Про організації роботодавців, їх об’єднання, права і гарантії їх діяльності”, “Про соціальний діалог в Україні”, “Про професійних творчих працівників та творчі спілки”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про захист прав споживачів” тощо);

2) консультативно-дорадчі органи (наприклад, громадські ради, утворені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” тощо);

3) всеукраїнський референдум (конституційна форма прямої демократії, регламентується Законом України “Про всеукраїнський референдум”);

4) інші форми прямої демократії (наприклад, через форми прямої демократії, регламентовані Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, електронні петиції, закріплені у Законі України “Про звернення громадян”, тощо).

На рівні місцевого самоврядування питання безпосередньої участі жителів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення визначається, у першу чергу, Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, де регламентовано:

- статтю 7 Закону – місцевий референдум: визначено, що порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми;

- статтю 8 Закону – загальні збори громадян: встановлено, що порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади;

- статтю 9 Закону – місцеві ініціативи: передбачено, що порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”;

- статтю 13 Закону – громадські слухання: встановлено, що порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади;

- статтю 14 Закону – органи самоорганізації населення, що відповідно до частини першої статті 5 Закону є складовою системи місцевого самоврядування та правовий статус, порядок організації та діяльності яких визначаються законом.

Питання форм демократії участі у місцевому самоврядуванні закріплено також в інших законодавчих актах (наприклад, законах України “Про органи самоорганізації населення”, “Про співробітництво територіальних громад”, “Про асоціації органів місцевого самоврядування”, “Про добровільне об’єднання територіальних громад”, Постанові Верховної Ради України від

17 грудня 1993 р. № 3748-XII “Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні”) та актах органів місцевого самоврядування.

Додаток 6

Система індикаторів моніторингу залучення мешканців до процесу прийняття рішень на Рівненщині

Індикатор	Оцінка	Як моніторимо
Громадські слухання		
Процедура громадських слухань врегульована у Статуті громади або окремому положенні ради	1 бал – якщо процедура врегульована та містить чіткий опис кожного з етапів (інформування, ініціювання, проведення, звітування, імплементація, моніторинг) 0,5 балів – якщо процедура просто згадана в загальних рисах у Статуті 0 балів – процедура відсутня	Пошук документів на сайті ОМС/запит на інформацію
Доступна процедура ініціювання громадських слухань громадянами (мешканцями/ІГС)	1 бал – якщо процедура ініціювання доступна та не потребує додаткових юридичних компетенцій 0,5 балів – якщо процедура доступна, але потребуватиме консультацій або залучення юриста 0 балів – процедура не визначена, або передбачає “неживі норми”	Аналіз документу
Системність застосування процедури громадських слухань у територіальній громаді	1 бал – слухання проводяться не рідше двох разів на рік 0,5 бала – слухання проводяться не рідше одного разу на рік 0 балів – слухання не проводяться останні два роки	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Інформування щодо проведення громадських слухань відбувається з використанням різних форм та джерел поширення	1 бал – інформація поширюється двома і більше каналами (сайт ОМС та сторінка в соціальних мережах, сайт ОМС і дошка оголошень та інше) 0,5 бала – інформація поширюється лише через один канал комунікації (не враховуємо, якщо це сайт ОМС) 0 балів – інформація розміщується лише на сайті ОМС або взагалі не поширюється	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Доступність звіту / протоколу результатів громадських слухань	1 бал – інформація розміщується на сайті ОМС та надсилається учасникам 0,5 бала – інформація розміщена на сайті ОМС 0 балів – інформація відсутня	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Імплементація результатів громадських слухань	1 бал – розглянуто радою (структурним підрозділом) 0,5 балів – надано відповідь 0 балів – залишено безрозгляду	Запит на інформацію
Місцева ініціатива		

Процедура місцевої ініціативи врегульована у Статуті територіальної громади або окремому положенні ради	1 бал – якщо процедура врегульована у Статуті громади або в окремому положенні 0,5 балів – якщо процедура просто згадана в загальних рисах у Статуті 0 балів – процедура відсутня	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Доступні умови реалізації місцевої ініціативи (кількість осіб, що ініціюють та кількість голосів, які потрібно зібрати для внесення МІ)	1 бал – якщо процедура ініціювання доступна та не потребує додаткових юридичних Компетенцій 0,5 балів – якщо процедура доступна, але потребуватиме консультацій або залучення юриста 0 балів – процедура не визначена, або передбачає “неживі норми”	Аналіз документу
Системність застосування процедури місцевої ініціативи у територіальній громаді	1 бал – мешканці впродовж останніх двох років подавали місцеві ініціативи 0,5 бала – процедура врегульована, проте мешканці не подавали місцеві ініціативи впродовж останніх двох років 0 балів – процедура не врегульована	Пошук на сайті ОМС/Запит на інформацію
Інформування щодо розгляду місцевої ініціативи на відкритому засіданні відбувається з використанням різних форм та джерел поширення	1 бал – інформація поширюється двома і більше каналами (сайт ОМС та сторінка в соціальних мережах, сайт ОМС і дошка оголошень та інше) 0,5 бала – інформація поширюється лише через один канал комунікації (не враховуємо, якщо це сайт ОМС) 0 балів – інформація розміщується лише на сайті ОМС або взагалі не поширюється	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Донесення інформації щодо рішення в межах МІ	1 бал – інформація розміщується на сайті ОМС та надсилається учасникам 0,5 бала – інформація розміщена на сайті ОМС 0 балів – інформація відсутня	Запит на інформацію /пошук на сайті ОМС
Загальні збори		
Процедура загальних зборів врегульована у Статуті громади або окремому положенні ради	1 бал – якщо процедура врегульована у Статуті громади або в окремому положенні 0,5 балів – якщо процедура просто згадана в загальних рисах у Статуті 0 балів – процедура відсутня	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Доступна процедура ініціювання загальних зборів громадянами (мешканцями/ІГС)	1 бал – якщо процедура ініціювання доступна та не потребує додаткових юридичних Компетенцій 0,5 балів – якщо процедура доступна, але потребуватиме консультацій або залучення юриста 0 балів – процедура не визначена, або передбачає “неживі норми”	Аналіз документу

Системність застосування процедури загальних зборів у територіальній громаді	1 бал – загальні збори проводяться не рідше двох разів на рік 0,5 бала – загальні збори проводяться не рідше одного разу на рік 0 балів – загальні збори не проводились останні два роки	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Інформування щодо проведення загальних зборів відбувається з використанням різних форм та джерел поширення	1 бал – інформація поширюється двома і більше каналами (сайт ОМС та сторінка в соціальних мережах, сайт ОМС і дошка оголошень та інше) 0,5 бала – інформація поширюється лише через один канал комунікації (не враховуємо, якщо це сайт ОМС) 0 балів – інформація розміщується лише на сайті ОМС або взагалі не поширюється	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Доступність звіту / протоколу результатів загальних зборів	1 бал – інформація розміщується на сайті ОМС та надсилається учасникам 0,5 бала – інформація розміщена на сайті ОМС 0 балів – інформація відсутня	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Імплементация результатів загальних зборів	1 бал – розглянуто радою (структурним підрозділом) 0,5 балів – надано відповідь 0 балів – залишено без розгляду	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Публічні консультації / громадські консультації		
Процедура публічних консультацій врегульована у Статуті територіальної громади або окремому положенні ради	1 бал – якщо процедура врегульована та містить чіткий опис кожного з етапів (інформування, ініціювання, проведення, звітування, імплементация, моніторинг) 0,5 балів – якщо процедура просто згадана в загальних рисах у Статуті 0 балів – процедура відсутня	Пошук на сайті ОМС/запит на інформацію
Доступна процедура ініціювання публічних консультацій громадянами (мешканцями/ІГС)	1 бал – якщо процедура ініціювання доступна та не потребує додаткових юридичних Компетенцій 0,5 балів – якщо процедура доступна, але потребуватиме консультацій або залучення юриста 0 балів – процедура не визначена, або передбачає “неживі норми”	Аналіз документу
Системність застосування процедури публічних консультацій у територіальній громаді	1 бал – публічні консультації проводяться не рідше двох разів на рік 0,5 бала – публічні консультації проводяться не рідше одного разу на рік 0 балів – публічні консультації не проводяться останні два роки	Пошук на сайті ОМС/пошук на спеціалізованому сайті/запит на інформацію

Інформування щодо проведення публічних консультацій відбувається з використанням різних форм та джерел поширення	1 бал – інформація поширюється двома і більше каналами (сайт ОМС та сторінка в соціальних мережах, сайт ОМС і дошка оголошень та інше) 0,5 бала – інформація поширюється лише через один канал комунікації (не враховуємо, якщо це сайт ОМС) 0 балів – інформація розміщується лише на сайті ОМС або взагалі не поширюється	Пошук на сайті ОМС/ пошук на спеціалізованому сайті/запит на інформацію
Доступність звіту про результати публічних консультацій	1 бал – інформація розміщується на сайті ОМС та надсилається учасникам 0,5 бала – інформація розміщена на сайті ОМС 0 балів – інформація відсутня	Пошук на сайті ОМС/ пошук на спеціалізованому сайті/запит на інформацію
Імплементация результатів публічних консультацій	1 бал – розглянуто радою (структурним підрозділом) 0,5 балів – надано відповідь 0 балів – залишено без розгляду	Запит на інформацію
Електронні петиції		
Процедура електронних петицій врегульована у Статуті територіальної громади або окремого положенні ради	1 бал – якщо процедура врегульована та містить чіткий опис кожного з етапів (інформування, ініціювання, проведення, звітування, імплементация, моніторинг) 0,5 балів – якщо процедура просто згадана в загальних рисах у Статуті 0 балів – процедура відсутня	Запит на інформацію /пошук на сайті ОМС
Доступна процедура ініціювання електронної петиції громадянами (мешканцями/ІГС)	1 бал – якщо процедура ініціювання доступна та не потребує додаткових юридичних компетенцій 0,5 балів – якщо процедура доступна, але потребуватиме консультацій або залучення юриста 0 балів – процедура не визначена, або передбачає “неживі норми”	Аналіз документу
Системність застосування процедури електронних петицій у територіальній громаді	1 бал – мешканці активно користуються Електронними петиціями: щонайменше 10 петицій було подано впродовж останнього року 0,5 бала – процедура врегульована, проте мешканці не користуються інструментом 0 балів – процедура не врегульована	Пошук на сайті ОМС/пошук на спеціалізованому сайті
Громадська експертиза		

Процедура громадської експертизи врегульована у Статуті територіальної громади або окремому положенні ради	1 бал – якщо процедура врегульована та містить чіткий опис кожного з етапів (інформування, ініціювання, проведення, звітування, імплементація, моніторинг) 0,5 балів – якщо процедура просто згадана в загальних рисах у Статуті 0 балів – процедура відсутня	Запит на інформацію /пошук на сайті ОМС
Доступна процедура проведення громадської експертизи	1 бал – якщо процедура ініціювання доступна та не потребує додаткових юридичних компетенцій 0,5 балів – якщо процедура доступна, але потребуватиме консультацій або залучення юриста 0 балів – процедура невизначена, або передбачає “неживі норми”	Аналіз документу
Результати розгляду громадської експертизи	1 бал – інформація розміщується на сайті ОМС та надсилається учасникам 0,5 балів – інформація розміщена на сайті ОМС 0 балів – інформація відсутня	Запит на інформацію /пошук на сайті ОМС
Імплементація результатів питання, винесеного на ЕП	1 бал – розглянуто радою (структурним підрозділом) 0,5 балів – надано відповідь 0 балів – залишено без розгляду	Запит на інформацію /пошук на сайті ОМС

Додаток 7

Індикатори оцінки впровадження ОМС принципів доброго врядування

Результати / складові принципу / індикатори	
Принцип 1. Чесне проведення виборів, представництво та участь	
1.	У громаді вибори проходять відповідно до законодавства та міжнародних стандартів.
2.	В рамках консультаційного процесу ОМС широко оприлюднює свої плани та запрошує окремих людей, неурядові організації, представників бізнес-структур, місцевих ЗМІ та інші групи прокоментувати ці плани.
3.	ОМС докладає зусиль до покращення місцевої нормативно-правової бази та практичної діяльності задля забезпечення участі населення
4.	З населенням проводяться консультації з самого початку процесу прийняття рішень.
5.	Існує програма із залучення людей місцевими депутатами до прийняття рішень на місцевому рівні.
6.	Існує програма заохочення людей до публічної діяльності, в т. ч. в якості депутатів
7.	Проведено аналіз забезпечення можливостей для всіх груп населення брати участь у виборах (реалізувати свої виборчі права) та вжито заходів задля уникнення випадків виключення або дискримінації окремих груп населення
8.	Діє програма залучення незахищених груп населення до процесу прийняття рішень.
9.	ОМС визначає ключові групи заінтересованих сторін (неурядові організації, бізнес-структури, місцеві ЗМІ та ін.), яких стосуються або зачіпають його рішення. Цей список постійно оновлюється
10.	ОМС використовує (в т. ч. при розробленні політик, плануванні та у процесі прийняття рішень) різні консультативні техніки / інструменти врахування громадської думки (публічні слухання, обговорення, громадські журі, бюджет участі тощо).
11.	Демографічний склад депутатів ради відповідає демографічному складу громади
Принцип 2. Зворотний зв'язок	

12.	Щодо усіх процесів прийняття рішень посадовими особами ОМС та депутатами місцевих рад чітко прописані керівні принципи та процедури
13.	ОМС гарантує й забезпечує, що всі депутати та посадові особи місцевого самоврядування керуються інтересами населення
14.	Розроблено та впроваджено процедури розгляду у встановлені часові терміни скарг від населення стосовно якості надання комунальних послуг та діяльності ОМС. Існують також докази дотримання цих процедур і термінів
15.	Інформація стосовно скарг щодо діяльності ОМС, відповідей на ці скарги та заходів чи змін, які стали результатом опрацювання скарг, є доступною для службовців, депутатів та населення
16.	Якщо існує потреба у змінах стосовно політики чи надання послуг, ці зміни впроваджуються за результатами опрацювання наукових досліджень, звітів, консультацій, скарг та пропозицій від населення й інших інструментів; впровадження змін публічно висвітлюється.
17.	ОМС забезпечує високий рівень послуг, оскільки вони надаються компетентними та професійними співробітниками, що розуміють потреби громади
Принцип 3. Ефективність і результативність	
18.	ОМС планує свою діяльність та бюджет відповідно до своїх стратегій та політик на стратегічному та операційному рівнях
19.	Інформація щодо отриманих результатів регулярно збирається та перевіряється. ОМС вирішує питання щодо розбіжностей між очікуваними та отриманими на практиці результатами
20.	ОМС розробляє та впроваджує систему управління ефективністю діяльності (Performance management system), яка покриває всі сфери його діяльності, послуги та функції і включає застосування відповідних індикаторів й регулярне звітування щодо діяльності та отриманих від неї результатів
21.	ОМС обмінюється кращими практиками з іншими органами місцевого самоврядування та використовує отриману інформацію для підвищення ефективності й продуктивності своєї роботи.
22.	ОМС проводить оцінювання впливу політики, яку він впроваджує, як на поточну діяльність, так і на досягнення стратегічних орієнтирів
23.	ОМС враховує результати різного роду оцінювань з метою підготовки політики своєї подальшої діяльності
24.	Проводиться незалежний аудит процедур, звітів, інформаційних систем; результати аудиту передаються на розгляд депутатам
25.	Усі основні послуги та функції регулярно перевіряються через відповідні проміжки часу з метою оцінки належності їх виконання та впливу, який вони спричиняють
26.	ОМС має базу даних перевірок для того, щоб можливо було визначити тенденції та підвищити ефективність і продуктивність діяльності
Принцип 4. Відкритість і прозорість	
27.	Діяльність ОМС має чіткі та добре зрозумілі нормативно-правові рамки, які є широко оприлюдненими та добре відомими громадськості.
28.	Нормативно-правові рамки діяльності ОМС містять чітку схему прийняття рішень щодо делегування повноважень, визначення відповідальних посадових осіб, які уповноважуються приймати окремі рішення, шляхів прийняття таких рішень, їх впровадження та оприлюднення
29.	ОМС приймає та впроваджує рішення на засадах відкритості, прозорості, підзвітності та своєчасності, згідно з правилами та регламентами, які відповідають міжнародним стандартам та/чи кращим практикам
30.	Існує процедура оскарження ухвалених рішень, яка є загальнодоступною та зрозумілою
31.	Опозиція має право подавати пропозиції, поправки та запити; опозиція також має право домагатись засідань комітетів з метою розслідування певних питань і має право бути представленою в деяких структурах місцевого самоврядування

32.	ОМС забезпечує регулярні та доступні зустрічі людей з виборними особами.
33.	ОМС забезпечує активне інформування громадськості
34.	Засідання ОМС є відкритими для громади та ЗМІ, а їх порядок денний та документи є відкритими для публічного доступу
35.	ОМС має загальний річний план/програму діяльності, побудований на основі позиції населення та виборних осіб / депутатів. Цей план / програма діяльності широко оприлюднена
36.	Виборні особи / депутати є відкритими у своїй діяльності для ЗМІ та демонструють готовність надавати необхідну інформацію
Принцип 5. Верховенство права	
37.	Діяльність ОМС відповідає всім вимогам законодавства та підзаконних актів
38.	ОМС публічно звітує про виконання усіх судових рішень або санкцій, об'єктом яких він є.
39.	Правила, нормативно-правові й підзаконні акти приймаються в установленому законом порядку.
40.	Правила, нормативно-правові й підзаконні акти дотримуються неухильно
Принцип 6. Етична поведінка	
41.	Рішення / політики ОМС приймаються з урахуванням ролі цього органу як творця добробуту громади
42.	Інтереси громади обумовлюють напрями виділення та розподілу коштів місцевого бюджету.
43.	Кодекси поведінки визначають етичні стандарти, яких мають дотримуватись виборні особи та службовці. Вони включають вимоги щодо реєстрації отриманих винагород, подарунків, представницьких витрат у загальнодоступних реєстрах
44.	Ухвалено окремі процедури щодо прийняття рішень у вразливих до корупції сферах (закупівля, продаж муніципального майна, надання дозволів та ліцензій тощо).
45.	Проводиться щорічна перевірка антикорупційних заходів, наприклад внутрішній або зовнішній аудит
46.	Кадрова політика вимагає призначення, підвищення та винагородження службовців відповідно до їх заслуг, та/або дотримання ними дисципліни виключно згідно з затвердженими процедурами
47.	Від виборних осіб та службовців вимагається оприлюднювати будь-які потенційні конфлікти інтересів, які можуть вплинути на прийняття рішень, та утримуватись від участі у прийнятті відповідних рішень
48.	ОМС забезпечує ефективні та дієві процедури закупівель та використання заздалегідь встановлених критеріїв відбору
49.	ОМС забезпечує вільний доступ до документів щодо державних закупівель та рішень стосовно укладання контрактів
Принцип 7. Компетентність і спроможність	
50.	ОМС визначає навички, необхідні для ефективного надання послуг, та проводить аудит навичок з метою визначення будь-яких недоліків в рамках реалізації стратегії кадрової політики
51.	ОМС використовує систему впровадження індивідуальних планів підвищення спроможності для службовців
52.	Створено умови для заохочення тих, хто має добрі результати (діяльності) та вдосконалення тих, хто не має добрих результатів
53.	Орган місцевого самоврядування має політику та процедури щодо відбору та найму кадрів, які є публічними та неухильно дотримуються
54.	Розробляється, впроваджується та контролюється план навчання для того, щоб потреби у навчанні були повністю забезпечені, а професійні навички постійно вдосконалювалися так, щоб нестача у навчанні не стала на заваді ефективному та продуктивному наданню послуг.

55.	ОМС перевіряє впровадження та результати процедур прийому, навчання та мотивування/просування кадрів та вживає відповідні заходи щодо їх удосконалення
56.	Визначено критерії відбору для кожної посади, які повідомляються усім заявникам. Ці критерії відображають основні вимоги щодо відповідної посади. Вони в жодному разі не повинні мати результатом виключення жодної з соціальних груп.
57.	Співробітники регулярно отримують оцінку своєї діяльності в рамках загальної системи оцінювання та підвищення кваліфікації.
Принцип 8. Інноваційність та відкритість до змін	
58.	ОМС має системний підхід до питань інновацій, досліджень та розвитку.
59.	ОМС здійснює заходи щодо визначення і впровадження кращих практик і нових підходів
60.	ОМС активно бере участь у впровадженні кращих пілотних практик, принципів доброго врядування
61.	Вибірні особи та службовці чітко мотивовані вести діяльність, спрямовану на забезпечення отримання переваг від використання нових рішень та кращих практик
Принцип 9. Сталий розвиток та стратегічна орієнтація	
62.	ОМС має чітко визначений підхід до довгострокового розвитку
63.	Потреби майбутніх поколінь на постійній основі враховуються під час планування діяльності
64.	Політиками та керівниками чітко демонструється високий рівень мотивації щодо досягнення сталого розвитку структур місцевого самоврядування
65.	Забезпечення сталості є невід'ємною складовою розробки політик та стратегій, планів дій та встановлення цілей, у всіх підрозділах, сферах діяльності та надання послуг
66.	Виділяються спеціальні ресурси та надаються спеціальні повноваження для забезпечення пріоритетності реалізації політики сталого розвитку (наприклад, утворюються багатофункціональні робочі групи)
67.	На постійній основі забезпечується, щоб такі інструменти, як система управління ефективністю діяльності (Performance management system), аудит і перевірки, забезпечували механізми зворотного зв'язку та постановки цілей задля забезпечення стабільності та розвитку.
68.	Задля забезпечення сталого розвитку в процесі ухвалення рішень впроваджуються інструменти демократії участі (партисипативної демократії).
69.	Існує план капіталовкладень, який забезпечує довготривале функціонування інфраструктури та активів / майна громади.
70.	Існує системний підхід до забезпечення збереження історичної, культурної та соціальної спадщини громади
Принцип 10. Надійний фінансовий менеджмент	
71.	Вибірні особи поінформовані про структуру оплати послуг та підстави, що її обумовлюють
72.	Існуючі інструкції з управління фінансами визначають фінансову відповідальність, яку несуть усі співробітники органу місцевого самоврядування
73.	Діє внутрішній аудит з метою перевірки фінансових операцій задля забезпечення виконання затверджених внутрішніх процедур
74.	Службовцям та виборним особам надаються регулярні звіти, в яких фактичні доходи і видатки порівнюються з запланованими у бюджеті.
75.	Фінансові звіти перевіряються особами, незалежними від органу місцевого самоврядування.
76.	Результати зовнішніх аудитів та річних аудитів є публічно доступними
77.	Щорічний аудит включає перевірку вартості послуг, що надаються місцевою владою
78.	Щорічний та багаторічний бюджети приймаються перед початком відповідного періоду. Ці документи містять основні положення щодо ресурсів та зобов'язань
79.	Процес підготовки бюджету включає широкі консультації із зовнішніми

	заінтересованими сторонами (громадськістю, партнерськими організаціями тощо)
80.	Затверджені бюджети, розмір податків та щорічний звіт, включаючи інформацію щодо результатів та наслідків надання послуг, є у публічному доступі
81.	Узагальнена інформація про бюджет та податки є доступною всім жителям
82.	ОМС визначає та управляє фінансовими ризиками та ризиками, пов'язаними з наданням послуг
83.	Реалізація міжмуніципального співробітництва є одним з факторів досягнення успіху ОМС.
84.	ОМС бере участь у міжмуніципальних організаціях задля покращення власної ефективності та якості надання послуг населенню
Принцип 11. Права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість	
85.	ОМС гарантує й забезпечує, що до участі залучені всі групи населення, вжиті антидискримінаційні заходи та визначені відповідні цілі, які враховуються в усіх аспектах місцевої політики.
86.	ОМС вживає заходів по захисту людей від дискримінації та виключення з суспільно-політичного життя
87.	ОМС активно сприяє реалізації політики різноманітності та соціальної згуртованості, що відповідає інтересам населення, через забезпечення доступності ресурсів, підтримку та субсидювання неурядового сектору, просування діалогу та заохочення співробітництва між основними соціальними групами
88.	ОМС визначає чіткі цілі з метою посилення соціального вирівнювання й згуртованості та максимального використання культурного потенціалу (потенціалу культурного різноманіття) через сприяння більш широкій міжкультурній взаємодії, створення різноманітного житлового, робочого, дозвільного та освітнього середовища
89.	Орган місцевого самоврядування ухвалює індивідуальні плани стосовно вразливих груп населення (наприклад план по забезпеченню самозайнятості, план по забезпеченню прав дітей та молоді тощо).
90.	Службовці та депутати разом з усіма стратегічними партнерами (державними органами, представниками бізнес-структур, громадськими організаціями тощо) забезпечують, щоб цілі рівності були включеними і трансформованими у стратегічні документи, плани просторового розвитку та надання публічних послуг
Принцип 12. Підзвітність	
91.	Усі відповідальні за прийняття рішень особи чітко усвідомлюють свою колективну та індивідуальну відповідальність за рішення, яка чітко означена у законодавстві та їх посадових обов'язках
92.	ОМС регулярно готує публічні звіти (принаймні один раз на рік) задля звітування щодо прийнятих рішень
93.	Діють нормативно-правові акти, якими регламентується діяльність ОМС і, зокрема, передбачено положення щодо звітування, роз'яснень та затвердження рішень, яке є добре зрозумілим для виборних посадових осіб, депутатів, службовців та населення
94.	Звіти та інші документи ОМС є відкритими для публічного доступу та доступними для перегляду
95.	ОМС має прозору та незалежну систему проведення аудиту, яка регламентована відповідними нормативно-правовими актами. Заходи щодо поглиблених перевірок мають бути підтримані як додатковий елемент незалежності і сприйматися без остраху чи зайвого ентузіазму
96.	Аудитори чітко знають, хто відповідальний за кожне конкретне рішення, а відповідні особи, які ухвалюють рішення, відкриті для глибокого громадського вивчення їхньої діяльності
97.	ОМС має чіткі встановлені власними нормативно-правовими актами процедури протидії неефективному управлінню та порушенню прав людей з боку місцевої влади, які відповідають закону та кращим практикам.

Пояснення до блоків методології визначення індексу місцевої е-демократії**Блок 1. Стратегічні/програмні документи**

Нормативно-правова база сприяє сталості реалізації відповідних політик, однаковому застосуванню норм і забезпечує чіткі інструкції виконання рішень. Е-демократія не є винятком.

Наявність концепцій, стратегій розвитку е-демократії, цифровізації, е-врядування є абсолютно необхідною передумовою сталого розвитку. Часто такі стратегічні, концептуальні та програмні документи мають загальну візію розвитку е-демократії та е-врядування на декілька років, чим забезпечують її сталий розвиток. Розвиток

е-демократії та е-врядування складно уявити без належного фінансування та наявності відповідальної особи, структурного підрозділу, комунального підприємства. Саме тому ці 3 показники було включено до методології Індексу місцевої е-демократії. Окрім того, на нашу думку, інструменти е-демократії, які передбачені статутом, стають не лише інструментом, що нормативно врегульований органом місцевого самоврядування, а й безумовним правом громади. Це стало причиною для включення цього індикатора до блоку 1.

Блок 2. Нормативно-правове забезпечення інструментів е-демократії

Цей блок передбачає оцінку нормативно-правового забезпечення 4 базових інструментів е-демократії: е-звернень, е-петицій, громадського бюджету, е-консультацій.

Е-звернення. Наявність інструкцій, порядків розгляду е-звернень є необхідною передумовою ефективного їх розгляду та реагування на них. Звіти про стан розгляду е-звернень (можуть бути у складі звітів про розгляд звернень і запитів на публічну інформацію) є важливою частиною підзвітності органу місцевого самоврядування мешканцям. Обидва зазначені показники, на нашу думку, відображають стан роботи органу місцевого самоврядування з е-зверненнями.

Е-петиції. Положення про е-петиції мають бути затверджені міською радою, відповідно до ст. 231 ЗУ «Про звернення громадян»³. У положеннях про розгляд е-петицій ми звертали увагу на такі особливості:

1) Порядок верифікації підписів мешканців у разі, якщо голосування відбувається без надійних способів ідентифікації та автентифікації.

2) Строк розгляду електронних петицій (він не завжди чітко прописаний у положенні).

3) Наявність в автора права (а не можливості) презентувати свою успішну е-петицію на засіданні ОМС.

4) Наявність у відповіді на підтриману (яка набрала необхідну кількість підписів) мешканцями е-петицію чіткої позиції ОМС, відповідно до ст. 231 ЗУ «Про звернення громадян».

5) ОМС розглядає е-петиції, збір підписів на підтримку яких було здійснено за допомогою веб-сайту громадського об'єднання.

6) Передбачена необхідність погодження з автором плану заходів з реалізації е-петиції (якщо петиція була підтримана органом місцевого самоврядування).

Громадський бюджет. Положення про громадський бюджет є дороговказом реалізації всього процесу як для органу місцевого самоврядування, так і для авторів проєктів. Саме тому всі процедури мають бути чітко врегульовані. У положеннях про громадський бюджет ми звертали увагу на такі ознаки:

1) Встановлені вимоги до ІТ-системи.

2) Встановлені вимоги до порядку верифікації учасників.

3) Можливість в авторів проєктів отримати консультацію розпорядника коштів (відповідного підрозділу ОМС) під час написання проєктів.

4) Наявна можливість доопрацювання проєктів під час / після експертизи.

5) Чи створено незалежний від ОМС орган, який супроводжує процес Громадського бюджету.

6) Чи наявна можливість оскарження відповідних діянь (результатів, включення проєкту до списку для голосування та ін.) щодо процесу Громадського бюджету.

7) Можливість формувати команду проєкту в ІТ-системі.

8) 100 відсоткове онлайн-голосування з надійними засобами ідентифікації.

9) Врегульовано порядок формування та публікації періодичних публічних звітів розпорядників коштів про стан реалізації проєктів Громадського бюджету. Звіти наявні на онлайн-ресурсах (сервісі для ГБ, веб-сайті міської ради, ін.).

10) Передбачено право автора здійснювати авторський контроль за реалізацією проєктів Громадського бюджету.

Е-консультації. Під час аналізу положень про е-консультації міст було оцінено такі показники:

1) Врегульованість проведення е-консультацій не лише щодо нормативно-правових актів, зокрема регуляторних, а й з інших питань.

2) Закріплено порядок верифікації учасників е-консультацій у разі використання ними ненадійних засобів ідентифікації.

3) Звіти про врахування пропозицій мешканців публікуються та є доступними.

4) Залучення мешканців до прийняття рішень шляхом е-консультацій відбувається на ранніх етапах.

Блок 3. ІТ-рішення інструментів е-демократії

Автори методології підтримують необхідність по-дальшого та інтенсивного цифрового розвитку громад і вважають, що наразі ОМС доступна надзвичайно велика кількість різноманітних ІТ-ресурсів для запровадження, зокрема базових інструментів е-демократії. Деякі з ІТ-ресурсів не є зручними для мешканців, не мають візуалізованої статистики та не містять сервісу надійної ідентифікації користувача. На нашу думку, ІТ-рішення для інструментів е-демократії мають бути комплексними та включати безліч ресурсів з єдиною точкою доступу для користувача, мати персональний кабінет і бути захищеними. Таким чином, до цього блоку було включено декілька індикаторів та показників.

ІТ-рішення для електронних звернень

1) Електронна адреса на сайті ОМС.

2) Форма зворотного зв'язку на сайті ОМС.

3) Платформа з кабінетом мешканця.

ІТ-рішення для електронних петицій

1) Найпростіший е-сервіс.

2) Е-сервіс зі статистикою та забезпечений порядком автентифікації, верифікації голосів, захистом персональних даних.

3) Платформа з кабінетом мешканця.

ІТ-рішення для громадського бюджету

1) Найпростіший е-сервіс.

2) Е-сервіс зі статистикою та забезпечений порядком автентифікації, верифікації голосів, захистом персональних даних.

3) Платформа з кабінетом мешканця.

ІТ-рішення для електронних консультацій

1) Е-консультації відбуваються через е-пошту.

2) Е-сервіс/вкладка з реакціями та/чи публічними коментарями.

3) Е-сервіс зі статистикою та забезпечений порядком автентифікації, верифікації голосів, захистом персональних даних.

4) Платформа з кабінетом мешканця.

Блок 4. ІТ-сервіси участі

ІТ-сервіси участі створюють додаткові можливості залучення мешканців до прийняття рішень, сприяють розвитку співпраці між мешканцями й органами місцевого самоврядування. ІТ-сервіси участі можуть використовуватися під час різноманітних голосувань з питань місцевого значення, запровадження онлайн-мап, чат-ботів та ін.; проведення онлайн-конкурсів для громадських організацій та ініціатив; обрання членів місцевих дорадчих органів.

Таким чином, до цього блоку увійшли такі індикатори.

Дорадчі органи, створені онлайн

1) За допомогою е-пошти, е-форм, соціальних мереж.

2) Шляхом голосування з використанням надійних методів ідентифікації.

ІТ-сервіси з елементами участі

1) Адмініструються громадськістю.

2) Адмініструються ОМС.

Конкурси для місцевих ГО, ініціатив з онлайн-голосуванням проводилися шляхом голосування за допомогою е-пошти, соціальних мереж, вебсайту ОМС, інших способів ідентифікації.

Блок 5. Інклюзивність ІТ-рішень інструментів е-демократії

Інклюзивність інструментів е-демократії є основою відкритого суспільства. Інклюзивні ІТ-рішення дають змогу органам місцевого самоврядування залучати до прийняття рішень категорії населення, які мають, наприклад, вади зору, слуху й т. ін. Оцінка рівня інклюзивності здійснюється за чотирма основними критеріями (сприйняттям, керованістю, зрозумілістю та надійністю) і трьома рівнями інклюзивності ІТ-рішення (А — базовим, АА — середнім, ААА — високим). Перевірка вебсайтів здійснювалася на основі Web Content Accessibility Guidelines⁴ за допомогою Web-accessibility checker⁵.

Кожен із базових інструментів е-демократії (е-звернення, е-петиції, громадський бюджет, е-консультації) було оцінено вебчекером окремо, а середнє арифметичне показників між інструментами відображає загальний результат міста за цим блоком.

Блок 6. Опитування мешканців

Опитування мешканців проводиться шляхом здійснення онлайн-розсилок користувачам інструментів е-демократії та поширення інформації про опитування у відповідних тематичних групах цільових міст у соціальних мережах. Опитувальник є онлайн-формою, яку респонденти заповнюють самостійно. Результати опитування проходять додаткову верифікацію для унеможливлення накруток. Оцінити стан розвитку місцевої е-демократії мешканцям було запропоновано за допомогою такої тези: «Дайте, будь ласка, загальну оцінку стану впровадження е-демократії у Вашому місті». Система оцінювання — 5-бальна. Середнє арифметичне всіх оцінок було переведено в 100-відсоткову шкалу.

Блок 7. Активність користувачів інструментами е-демократії

Активність користувачів інструментами е-демократії відображає кількість мешканців, залучених до прийняття рішень. На сьогодні майже всі міста України мають роз'єднану статистичну інформацію про кількість користувачів місцевими ІТ-рішеннями. Статистична інформація може містити задвоєння (наприклад, одна й та сама людина зареєстрована на платформі е-петицій та платформі Громадського бюджету) та деякі неточності (наприклад, зареєстровані мешканці з інших міст). Проте, на нашу думку, кількість залучених мешканців / зареєстрованих користувачів має велике значення для органу місцевого самоврядування та певною мірою відображає активність громади й готовність до участі у вирішенні справ місцевого значення.

Блок 8. Результативність інструментів е-демократії

На думку авторів методології, визначення результативності інструментів е-демократії дає можливість точно зрозуміти їхню ефективність і готовність органу місцевого самоврядування прислухатися до пропозицій та думок мешканців. Ефективно працюючи, інструменти е-демократії забезпечують таргетовану взаємодію з мешканцями, формують активну спільноту та сприяють побудові інклюзивного суспільства. Таким чином, у цьому блоці була врахована інформація і про статистичні показники.

Е-звернення: кількість поданих і виконаних звернень.

Е-петиції: кількість підтриманих ОМС е-петицій і реалізованих е-петицій.

Громадський бюджет: кількість проєктів-переможців і кількість реалізованих проєктів за попередній рік.

Е-консультації: кількість підтриманих реакцій чи пропозицій від мешканців і кількість реалізованих пропозицій.

Середнє арифметичне відсоткового співвідношення по кожному з інструментів складає загальну оцінку за цим блоком.

Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні

Компонент 2: ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ТА ПІДЗВІТНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

2.1. Вибори та механізми прямої демократії на місцевому рівні

Основне запитання: В якій мірі вибори та механізми прямої демократії дають громадянам право здійснювати контроль місцевих органів влади та їх діяльності?

Запитання для проведення оцінювання:

2.1.1. Наскільки ефективною є виборча система у наданні виборцям конкурентноспроможних варіантів вибору, гарантуванні справедливого підрахунку голосів та створенні виборчих органів, що максимально відображають їх вибір?

2.1.2. В якій мірі виборча система створює виконавчу систему, підзвітну раді?

2.1.3. Наскільки прозорими є референдуми, ініціативи з відкликання посадовців, громадянські ініціативи, ініціативи з розробки порядку денного та інші види консультацій, та чи враховують вони питання і результати, що відображають погляди усіх верств населення?

2.1.4. Наскільки жінки та чоловіки повною та однаковою мірою беруть участь у виборчих процесах як виборці та кандидати на виборчі посади?

2.1.5. Наскільки доступними є вибори та інформація, пов'язана з виборами, усім виборцям, що мають таке право, включаючи осіб з фізичними і розумовими вадами, неписьменних людей, людей, що проживають у сільській місцевості і т. д.?

2.1.6. В якій мірі місцева законодавча і виконавча влада відображає соціальний склад виборців?

2.1.7. Наскільки неупередженими та прозорими є виборчі процедури для реєстрації виборця, кандидата і партії?

2.1.8. В якій мірі однаковий доступ до ЗМІ гарантується всім політичним партіям?

2.1.9. Наскільки вільними від корупції, залякування або зовнішнього втручання є вибори, і в якій мірі суперечки чи звинувачення у шахрайстві під час виборів вирішуються мирним шляхом та із урахуванням побажань усіх зацікавлених сторін

2.2. Місцева законодавча влада

Основне запитання: В якій мірі місцева законодавча влада ефективно виконує свої демократичні повноваження? **Запитання для проведення оцінювання:**

2.2.1. Наскільки незалежною є законодавча влада від виконавчої, і наскільки вільні її члени у висловленні своїх думок та наданні пропозицій щодо альтернативних варіантів здійснення політики?

2.2.2. Чи однаково представлені жінки та чоловіки у місцевих законодавчих органах влади та інших керівних виборчих органах?

2.2.3. Наскільки склад законодавчої влади відображає місцеве населення? Які групи представлені в надмірній кількості/ недостатньо представлені і чому?

2.2.4. Наскільки прозорими та інклюзивними є процедури ради з метою консультування громадськості, і наскільки доступними є обрані представники своїм виборцям?

2.2.5. Наскільки широкими і ефективними є повноваження місцевої законодавчої влади щодо здійснення контролю за виконавчою гілкою та притягнення її до відповідальності?

2.2.6. Наскільки прозорими та строго визначеними є повноваження законодавчої гілки влади з прийняття рішень у питанні затвердження бюджету і здійсненні контролю за оподаткуванням та державними витратами?

2.2.7. Наскільки ефективними є механізми захисту місцевої законодавчої влади та її членів від зовнішнього втручання, корупції та інших форм примусу?

2.3. Політичні партії

Основне запитання: Наскільки ефективно відіграють політичні партії свою демократичну роль на місцевому рівні?

Запитання для проведення оцінювання:

2.3.1. В якій мірі партійна система надає можливості політичним партіям ефективно здійснювати свою діяльність в плані проведення виборчих кампаній, призначення кандидатів, набору членів, навчання політиків та впливу на плани, програми та виборчі маніфести партій?

2.3.2. В якій мірі можливості, ресурси та внутрішні процедури політичних партій дозволяють партіям ефективно здійснювати свою діяльність?

2.3.3. В якій мірі члени партії беруть участь та впливають на розробку політики партії і відбір кандидатів?

2.3.4. Наскільки збалансованою є кількість жінок і чоловіків у партії та в партійному керівництві, і в якій мірі жінки та чоловіки однаковою мірою беруть участь в діяльності партії? Система оцінювання стану демократії на місцевому рівні

2.3.5. В якій мірі політичні партії долають етнічні, релігійні і мовні протиріччя та пропонують однакові можливості всім, хто хоче стати членами партії чи кандидатами?

2.3.6. В якій мірі партії та партійні лідери отримують державне фінансування та/або інші фінансові внески? Наскільки вільними є політичні партії від злочинів і корупції?

2.3.7. Наскільки представницький характер мають політичні партії і політики на місцевому рівні, і наскільки їм довіряють?

2.4. Місцеві органи виконавчої влади/органи місцевого самоврядування

Основне запитання: В якій мірі місцеві органи виконавчої влади при наданні послуг несуть відповідальність та реагують на побажання та потреби місцевого населення?

Запитання для проведення оцінювання:

2.4.1. Який обсяг повноважень та контролю місцевих органів виконавчої влади в питаннях, важливих для життя людей, і наскільки вони користуються довірою, проінформовані, підготовлені та мають ресурси для цього?

2.4.2. За допомогою яких механізмів місцеві посадовці займають свої посади? Шляхом обрання чи призначення? Виходячи із заслуг чи зв'язків?

2.4.3. В якій мірі місцеві органи влади, в тому числі озброєні сили, поліція та силові структури, контролюються законодавчими органами влади, ЗМІ та групами спостерігачів?

2.4.4. В якій мірі виконавча гілка влади надає інформацію про діяльність державних органів усім верствам місцевого населення?

2.4.5. Наскільки відкриті та прозорі державні процедури встановлення порядку денного, нормотворчої діяльності, реалізації політики, контролю й оцінювання?

2.4.6. Наскільки інклюзивними та систематичними є механізми участі громадян і консультацій з громадськістю? 2.4.7. Наскільки доступними та надійними є державні послуги для всіх людей, які потребують їх?

2.4.8. Наскільки відповідальними є місцеві органи влади при наданні цих послуг?

2.4.9. Наскільки збалансованою є кількість жінок і чоловіків у місцевих органах влади, і в якій мірі в державній політиці врахована гендерна проблематика?

2.5. Традиційні інститути та інститути звичаєвого права

Основне запитання: В якій мірі традиційні інститути, інститути звичаєвого права і системи державного управління впливають на якість і функціонування демократії в адміністративно-територіальній одиниці? **Запитання для проведення оцінювання:**

2.5.1. Яку роль відіграють інститути звичаєвого права, традиційні та/або релігійні інститути та системи державного управління адміністративно-територіальної одиниці у підтриманні зв'язків з громадськістю?

2.5.2. Наскільки прозорі та визнані їх повноваження, і в якій мірі вони користуються довірою місцевого населення?

2.5.3. Наскільки ці інститути впливають на місцеву виконавчу, законодавчу і судову гілки влади?

2.5.4. В якій мірі ці інститути сприяють наданню послуг в адміністративно-територіальній одиниці або підтримують їх надання?

- 2.5.5. В якій мірі процеси прийняття рішень і діяльність цих інститутів сприяють гендерній рівності і розмаїттю в адміністративно-територіальній одиниці?
- 2.5.6. В якій мірі керівництво і склад цих інститутів відображають населення адміністративно-територіальної одиниці в плані статі, віку, релігії, етнічної приналежності, класу і т.д.?
- 2.5.7. В якій мірі існує гармонія між сучасними і традиційними інститутами державного управління, і наскільки ці інститути вважаються джерелом стабільності?

Компонент 3: ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ТА УЧАСТЬ

3.1. Активне залучення громадян

Основне запитання: Наскільки в повній мірі, активно і на постійній основі громадяни залучаються до громадського життя на місцевому рівні?

Запитання для проведення оцінювання:

- 3.1.1. В якій мірі громадяни вживають індивідуальні чи колективні заходи для вирішення питань державного значення?
- 3.1.2. В якій мірі місцеве населення самоорганізовується за допомогою соціальних та політичних рухів, організацій громадянського суспільства та/або громадських об'єднань?
- 3.1.3. В якій мірі відомі державні діячі, громадські діячі та/або активісти беруть участь у політичному житті?
- 3.1.4. Наскільки часто такі громадські місця, як парки, місця проведення громадських зібрань чи онлайн платформи використовуються для публічних обговорень і дій, і в якій мірі правила, наприклад, ті, що регулюють питання масових зібрань, протестів, демонстрацій і т.д., перешкоджають цим ініціативам?
- 3.1.5. В якій мірі місцеве населення висловлює потребу та зацікавленість у громадських обговореннях та участі у вирішенні питань, що впливають на якість їх життя?
- 3.1.6. Наскільки вільні від залякування й утисків ті люди, що вимагають права на вільне висловлення думок, організацію, об'єднання та збори?
- 3.1.7. Наскільки плюралістичними є форуми для участі й обговорень громадян, і які функції зазвичай виконують жінки і чоловіки на цих форумах?
- 3.1.8. Наскільки ефективні громадські ініціативи у вирішенні проблем і притягненні осіб, що приймають рішення, до відповідальності, наприклад, за надання послуг?
- 3.1.9. В якій мірі громадські ініціативи, дії та/або протести призводять до напруження або конфлікту, і чи ці конфлікти врегульовуються і вирішуються мирним шляхом?

3.2. ЗМІ

Основне запитання: Наскільки ефективно ЗМІ відіграють свою роль у підтриманні демократичних цінностей в адміністративно-територіальній одиниці?

Запитання для проведення оцінювання:

- 3.2.1. Наскільки безпечним та сприятливим є середовище для вільного здійснення діяльності засобами масової інформації, в тому числі журналістами, працівниками ЗМІ та пов'язаним зі ЗМІ персоналом?
- 3.2.2. Наскільки плюралістичними є власність на ЗМІ, ЗМІ та медіаплатформи на місцевому рівні, і наскільки незалежні місцеві ЗМІ від національних ЗМІ?
- 3.2.3. Наскільки незалежними та об'єктивними є ЗМІ в адміністративно-територіальній одиниці, і наскільки вони незалежні від впливу політичних, ділових та інших кіл?
- 3.2.4. Наскільки ефективні ЗМІ у перевірці та розслідуванні діяльності місцевих органів влади й інших можновладців в питаннях, що стосуються місцевого населення?
- 3.2.5. Наскільки доступні ЗМІ лідерам громадської думки чоловічої і жіночої статі, і в якій мірі ЗМІ відіграють роль у подоланні чи закріпленні гендерних стереотипів?
- 3.2.6. Наскільки доступні ЗМІ та інтернет будь-кому, хто проживає в адміністративно-територіальній одиниці, і яким чином це сприяє рівному доступу до інформації або впливає на нього?

3.2.7. Наскільки ЗМІ представляють різні думки та погляди всього місцевого населення, включаючи маргіналізовані групи або меншини?

Додаток 10

ОПИТУВАЛЬНИК CLEAR

1. Контекст участі громадян у суспільно-політичному житті громади

Цей перший розділ є базовим етапом у діагностичному процесі. Він має на меті підготувати базову інформацію щодо участі населення у громаді (регіоні) та певні ознаки ініціатив, які муніципалітет вже здійснює для заохочення більш активного залучення громадян.

1.1 Яким є населення муніципалітету?

1.2 Якими є головні обов'язки органу місцевого самоврядування/муніципалітету з питань надання послуг населенню?

1.3 Якими є основні риси муніципалітету/органу місцевого самоврядування) (наприклад, міська/сільська громада, вид економічної діяльності, географічне розташування та ін.)?

1.4 Якою є явка на місцевих виборах у порівнянні з загальнонаціональним показником (надайте статистичні данні протягом останніх 4-х років)?

Дуже висока Вища за середню Середня Нижча за середню Дуже низька

1.5 Яку форму участі громадяни найчастіше використовують, намагаючись вплинути на осіб, які приймають рішення на місцевому рівні? Виберіть необхідне:

- підписання петиції;
- протест (демонстрація та ін.);
- звернення до ЗМІ;
- звернення до службовців органів місцевого самоврядування (по-садових осіб);
- звернення до обраних представників (депутатів місцевих рад);
- участь у муніципальних консультаціях, слуханнях;
- інші форми (вказіть які).

1.6 На які форми участі громадян відповідальні за прийняття рішень посадові особи скоріше відреагують?

Виберіть необхідне:

- підписання петиції;
- протест (демонстрація та ін.);
- звернення до ЗМІ;
- звернення до службовців органів місцевого самоврядування (посадових осіб);
- звернення до обраних представників (депутатів місцевих рад);
- участь у муніципальних консультаціях, слуханнях;
- інші форми (вказіть які).

1.7 Які групи муніципалітет вважає найбільш незалученими або виключеними з суспільно-політичного життя на місцевому рівні? (Наприклад, молодь, люди похилого віку, самотні батьки, неповнолітні, етнічні меншини тощо).

1.8 На які групи населення муніципалітет спрямовує свої ініціативи з питань участі у суспільно-політичному житті? (Наприклад, усі категорії населення, користувачі окремих послуг, молоді люди, особи похилого віку, одинокі батьки, неповнолітні, етнічні меншини тощо)

1.9. Наскільки активно ви вважаєте участь громадян у суспільно-політичному житті вашого регіону (порівняно із загальнонаціональним показником)?

Дуже висока Вища за середню Середня Нижча за середню Дуже низька

1.10 Якими є основні проблеми, які стимулюють участь громадян у суспільно-політичному житті вашої громади (регіону)?

2. Можу робити

Цей розділ стосується соціально-економічних факторів, які традиційно мають найбільше значення в поясненні відмінностей у рівнях участі громадян у суспільно-політичному житті на місцевому рівні. Доведеним є той факт, що громадяни є більш здатними до участі, коли вони мають відповідні (достатні) вміння та ресурси. Ці вміння охоплюють всю множину навичок: від здатності виступати перед публікою, писати листи до вмінь організувати публічні заходи

та мобілізувати громадян для підтримки ініціатив. Це також включає доступ до ресурсів, які підтримують таку діяльність (доступ до Інтернету, інших технічних засобів, інформаційних технологій та інше). У зв'язку з цим було розроблено опитувальник з метою допомоги муніципалітетам дослідити сильні та слабкі сторони процесу залучення громадян (з урахуванням вищезазначених підходів та принципів).

Рівень освіти

2.1. Яким є рівень освіти мешканців (у порівнянні з середньо національним показником?)
Дуже високий Вищий за середній Середній Нижчий за середній Дуже низький

Робота/безробіття

2.2. Яким є рівень безробіття у громаді (у порівнянні з середньо національним показником?)

Дуже високий Вищий за середню Середній Нижчий за середню Дуже низький
Соціальний клас

2.3. Яким є рівень зайнятості населення за наступними категоріями у порівнянні з середньо національним показником?

Демографія

2.4. Яким є розріз населення за віком у муніципалітеті (громаді)?

2.5. Яка частина населення належить до етнічних меншин?

2.6. Які етнічні групи присутні у демографічній складовій громаді? (З якими етнічними групами орган місцевого самоврядування співпрацює на постійній основі?)

2.7. Чи існують інші демографічні фактори, які можуть суттєво вплинути на процес залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні, наприклад, структура сім'ї, концентрація студентів тощо?

Ресурси

2.8. Чи громадяни мають достатній доступ до ресурсів, необхідних для підтримки демократії участі?

Мова йде, насамперед, про:

- легкий доступ до приміщень для зустрічей (громадські центри, приміщення місцевої ради тощо);
- доступ до технічних засобів, зокрема, фотокопіювання та копіювання матеріалів;
- доступ до комп'ютерів з належним програмним забезпеченням;
- доступ до швидкісного Інтернету, інших засобів зв'язку.

2.9. Якими є ресурси в громаді для залучення громадян, наприклад, місцеві ЗМІ, радіостанція, телевізійна станція тощо?

2.10. Чи громадяни мають час для участі у суспільно-політичному житті? Якими є основні фактори, які обмежують часові рамки для громадян?

Вміння/знання

2.11. Чи громадяни мають необхідні вміння для участі у публічному житті (наприклад, навички публічних виступів, організація заходів, підготовка листів, звернень тощо)?

2.12. Чи громадяни мають відповідні навички для використання у своїх громадах таких інструментів як комп'ютер, Інтернет та інші технічні засоби?

2.13. Яких вмінь не вистачає?

2.14. Яким чином ці вміння розподілені між різними категоріями громадян?

3. Бажання

Даний фактор ґрунтується на ідеї заохочення громадян до участі у публічному житті на місцевому рівні. Ця ідея полягає в тому, що якщо громадяни відчувають себе частиною якоїсь спільноти, вони в більшій мірі бажають взяти участь у її житті. Результати багатьох досліджень підтверджують, що існування між людьми відчуття приналежності до певної спільноти або спільних обов'язків сприятиме їх участі у публічному житті.

Відсутність такого почуття може бути серйозним демотивуючим фактором в діяльності щодо залучення громадян до участі у публічному житті.

Питання даного розділу спрямовані на дослідження самоідентичності громадян, їх зв'язків з громадою (територією), де вони проживають.

Ідентичність

3.1. З чим себе ідентифікують члени громади? Виберіть необхідне: о частина громади (муніципалітету);

- групи за інтересами, які охоплюють кілька громад (наприклад, ет-нічні, культурні тощо);
- територія більша за муніципалітет (наприклад, регіон/частина регіону);
- держава.

3.2. Наскільки мешканці громади (мікрорайону) знають один одного?

3.3. Якою мірою люди ідентифікують себе з громадою, де вони проживають («відчуття ідентичності»)?

3.4. Наскільки прив'язаними є мешканці до громади, в якій вони живуть?

Дуже прив'язані							Неприв'язані
1	-	2	-	3	-	4	5

Однорідність (гомогенність)

3.5. Чи в громаді є стабільним (сильним) відчуття історії та традицій? (Це можна виміряти, з'ясувавши термін, протягом якого мешканці прожили (проживають) в громаді або наскільки однорідною є громада).

3.6. Якою мірою ідентичність є однаковою в громаді, якщо ні, то в чому полягають основні розбіжності?

3.7. Чи цінності та пріоритети (традиції) є однаковими для всієї громади, якщо ні, то в чому полягають основні розбіжності?

Довіра

3.8. Чи мешканці даної громади більш схильні допомагати іншим, чи вони ставлять свій власний інтерес на перше місце?

Допомога							Власний інтерес
1	-	2	-	3	-	4	5

3.9. Чи більшість громадян будуть намагатись бути справедливими, чи вони будуть намагатись використати інших, якщо у них буде така нагода?

Справедливі						Користолюбні	
1	-	2	-	3	-	4	5

3.10. Якою мірою громадяни довіряють один одному? Наприклад, позичив би один громадянин незначну суму грошей іншій особі, на проїзд в автобусі?

Висока довіра						Низька довіра	
1	-	2	-	3	-	4	5

3.11. Якою мірою громадяни довіряють муніципалітету у прийнятті рішень, які зачіпають інтереси цілої громади?

Висока довіра						Низька довіра	
1	-	2	-	3	-	4	5

3.12. Якою мірою громадяни довіряють національному уряду у прийнятті рішень, які зачіпають інтереси їх громади?

Висока довіра						Низька довіра	
1	-	2	-	3	-	4	5

Громадянство

3.13. Чи є сильним дух громади, який має підтримати її діяльність?

3.14. Чи люди відчувають почуття відповідальності за долю своєї громади?

3.15. Чи є групи членів громади, які можуть бути (чи відчувають себе) виключеними з життя громади?

3.16. Чи є у громаді відчуття того, що голоси представників одних груп є більш легітимними (важливими) за голоси інших?

4. Повноваження

Результати багатьох досліджень свідчать про те, що участь громадян найчастіше реалізується через відповідні організації. Діяльність громадських організацій та мереж має підтримати участь громадян у суспільно-політичному житті, а отже є одним з важливих елементів для розвитку громади (регіону).

Питання даного розділу зосереджуються навколо суб'єктів функціонування громадських організацій, їх впливу на процес прийняття рішень на місцевому рівні, залучення громадян до їх діяльності з метою вирішення актуальних проблем громади.

Типи громадських організацій

4.1. Які типи громадських організацій існують та є активними у вашій місцевості? Виберіть необхідне:

- молодіжні;
- екологічні;
- з питань прав людини;
- з питань захисту тварин;
- гуманітарні;
- з питань соціального захисту (та вирішення соціальних питань);
- медичні;
- спортивні;
- організації батьків/вчителів;
- організації, що об'єднують мешканців громади;
- національні (етнічні);
- культурні;
- релігійні;
- інші.

4.2. Які з вищезгаданих організацій мають найбільше членів?

4.3. Які організації мають найбільший вплив на процес прийняття рішень на місцевому рівні?

4.4. Чи кількість волонтерських та громадських організацій у регіоні (громаді) є достатнім для охоплення усього спектру питань, до вирішення яких громадяни хотіли б залучитись?

Заходи

4.5. Чи волонтерські та громадські організації активно реалізують заходи (програми) на місцевому рівні?

Активні								Неактивні
1	-	2	-	3	-	4	-	5

4.6. Якою мірою волонтерські та громадські організації підвищують свою роль у суспільно-політичному житті регіону (громади)?

4.7. Якою мірою волонтерські та громадські організації прагнуть впливати на процес прийняття рішень на місцевому рівні?

Активний вплив							Немає впливу
1	-	2	-	3	-	4	5

Громадська інфраструктура

4.8. Чи в громаді (регіоні) існують спеціальні органи (структури), що сприяють створенню та розвитку громадських організацій (наприклад, «парасолькові» організації, волонтерські служби тощо)?

4.9. Чи вищезгадані структури (органи) мають достатні ресурси та спроможності в охопленні усього спектру громадських організацій?

4.10. Яку підтримку місцева влада надає волонтерським чи громадським організаціям, які діють на її території? Виберіть необхідне:

- фінансова підтримка;
- залучення муніципальних працівників;
- використання технічного обладнання, яке належить муніципалітету;
- допомога політиків (тих, хто приймає рішення);
- інші види підтримки.

4.11. Якими є найбільші слабкі сторони у діяльності існуючих громадських організацій?

4.12. Яку роль місцеві ЗМІ відіграють у діяльності щодо залучення громадян до публічного життя на місцевому рівні?

5. Запрошення

Даний розділ базується на результатах багатьох досліджень, які свідчать про важливість мобілізації населення. Люди мають звичку більш регулярно брати участь у процесах ухвалення рішень на місцевому рівні та/ або просять висловити думку з того чи іншого питання. Процес мобілізації (запрошення) громадян може мати багато форм, які потребують окремих досліджень.

Цей розділ містить питання щодо засобів, які використовуються органами місцевого самоврядування для залучення громадян, різноманітних ініціатив з цих питань та засобів їх доведення до громадян.

Форми участі

5.1. Якими засобами орган місцевого самоврядування намагається залучити громадян до процесу прийняття рішень? Виберіть необхідне:

- запрошення громадян до коментарів з різних аспектів місцевої політики;
- висловлення своєї думки;
- дослідження громадської думки;
- проведення відкритих засідань;
- залучення (запрошення) громадян до участі у заходах, які проводяться органами місцевого самоврядування;
- зустрічі з громадянами;
- підготовка консультаційних документів;
- організація регіональних форумів;
- проведення семінарів, конференцій, громадських слухань, форумів та інших заходів;
- проведення фокус-групи;
- проведення консультацій;
- консультації громадськості в режимі on-line (з використанням нових інформаційних технологій);
- включення громадян до складу громадських рад, інших консультативно-дорадчих органів;
- інше.

5.2. Чи орган місцевого самоврядування намагається використати нові інформаційні технології (Internet) для залучення громадян до участі у публічному житті на місцевому рівні шляхом:

- розміщення робочих документів на web-сторінці в Internet;
- проведення консультацій в режимі on-line?
- використання нових засобів для консультацій громадян; (електронна пошта, SMS тощо);
- проведення дискусійних форумів в режимі on-line?
- інше.

Стратегія

5.3. Чи орган місцевого самоврядування має власну стратегію для залучення громадян чи ці ініціативи носять розрізнений характер?

5.4. Чи орган місцевого самоврядування співпрацює з іншими організаціями та інституціями з питань консультацій чи залучення громадськості?

5.5. Чи орган місцевого самоврядування заохочує громадян до участі у публічному житті на місцевому рівні (наприклад, гонорари, подарунки, знижки в оплаті певних послуг та ін.).

5.6. Чи заходи із залученням представників громадськості зазвичай відбуваються в офіційному приміщенні? Чи муніципалітет проводив експерименти щодо проведення публічних заходів з питань заохочення участі громадян в інших місцях (наприклад, домівки громадян, школи, супермаркети)?

Охоплення та розмаїття

5.7. Чи існуючі форми роботи місцевих влад є достатніми для охоплення усіх категорій мешканців громади (молодь/ громадяни похилого віку, етнічні меншини та ін.)?

5.7.1. Які особливі засоби використовуються органами місцевого самоврядування для залучення представників окремих категорій громадян?

5.7.2. Чи особи, відповідальні за прийняття рішень, надають більший пріоритет формам залучення участі громадян перед іншими формами? Якщо так, то дайте необхідні пояснення.

6. Відповідь

Значення цього розділу полягає в тому, що для того, щоб громадяни активно брали участь у процесі прийняття рішень на місцевому рівні, вони мають вірити, що їх думка приймається до уваги місцевою владою та має позитивні результати. Компонент «Відповідь» пов'язаний із забезпеченням зворотнього зв'язку між владою та громадою.

Даний розділ досліджує питання організації консультацій з громадськістю, врахування громадської думки в процесі ухвалення рішень на місцевому рівні.

Слухання

6.1. Якими є процедури забезпечення врахування думки громадян у процесі прийняття рішень?

6.2. Які механізми застосовуються для включення результатів окремих консультацій або ініціатив з питань участі громадян у процесі прийняття рішень на місцевому рівні?

Баланс та пріоритетність

6.3. Як визначається баланс між думкою громадян та баченням професіоналів та обраних посадових осіб, особливо у випадках, коли їх позиції є різними?

6.4. Наскільки добре особи, відповідальні за прийняття рішень, розуміють позицію громадян (громадську думку) та враховують її в роботі?

Дуже добре Дуже погано
 1 - 2 - 3 - 4 - 5

Зворотній зв'язок та навчання (просвіта)

6.5. Наскільки добре муніципалітет пояснює громадянам причини своїх рішень та обґрунтовує як було враховано громадську думку в процесі ухвалення рішень?

Дуже добре Дуже погано
 1 - 2 - 3 - 4 - 5

6.6. Якою мірою громадяни розуміють зміст рішень, які ухвалюються місцевою владою, та є залученими до процесу його розробки?

6.7. Які заходи здійснюються муніципалітетом для покращення ін-формування громадян про свої рішення?

6.8. Чи у муніципалітеті є навчальні програми з питань залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні?

6.9. Чи муніципалітет надає підтримку політикам та/або службовцям в організації навчальних програм з питань участі громадян та реагування на ініціативи громадян?

Додаток 11

Оцінка індексу функціональної відкритості місцевого органу влади (ІФВ)

	Зовнішній показник (індикатор) проведення моніторингу та оцінки	Джерела даних	Способи отримання даних
1.	Затвердження і оприлюднення регламентів територіальної громади, місцевої ради, її виконавчого органу, місцевої державної адміністрації	Д. 1, 3	1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 3) моніторинг офіційних веб-сайтів
2.	Оприлюднення на офіційному веб-сайті місцевого органу влади графіку особистого прийому громадян керівництвом місцевої держадміністрації, міським головою, посадовими особами місцевої державної	Д. 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів

	адміністрації		
3.	<p>Наявність на офіційному веб-сайті таких видів інформації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - найменування органу; - основні завдання та нормативно-правові засади діяльності; - структура та керівництво органу; - прізвища, імена та по батькові керівників; - місцезнаходження органу, його управлінь, відділів та інши структурних підрозділів, (поштові адреси, номери телефонів, факсів, адреси електронної пошти та веб-сайтів); - основні функції структурних підрозділів, а також прізвища, імена, по батькові, номери телефонів, адреси електронної пошти їх керівників; - нормативно-правові акти з питань, що належать до компетенції органу; - плани підготовки органом проектів регуляторних актів та зміни до них; - повідомлення про оприлюднення проектів регуляторних актів, проекти цих актів і аналіз їх регуляторного впливу; - звіти про відстеження результативності прийнятих органом регуляторних актів; - відомості про регуляторну діяльність органу; - перелік та порядок надання адміністративних послуг органами виконавчої влади і бюджетними установами, які перебувають в їх управлінні та яким делеговані повноваження з надання таких послуг; - відомості про виконання плану заходів з реалізації Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035; - відомості про взаємодію з громадською радою при органі виконавчої влади; - відомості про проведення консультацій з громадськістю, громадської експертизи та врахування громадської думки у своїй діяльності; - зразки документів та інших матеріалів, необхідних для звернення громадян до органу; - розпорядок роботи органу та часи прийому керівництва; - виконання бюджету відповідного рівня; - показники розрахунків за енергоносії; - відомості про сплату місцевих податків і зборів, комунальних платежів, у тому числі тарифи та пільги окремим групам 	Д. 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів

	<p>платників, розрахунки юридичних і фізичних осіб з бюджетом відповідного рівня;</p> <ul style="list-style-type: none"> - установи і заклади соціальної сфери; - підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління органу; - цільові програми у відповідній сфері; - відомості про проведення закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти; - поточні та заплановані заходи і події у відповідній сфері; - відомості про наявні вакансії; - перелік комунальних підприємств, правоохоронних органів, лікувальних, оздоровчих, дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, які знаходяться на території відповідної адміністративно- територіальної одиниці, із зазначенням адреси, номерів телефонів, розпорядку роботи; - порядок оскарження рішень, прийнятих органом відповідного рівня; - державні інформаційні ресурси з питань, що належать до компетенції органу. 		
4.	<p>Наявність на офіційних веб-сайтах обласної державної адміністрації, Ради міністрів АР Крим, Київської і Севастопольської міської держадміністрації окремої рубрики, присвяченої районним і районним у містах державним адміністраціям з такими інформаційними даними:</p> <ul style="list-style-type: none"> - найменування органу; - основні функції та нормативно-правові засади діяльності; - структура та керівництво органу; - місцезнаходження органу і підпорядкованих йому управлінь, відділів та інших структурних підрозділів (поштові адреси, номери телефонів, факсів); - основні завдання структурних підрозділів органу, атакож прізвища, імена, по батькові, номери телефонів, адреси електронної пошти їх керівників; - нормативно-правові акти з питань, що належать до компетенції органу; - плани підготовки органом проектів регуляторних актів та зміни до них; - повідомлення про оприлюднення проектів регуляторних актів, проекти цих актів і аналіз їх регуляторного впливу; - звіти про відстеження результативності прийнятих органом регуляторних актів; - відомості про регуляторну діяльність органу; - порядок реєстрації, ліцензування окремих видів діяльності у відповідній сфері, зразки документів 	Д. 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів

	<p>та інших матеріалів, необхідних для реєстрації та отримання відповідної ліцензії (розрахункові рахунки для внесення платежів, розмір цих платежів тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> - розпорядок роботи керівництва і працівників органу; - відомості про виконання бюджету відповідного рівня; - показники виплати заробітної плати, грошового забезпечення, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат; - показники розрахунків за енергоносії; - відомості про сплату місцевих податків і зборів, комунальних платежів, у тому числі діючі тарифи та пільги окремим групам платників, розрахунки юридичних і фізичних осіб з бюджетом відповідного рівня; - установи і заклади соціальної сфери; - відомості про проведення закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти; - перелік комунальних підприємств, правоохоронних органів, лікувальних, оздоровчих установ, дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, які знаходяться на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці із зазначенням адреси, номерів телефонів, розпорядку роботи. 		
5.	<p>Наявність на офіційному веб-сайті місцевого органу влади оприлюдненого реєстру прийнятих ним рішень, в тому числі регуляторних актів, з функціями зручного пошуку за їх основними реквізитами та доступу до текстової частини прийнятих рішень</p>	Д. 1, 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів
6.	<p>Наявність на офіційному веб-сайті місцевого органу влади окремої рубрики (підрубрики), присвяченої консультуванню з громадськістю і громадським обговоренням проектів регуляторних актів, які містять:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оголошення про оприлюднення проектів регуляторних актів з координатами їх розробників, відповідальних посадових осіб, регіональних органів Держкомпідприємництва та інформацією про терміни способу подання зауважень і пропозицій, а також відкриті обговорення (круглі столи, слухання тощо) оприлюднених проектів регуляторних актів; – інформацію про підсумки проведених громадських обговорень проектів регуляторних актів (резольюції колективних обговорень/слухань, протоколи засідань спеціалізованих робочих груп, громадських слухань, узагальнені зауваження й пропозиції тощо); – технічні можливості обговорення в режимі он-лайн; 	Д. 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів

	– методично-довідкові й навчальні матеріали щодо участі в громадському обговоренні		
7.	<p>Наявність на офіційному веб-сайті місцевого органу виконавчої влади окремої рубрики, присвяченої вивченню громадської думки і зверненням громадян, у якій:</p> <ul style="list-style-type: none"> - передбачено можливість анкетного опитування та подання громадських зауважень і пропозицій у режимі он-лайн; - оприлюднено відповіді на найбільш поширені звернення громадян 	Д. 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів
8.	Оприлюднення розкладу і проведення регуляторних прес-конференцій керівників обласної і районної державної адміністрації	Д. 1, 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів, засобів масової інформації; 2) письмовий запит щодо проведення громадської експертизи
9.	<p>Наявність* у структурі місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування окремого структурного підрозділу з інформаційної політики – інформаційної служби (інформаційного управління, інформаційно-аналітичного підрозділу, прес-служби, прес-центру, управління і центру громадських зв'язків, прес-бюро, прес-секретаря та прес-аташе з відповідним апаратом)</p> <p>*(Наявність прийнятого положення про такий структурний підрозділ, розподілу функціональних обов'язків, інформаційних продуктів і результатів його роботи)</p>	Д. 2	1) Письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 2) моніторинг офіційних веб-сайтів, засобів масової інформації; 3) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації; 4) анкетування (опитування) фокус-групи представників мас-медіа
10.	Наявність* у структурі виконавчого органу місцевої ради та місцевої державної адміністрації окремого структурного підрозділу (відділу, сектора) з питань звернень громадян (центру надання адміністративних послуг)	Д. 2	1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 3) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації; 4) анкетування (опитування) фокус-групи громадян, які подавали громадські звернення
11.	Наявність у статуті територіальної громади окремих положень, які визначають порядок внесення і розгляду органами і посадовими особами місцевого самоврядування місцевих ініціатив, проведення загальних зборів громадян і громадських слухань з питань місцевого значення, обов'язкового розгляду тавраховання органами і	Д. 1	1) Письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 2) моніторинг офіційних веб-

	посадовими особами місцевого самоврядування пропозицій громадськості		сайтів
12.	Підготовка та оприлюднення щорічного звіту міського голови про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами	Д. 1, 7	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів
13.	Наявність (кількість) створених і реально діючих при місцевих органах влади (для сприяння здійсненню їх повноважень) консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, служб та комісій, члени яких виконують свої функції на громадських засадах	Д. 2	1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 3) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації
14.	Наявність створеної та діючої громадської ради* при місцевій державній адміністрації (за участю об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та засобів масової інформації), зокрема: наявність прийнятого рішення (розпорядження голови місцевої держадміністрації), яким затверджено положення про громадську раду, де визначено порядок виконання нею функцій із забезпечення консультацій з громадськістю з питань формування й реалізації державної політики; результатів діяльності громадської ради (матеріали і протоколи засідань, сформульовані пропозиції і рекомендації, а також інформація про стан їх врахування у діяльності місцевої держадміністрації)	Д. 2	1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 3) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації
15.	Надання органом місцевого самоврядування та виконавцем житлово-комунальних послуг (за інформаційними запитами і зверненнями) громадянам і організаціям повних обсягів інформації про: - перелік житлово-комунальних послуг, що надаються на місцевому рівні, їх вартість; - загальну вартість місячного платежу, структуру ціни/тарифу, норми споживання, порядок надання житлово-комунальних послуг, їхні споживчі властивості тощо.	Д. 3	1) Письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 2) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації;

16.	<p>Наявність затвердженого до 01 січня місцевою державною адміністрацією (розпорядженням голови) і оприлюдненого на офіційному веб-сайті, у ЗМІ або в інший спосіб орієнтовного плану проведення нею консультацій з громадськістю на наступний рік, у якому:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначено перелік питань (проблем), форма і строки проведення консультацій з громадськістю; - порядок оприлюднення інформації про їх проведення та врахування результатів 	Д. 1, 3	<p>1) Моніторинг офіційних веб-сайтів, засобів масової інформації;</p> <p>2) письмовий запит щодо проведення громадської експертизи;</p> <p>3) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів</p>
17.	<p>Наявність (кількість) оприлюднених інформаційних повідомлень про проведення місцевим органом виконавчої влади (обласною/районною державною адміністрацією) консультацій з громадськістю на офіційному веб-сайті та у ЗМІ та їх відповідність затвердженому орієнтовному річному плану проведення консультацій з громадськістю</p>	Д. 3	<p>1) Моніторинг офіційних веб-сайтів, засобів масової інформації;</p> <p>2) письмовий запит щодо проведення громадської експертизи;</p> <p>3) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів</p>
18.	<p>Оприлюднення місцевим органом виконавчої влади громадських пропозицій і зауважень, що надійшли на офіційний веб-сайт, протягом двох днів з моменту їх надходження</p>	Д. 3	<p>1) Моніторинг офіційних веб-сайтів;</p> <p>2) письмовий запит щодо проведення громадської експертизи</p>
19.	<p>Наявність практики* організації проведення регіональним і місцевим органом виконавчої влади конкурсів серед місцевих недержавних організацій на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - створення і впровадження нових форм участі громадськості і територіальних громад у прийнятті й реалізації рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування; - вирішення конкретних соціальних проблем <p>*(Наявність прийнятого місцевого рішення, яке встановлює порядок і положення про проведення таких конкурсів, а також підсумки раніше проведених конкурсів)</p>	Д. 1, 3	<p>1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи;</p> <p>2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів;</p> <p>3) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації</p>
20.	<p>Наявність у регламентах місцевої ради та її виконавчого органу окремих положень, що визначають порядок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - залучення територіальної громади до підготовки рішень, до підготовки і виконання програм місцевого розвитку; - висвітлення діяльності ради, її виконавчого органу друкованими і електронними ЗМІ; - оприлюднення і громадського обговорення проектів рішень (в тому числі проектів регуляторних актів); - розгляду радою місцевих ініціатив, механізму врахування пропозицій за результатами 	Д. 1	<p>1) Письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів;</p> <p>2) моніторинг офіційних веб-сайтів</p>

	громадських слухань, загальних зборів громадян за місцем проживання; – оприлюднення рішень ради та її виконавчого органу		
21.	Прийняття місцевою радою рішень, що визначають процедуру (порядок) внесення місцевих ініціатив, проведення громадських слухань, загальних зборів громадян, обов'язкового розгляду і врахування громадських пропозицій	Д. 1, 3	1) Письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів; 2) моніторинг офіційних веб-сайтів
22.	Наявність на офіційному веб-сайті місцевого органу влади окремої рубрики, присвяченої громадським обговоренням підготовлених проектів рішень і програм, в тому числі проектів регуляторних актів	Д. 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів
23.	Наявність технічних можливостей обговорення підготовлених місцевим органом влади проектів рішень і програм у режимі он-лайн (або на спеціально створеному інтернет-форумі)	Д. 1, 2, 3	1) Моніторинг офіційних веб-сайтів; 2) інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації
24.	Наявність прийнятого рішення, що встановлює порядок взаємодії органів і посадових осіб місцевого самоврядування, місцевої державної адміністрації з територіальною громадою, визначає політику інформування громадян про діяльність місцевої ради, її виконавчого органу, міського голови, місцевої державної адміністрації (інформаційний регламент)	Д. 1	1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів
25.	Передбачення у місцевому бюджеті коштів на фінансування заходів, пов'язаних із залученням громадян та їх об'єднань до формування та реалізації державної політики, вивчення громадської думки шляхом проведення соціологічних і наукових досліджень, моніторингу засобів масової інформації, організацією і проведенням громадського обговорення проектів містобудівної документації, місцевих правил забудови	Д. 1, 3	1) Письмовий запит щодо проведення громадської експертизи; 2) письмовий інформаційний запит (індивідуальний або колективний) щодо доступу до офіційних документів

Додаток 12

Перелік джерел даних для оцінювання показників (індикаторів) проведення моніторингу «Відкритості ОМСВ» та основні способи отримання даних

Джерело 1. База місцевих нормативно-правових і організаційно-розпорядчих рішень та службових документів (розпоряджень голови місцевої державної адміністрації, рішень місцевої ради та її виконавчого органу, рішень місцевих дозвільних органів, офіційних планів і звітів про діяльність тощо).

Основні способи отримання даних з Джерела 1:

1) письмовий запит щодо проведення громадської експертизи, процедуру подання якого і загальний порядок сприяння такій експертизі органами виконавчої влади визначено

Постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.08 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»;

2) письмовий інформаційний запит* (індивідуальний або колективний) стосовно доступу до офіційних документів, порядок подання, розгляду (відстрочення розгляду) та задоволення якого визначено ст. 32-34 Закону України «Про інформацію»

Джерело 2. Створення місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (на виконання встановлених законодавчих вимог у конкретних сферах управлінської діяльності) спеціалізованих функціональних структур і підрозділів, громадських дорадчих органів, інформаційних ресурсів, відкритих баз даних тощо, спрямованих на забезпечення і вдосконалення та підвищення відкритості й прозорості виконання ними повноважень і завдань, покладених на них відповідно до закону.

Основні способи отримання даних з Джерела 2:

- 1) письмові запити щодо проведення громадської експертизи;
- 2) письмові інформаційні запити щодо доступу до офіційних документів;
- 3) письмові інформаційні запити щодо надання письмової інформації про результати виконання заходів, обов'язковість яких встановлена законодавством;
- 4) безпосереднє звернення до створених на виконання законодавства структурних підрозділів (функціональних структур), оцінка відповідності їхніх функціональних кількісних і якісних характеристик встановленим вимогам, в тому числі шляхом:
 - а) моніторингу (відстеження) результатів їх функціонування,
 - б) опитування (анкетування) громадян, що звертаються за отриманням їхніх послуг (у разі їх надання);
- 5) моніторинг наявності, повноти і відповідності встановленим вимогам створених інформаційних ресурсів, баз даних тощо.

Джерело 3. Офіційні веб-сторінки місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їхніх структурних підрозділів.

Основні способи отримання даних з Джерела 3:

- 1) моніторинг (відстеження) офіційних веб-сторінок місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, відповідності їх структури, функціональних характеристик та інформаційного наповнення встановленим нормативно-правовим і нормативно-технічним вимогам.
- 2) моніторинг (відстеження) дотримання встановлених законодавством процедур і вимог щодо:
 - а) публічного планування управлінської діяльності, оприлюднення проектів рішень, документів та інформації;
 - б) організації і проведення громадських обговорень і консультацій з громадськістю, розгляду і врахування громадських зауважень і пропозицій та розкриття і оприлюднення інформації про стан врахування громадської думки при доопрацюванні проектів рішень.

Джерело 4. Процедури підготовки, оприлюднення, громадського обговорення проектів рішень, програм розвитку і місцевих бюджетів, розгляду і врахування наданих громадськістю зауважень і пропозицій, відстеження і оцінки результативності дії регуляторних рішень, виконання місцевих бюджетів і програм розвитку, а також взаємодії обраних представницьких органів (місцевих рад) з виборцями.

Основні способи отримання даних з Джерела 4:

- 1) письмові запити щодо проведення громадської експертизи;
- 2) письмові інформаційні запити щодо доступу до офіційних документів;
- 3) письмові інформаційні запити щодо надання письмової інформації про результати виконання заходів, обов'язковість яких встановлена законодавством;
- 4) відстеження оприлюднення (опублікування) інформації і документів, наявності і повноти визначених умов участі громадськості у підготовці й доопрацюванні проектів рішень та у формуванні політики;

5) опитування (анкетування) представників об'єднань громадян і юридичних осіб щодо визначення їхньої оцінки ступеню відкритості місцевої влади до взаємодії з громадськістю та оцінки ними існуючих умов для реалізації прав і свобод, взаємодії з депутатами місцевої ради, виявлення найбільш проблемних сфер, сегментів (зон) управлінської діяльності;

6) моніторинг виконання депутатами місцевих рад їхніх функціональних обов'язків, встановлених законодавством, їхньої взаємодії з виборцями і представниками територіальної громади, політичної і управлінської активності у процесах проходження сесій місцевої ради, засідань профільних депутатських комісій місцевої ради.

Джерело 5. Процедури оцінки соціальних і економічних впливів підготовлених проектів регуляторних рішень (підготовки аналізу регуляторного впливу (АРВ)), прогнозування й усунення їхніх можливих негативних наслідків на місцевий розвиток.

Основні способи отримання даних з Джерела 5:

- 1) письмові запити щодо проведення громадської експертизи;
- 2) письмові інформаційні запити щодо доступу до офіційних документів;
- 3) письмові інформаційні запити щодо надання письмової інформації про результати виконання заходів, обов'язковість яких встановлена законодавством;
- 4) моніторинг обов'язковості супроводження підготовлених проектів регуляторних актів аналізом їх регуляторного впливу (АРВ);
- 5) моніторинг дотримання встановлених вимог при здійсненні ключових етапів підготовки АРВ:

а) визначенні та аналізу проблеми, яку необхідно вирішити шляхом регуляторного втручання, її негативних проявів, наслідків і масштабів поширення, а також основних соціальних груп, на які ця проблема впливає;

б) визначенні існуючих альтернатив обраному варіанту вирішення проблеми і наведенні переконливих аргументів щодо відмови від застосування альтернативних підходів до її вирішення (урегулювання);

в) визначенні показників результативності впровадження підготовленого регуляторного рішення та їх прогнозних значень на наступні періоди з метою оцінки їх досягнення у різні проміжки часу;

г) проведенні аналізу вигод і витрат для різних груп (держави, суб'єктів господарювання, громадян) від дії підготовленого проекту регуляторного рішення і визначенні його загального економічного ефекту;

д) плануванні адекватних, ефективних (неформальних) заходів з відстеження результативності дії проекту регуляторного рішення, які передбачають взаємодію з виконавцями його регуляторних вимог (норм і положень) і спрямовані на виявлення і якісну оцінку дійсних результатів його впровадження.

Джерело 6. Процедури оцінки результатів виконання місцевих програм та прийнятих регуляторних рішень.

Основні способи отримання даних з Джерела 6:

- 1) письмові запити щодо проведення громадської експертизи;
- 2) письмові інформаційні запити щодо доступу до офіційних документів;
- 3) письмові інформаційні запити щодо надання письмової інформації про результати виконання заходів, обов'язковість яких встановлена законодавством;
- 4) моніторинг (відстеження):

а) дотримання вимог законодавства при проведенні відстежень результативності; б) дотримання затверджених планів-графіків проведення заходів з відстеження результативності, відповідності заходів, що виконуються місцевим органом влади, заходам, визначеним при підготовці аналізу регуляторного впливу;

в) результативності досягнення цілей місцевих програм розвитку шляхом опитування фокус-групи їх учасників та реципієнтів;

г) відповідності витрачених ресурсів (бюджетних коштів) і досягнутих результатів програмних заходів та досягнення соціально-економічного ефекту за рахунок їх впровадження;

в) наявності підготовлених та відповідності оприлюднених звітів про проведення заходів з відстеження результативності встановленим вимогам до їх форми і змісту;

5) опитування (анкетування) учасників заходів з відстеження результативності з метою виявлення їхньої оцінки їх організації і проведення.

Джерело 7. Процедури звітності посадових осіб і органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування перед громадськістю і територіальними громадами про здійснення повноважень і функціональних обов'язків, встановлених законом

Основні способи отримання даних з Джерела 7:

- 1) письмові запити щодо проведення громадської експертизи;
- 2) письмові інформаційні запити щодо доступу до офіційних документів;
- 3) письмові інформаційні запити щодо надання письмової інформації про результати виконання заходів, обов'язковість яких встановлена законодавством;
- 4) моніторинг (відстеження) дотримання встановлених законодавством процедур і вимог щодо:
 - а) підготовки і оприлюднення документально оформлених звітів, їх структури та інформаційного наповнення;
 - б) організації і проведення заходів для здійснення публічних звітів перед місцевою громадою і виборцями про виконання повноважень і функціональних обов'язків;
 - в) опитування (анкетування) учасників публічних звітів з метою виявлення їх задоволеності результатами публічних звітів, пропозицій щодо вдосконалення процедур звітування посадових осіб місцевого самоврядування перед виборцями.

ПРИКЛАД ТИПОВОЇ АНКЕТИ

Опитування громадських об'єднань фізичних і юридичних осіб з метою виявлення та оцінки проблем реалізації державної регуляторної політики на міському (територіальному) рівні

1. З якими проблемами у діяльності міської (територіальної) влади стикаються юридичні й фізичні особи, що входять до складу вашої організації? (Стисло охарактеризуйте; вкажіть орган влади та конкретну посадову особу, що проявила недбалість чи інший вид службових порушень під час виконання своїх обов'язків)

2. Які регуляторні бар'єри (необґрунтовані, неефективні й обтяжливі регуляторні акти, видані органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування міста (території)) перешкоджають членам вашої організації під час ведення законної господарської діяльності, реалізації ними прав і законних інтересів? (Визначте конкретні регуляторні бар'єри, які заважають у роботі членів вашої організації, обмежують їх права й законні інтереси; вкажіть назви діючих регуляторних актів, що створюють необґрунтовані бар'єри та регуляторний орган, який його видав; по можливості, обґрунтуйте обтяжливість і неефективність конкретної регуляторної норми)

3. З якими проблемами стикаються юридичні й фізичні особи, що входять до складу вашої організації, під час отримання в органах влади дозволів, погоджень, висновків (інших дозвільних документів) для започаткування й ведення господарської діяльності? (Стисло опишіть проблеми; вкажіть прізвища і посади службовців, які перевищують свої службові повноваження, вимагають хабарі за надання адміністративних послуг і т.д.; вкажіть розміри хабарів чи інших форм «подяки» за здійснення дозвільних функцій і надання адміністративних послуг)

4. Які органи влади вашого міста (території) є, на вашу думку, найбільш забюрократизованими, непрозорими, відірваними від потреб і законних інтересів територіальної громади міста, «найдорожчими» щодо розмірів хабарів, які їм доводиться сплачувати? (Вкажіть, які саме; по можливості, обґрунтуйте свою думку з наведенням конкретних фактів)

5. Дайте загальну оцінку ефективності діяльності органів влади у вашому місті (території) (вказіть конкретні органи влади, оцініть їх за п'ятибальною шкалою (5, 4, 3, 2, 1); по можливості, вкажіть конкретних посадових осіб, які спричинюють низьку якість роботи зазначених органів влади)

6. Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування Фондація «Відкрите суспільство» 84 б. Як ви оцінюєте ефективність проведення громадських обговорень проєктів регуляторних актів у вашому місті (території), врахування органами влади ваших ініціатив, зауважень і пропозицій у сфері регуляторної політики? (Опишіть суть проблем, що заважають ефективному проведенню згаданих заходів; дайте оцінку ефективності проведення цих заходів за 5-бальною шкалою (5, 4, 3, 2, 1))

7. Що конкретно, на вашу думку, необхідно зробити для забезпечення реалізації державної регуляторної політики у вашому місті (території), підвищення відкритості й ефективності місцевої влади та її окремих органів, забезпечення її професійного служіння інтересам територіальної громади? (Вкажіть характер заходів, які ви пропонуєте; вкажіть органи та рівні влади, де необхідно впроваджувати запропоновані вами заходи)

8. Чи відомі вам факти прийняття органом (-ами) влади вашого міста (території) регуляторного акта з допущенням таких порушень: без підготовки його аналізу регуляторного впливу, без оприлюднення його проєкту й проведення громадського обговорення? (Вкажіть назву регуляторного органу, що допустив згадані порушення; вкажіть назву діючого регуляторного акта, прийнятого з такими порушеннями, та сформулюйте порушення, які були допущені під час його підготовки і прийняття)

9. Сформулюйте, будь ласка, ваші зауваження, пропозиції, ініціативи щодо удосконалення реалізації у вашому місті (території) державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності (вказіть конкретні видані регуляторними органами вашого міста (території) регуляторні акти, які, на вашу думку, необхідно змінювати (доповнювати) або скасовувати; вкажіть зміни чи доповнення, які ви пропонуєте внести до конкретного регуляторного акта, або обґрунтуйте необхідність його скасування; сформулюйте суть регуляторних актів, яких, на вашу думку, не вистачає у вашій роботі і які ви пропонуєте розробити для більш ефективного збалансування інтересів суб'єктів господарювання, громадян і держави на рівні вашого міста (території)).

Додаток 13

Перелік пропонованих заходів Конкурсу «Гранти, спрямовані на зміцнення місцевого самоврядування в Україні, підтримку децентралізації та посилення залучення громадян в процеси врядування» проєкту ГОВЕРЛА

Ціль 1. Забезпечення дедалі більшої інституціоналізації та ефективності системи місцевого самоврядування в Україні.

- Здійснення заходів з адвокації та залучення громадян через асоціації органів місцевого самоврядування та ОГС.
- Заходи з поширення інформації про нове законодавство, а також пояснення наслідків прийняття цих НПА за допомогою круглих столів, соціальних мереж, публікацій, спеціальних тренінгів, публічних зібрань тощо.
- Запрошення асоціацій, аналітичних центрів та вищих навчальних закладів до проведення політичних досліджень в рамках грантів з метою поглиблення змісту політичних документів або покращення формулювань законодавства, або в ході підготовки технічних документів для ВРУ.

- Підтримка розробки систем електронного управління документацією задля полегшення відслідковування місцевих нормативно-правових актів та підзаконних актів та їх публікації.
- Підтримка гендерно-чутливого врядування, в тому числі, підготовка депутатів з питань гендеру в законодавстві, національній політиці, кокусів тощо.
- Надання підтримки Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України у питаннях стратегічних комунікацій.
- Надання необхідної експертної підтримки національному та регіональним органам влади та обласним військовим адміністраціям під час дії військового стану з метою забезпечення належної координації між державними органами виконавчої влади та органами місцевої влади в усуненні наслідків війни.
- Допомога Міністерству громад, територій та інфраструктури, відповідним партнерським міністерствам та Верховній Раді України (ВРУ) у розробці законодавства на підтримку просторового планування, управління земельними ресурсами, містобудування, норм архітектури та дизайну для забезпечення відновлення України у відповідності до принципу «відбудуємо краще, ніж було».
- Надання Міністерству громад, територій та інфраструктури, відповідним партнерським міністерствам та Верховній Раді України (ВРУ), за необхідності, цифрових інструментів та GIS-систем для прийняття рішень, що ґрунтується на фактичних даних.
- Надання правової, інформаційної та експертної підтримки Державній службі з надзвичайних ситуацій (ДСНС) з метою забезпечення вчасного та ефективного надання нею послуг.
- Підтримка у розробці правової бази для центрів безпеки в громадах.

Ціль 2. Сприяння більш самодостатньому регіональному управлінню.

- Підтримка асоціацій місцевого самоврядування та національних навчальних закладів у розробці навчальних програм та запуску сталих навчальних програм, спрямованих на зміцнення кадрового, фінансового та адміністративного потенціалу.
- Розробка, впровадження та поширення індикаторів ефективності роботи місцевих рад та інструментів її моніторингу.
- Проведення IT-аудитів та подальшого навчання за їх результатами.
- Розробка хмарних рішень для е-Врядування та цифрових рішень для національного та місцевих урядів, які охоплюватимуть надання послуг, планування бюджету, урядові портали, реєстрацію бізнесу тощо.
- Пошук та використання рішень для управління земельними ресурсами, в тому числі, перегляд та вдосконалення реєстраційних механізмів, заходи з поширення інформації з використанням електронних інструментів.
- Допомога місцевим радам у картуванні основних закладів, де надаються послуги, визначних місць, ресурсів (доріг, мостів, освітніх та медичних закладів, пунктів водопостачання, гендерно-орієнтованого планування тощо) шляхом впровадження програмного забезпечення та підготовки кадрів.
- Підтримка у розробці Комплексних планів просторового розвитку територій та відповідних методологій
- Підтримка у розробці стратегічних планів громад.
- Допомога в уточненні та бюджетуванні пріоритетних ключових індикаторів ефективності та покращенні моніторингу та оцінки бюджетної ефективності.
- Розробка комплексної програми пошуку, оцінки ефективності та розвитку кадрів для органів місцевого самоврядування, яка охоплюватиме теми лідерства, комунікацій, етики, прозорості, соціальних мереж та залучення громадян.
- Проведення навчальних поїздок для професійних кадрів громад в інші країни, так як Польща або Нідерланди, з метою роботи з колегами та підготовки на навчальних програмах та в закладах в цих країнах.
- Розробка стратегій комунікацій та механізмів підтримки для зміцнення здатності громад залучати громадян.
- Створення віртуальних платформ та навчання персоналу з інструментів інформаційно-комунікаційних технологій.

- Допомога у розробці інструментів для аналізу настроїв – програми, яка здійснює моніторинг бесід в соціальних мережах та оцінює настрої за визначеними ключовими словами, що допоможе громадам відстежувати сприйняття громадськості та визначати пріоритетність послуг.
- Підтримка розвитку фіскальної прозорості за допомогою застосунків для відслідковування бюджету та видатків, щоб зробити інформацію доступною для громадян та приватного сектору.
- Підтримка місцевих зацікавлених сторін у покращенні надання послуг та ефективності залучення приватного сектору та ОГС, в тому числі через гранти в натуральній формі та технічну допомогу, спрямовані на покращення операційної ефективності та укладання угод про міжмуніципальне співробітництво.
- Організація та проведення обговорень в форматі «круглий стіл» для сприяння створенню міжмуніципальних партнерств.
- Підтримка органів місцевого самоврядування у заходах з просування бізнесу через гранти в натуральній формі (напр., конференції, розробка баз даних та програмного забезпечення, маркетингові матеріали тощо)
- Підтримка розробки зручних механізмів сертифікації.
- Підтримка щорічного визнання та нагороди найефективніших місцевих рад.
- Підтримка розробки планів відновлення та відбудови у деокупованих областях – поза межами початкових цільових регіонів.
- Надання комунікаційної підтримки Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури у розробці та впровадженні процесів відновлення.

Ціль 3. Створення механізмів, що допоможуть громадянам відігравати дедалі більшу роль у місцевому самоврядуванні.

- Проведення навчання та надання дрібних грантів аналітичним центрам та молодіжним радам для проведення опитувань щодо використання наявних механізмів участі та надання результатів посадовим особам ради для подальшої розробки планів дій та інтеграції задля доброго врядування та розробки планів участі громадськості. Ми приділятимемо особливу увагу залученню організацій, членами яких є малі та середні підприємства.
- Надання грантів ОГС для мобілізації та просвіти різних груп громадян, зокрема в сільських громадах, з метою їх залучення до участі в засіданнях ради, а також засіданнях комітету, наприклад, з планування або фінансів, щоб члени комітету могли відзвітуватися по таких темах, як бюджет, громада, права жінок та пріоритети у наданні послуг.
- Підтримка практичних семінарів зі зміцнення спроможності ОГС та представників приватного сектору та покращення їхніх навичок щодо аналізу планів та бюджетів, підготовки проєктних пропозицій для рад та оцінки видатків. З грантовою підтримкою, ОГС проводитиме форуми для просвіти громадян в питаннях партиципативного бюджетування, показників бюджету на рік, календаря бюджетних трансфертів та статей очікуваних видатків.
- Підтримка зміцнення професіоналізму ОГС у розробці планів регіонального та міжрегіонального партнерства, стратегій щодо того, як стати центрами спілкування, інформаційними хабами та джерелами технічної допомоги на місцевому рівні.
- Підтримка програм менторства та обміну досвідом «рівний рівному».
- Присудження винагород молодіжним радам для фінансування дрібних проєктів із залучення молоді до соціальних дій, які поширюють інформацію, в тому числі через соціальні мережі, та пропагують механізми участі серед жителів громад.
- Допомога із створенням партнерств / укладанням грантових угод з рейтинговими ОГС для полегшення роботи з нетиповими та новими ОГС в регіонах.
- Надання грантів для здійснення моніторингу та нагляду місцевим ОГС шляхом використання карток оцінки, звітності, соціального аудиту та інструментів бюджетного моніторингу, наприклад, опитувань щодо відслідковування видатків місцевих бюджетів.
- Підтримка новостворених ініціативних груп, ОГС та організацій на рівні громад у їхній діяльності з допомоги уразливим групам в реагуванні на надзвичайні ситуації.

- Підтримка новоутворених ініціативних груп, ОГС та організацій на рівні громад (в партнерських громадах проекту «ГОВЕРЛА» та інших громадах) у стратегічному плануванні та розбудові потенціалу в повоєнному періоді та їх залучення до процесу швидкої відбудови українських громад.
- Забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади шляхом заходів із згуртування громад, подолання антагонізму та міжкультурних та мовних розбіжностей.
- Підтримка діалогу нової якості між громадою та урядом на місцевому та національному рівні задля підтримки реагування у надзвичайних ситуаціях та процесах повоєнного відновлення.

Додаток 15

АНКЕТА-ЗАЯВКА ДЛЯ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ

1. Назва громади (українською, англійською):	
2. Область, район, адміністративний центр громади	
3. Дата створення громади:	
4. Поштова адреса, e-mail, офіційний веб-сайт	
5. Ім'я та контакти відповідального представника: <i>Хто контактна особа від ОМС? Номер телефону та адресу електронної пошти.</i>	

- 1. Керівництво ТГ:** Перелік обраного керівництва ТГ.
Прізвище, ім'я голови сільської, селищної, міської ради ТГ, контактні дані (тел./факс, моб. телефон, e-mail):
Прізвище, ім'я секретаря сільської, селищної, міської ради ТГ, контактні дані (тел./факс, моб. телефон, e-mail):
- 2. Склад ТГ:** Перелік громад/селищ, що входять до ТГ.
- 3. Кількість населення ТГ:**
- 4. Посилання на офіційні джерела поширення інфо ТГ:**
 - сайт ТГ:
 - офіційна сторінка ТГ в ФБ:
 -
- 5. Чи є в громаді відповідальна особа за молодіжну політику? Якщо так, просимо надати прізвище, ім'я, посада, контактні дані (тел./факс, моб. телефон, e-mail):**
- 6. Чи створена молодіжна рада в громаді? Якщо так, просимо прикріпити нормативно-правовий акт, яким регулюється її діяльність.**
 - Яким способом формувалася склад молодіжної ради:
 - Кількісний та якісний склад ради (короткі резюме членів ради):
 - Чи передбачене фінансування молодіжної ради з місцевого бюджету:
- 7. Чи передбачене приміщення для проведення зборів чи інших заходів для членів молодіжної ради:**
- 8. Чи має громада досвід впровадження механізмів участі у процесі прийняття рішень органами влади? Яких саме?**
 - бюджет участі:
 - е-петиція:
 - громадські слухання:
 - збори громадян:
 - консультації з громадськістю:
 - дорадчі органи:
 - громадська експертиза:
 - інші механізми, зазначте які саме:
- 9. Наявність активних організацій громадянського суспільства або ініціативна група активістів в вашій ТГ. Надайте контактні дані щонайменше трьох осіб, які є представниками цих організацій.**
Будь ласка, надайте перелік організацій громадянського суспільства або ініціативних груп активістів у вашій ТГ та вкажіть, котрі з них представляють інтереси вразливих або незахищених груп? (жінки, молодь, ВПО, люди з інвалідністю, ветерани, тощо)

Назва	Сфера діяльності	Контактна особа	Тел., e-mail

10. Наявність засобів масової інформації (комунікації) в ТГ.

Будь ласка, надайте перелік засобів масової інформації (комунікації) в вашій ТГ, включаючи газети, радіостанції, телебачення, інтернет-видання та інші. Вкажіть, чи вони є філіалами національних медіа або місцевими ЗМІ.

11. Місця для проведення публічних заходів (зборів громадян, громадських слухань, тренінгів). Вкажіть, які з них є платними і які обладнані мультимедійною технікою.

№	Назва населеного пункту	Назва закладу або вид приміщення, наявність опалення	На яку кількість осіб розраховано?	Мультимедійне обладнання (проектор, екран, комп'ютер)	Плата за використання для мешканців громади
1.					

12. Чи маєте досвід співпраці з донорами, діаспорами, приватними недержавними групами, іншими зовнішніми джерелами, з приводу втілення місцевих молодіжних проєктів за крайні два роки? Які проєкти за цей час було реалізовано?

Назва проєкту	Період співпраці	Донор

13. Чому ваша громада вирішила подати цю заявку? Які ваші очікування від участі у проєкті?

14. Додатки.

Надайте, будь ласка, підтверджуючі документи, що відображають основну інформацію про наявні в громаді механізми участі у процесі прийняття рішень органами влади.

Підписи осіб, які подають анкету для участі в конкурсі свідчать про:

- те, що підписанти сприятимуть залученню до участі у навчальних заходах проєкту необхідної кількості молоді та представників ради;
- те, що у разі відбору громади для участі у проєкті, буде обрано контактну особу для здійснення комунікації з керівництвом Проєкту та втілення організаційних заходів.
- підтверджує, що надана інформація є правдивою і достовірною та добровільно надається дозвіл на обробку наданих вами персональних даних з метою забезпечення ефективного відбору учасників до проєкту «Активна молодь - сильна громада» та підтверджує, що ознайомлені з метою обробки персональних даних до моменту підтвердження цієї згоди та в повному обсязі повідомлений (-на) про свої права, визначені Законом України «Про захист персональних даних». Передача наданих вами персональних даних, зокрема третім особам, може здійснюватися без вашої письмової чи будь-якої іншої згоди та не потребує будь-якого повідомлення про здійснення такої передачі.

Це дослідження створене ГО «Європейський діалог» у рамках проєкту «Посилення залученості громадян і впливу громадянського суспільства» та стала можливою завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) та щирій підтримці американського народу через Проєкт USAID «ГОВЕРЛА». Зміст цієї публікації не обов'язково відображає погляди USAID та Уряду США.